

ВАСИЛЬ ПЛАСКОНІС

З РІДНОГО
СЕЛА

в

ШИРОКИЙ
СВІТ

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадське Товариство Приятелів України
Торонто – Канада

Звернення до членів
Др С. Рєзника
До авторів
Редакція

ВАСИЛЬ ПЛАСКОНІС

З рідного села в широкий світ

С п о г а д и

Сент Кетерінс

— 1975 —

Канада

Накладом автора

Всі права застережені

Printed by:
Kiev Printers Ltd., 860 Richmond St. W., Toronto, Ont. M6J 1C9 363-7839

ПЕРЕДМОВА

Хочу в кількох словах вияснити мету оцих моїх спогадів “З рідного села в широкий світ”. Заявляю Вам іщиро, Шановний Читачу, що не пишу з наміром прославити своєї ім'я та зачислити себе до письменників. Ні, і ще раз ні! Я завжди хочу бути лишең самим собою.

Кажучи правду, спонукав мене написати про мое село і мої переживання мій земляк з Тернопільщини з Гаїв Великих проф. Володимир Мацьків, який працює в Науковому Товаристві ім. Шевченка у Філядельфії. Проф. В. Мацьків готове до друку вже третій том матеріалів “Шляхами Золотого Поділля” і звернувся до мене, щоб я написав деяще про наше село Дичків.

Спочатку я відповів моєму шановному землякові, що не маю певности, чи мені це вдастся, але на це знову одержав листа, в якому проф. В. Мацьків запевняє мене, що я не матиму труднощів. Він читав мій репортаж з побуту в Аргентині і прийшов до висновку, що я з таким завданням дам собі раду.

Оцим запевненням проф. В. Мацьків додав мені відваги, і я взявся писати не лишең про мое рідне село, а й узагалі про мої переживання на батьківщині і на чужині, щоб усеціло вияснити положення, в якому знаходився колись та і тепер знаходиться український народ. У писанні мені чимало помогає дружина, щоб здобути з давнини забуті події.

Пишучи, дотримуюся засади, щоб усе було відображене чесно і правдиво, і не маю на меті когось ображувати чи криїдити, бо на це не дозволяє і мій похилий вік.

Василь Пласконіс

Перша частина.

МОЄ СЕЛО

Село! І серце відпочине...
Село на нашій Україні —
Неначе писанка...

Тарас Шевченко

Не раз дивно мені самому: адже я прожив у своєму селі менше ніж третину віку (я народився 1897 року) і, коли, пишу ці рядки, минає вже півстоліття, як живу в Канаді, але оте село і далі "моє", рідне, незабутнє, — село Дичків. Вже стільки часу минуло — а, досить мені заплющити очі, як те село виринає, мов живе, у моїй уяві. Оте село, що "неначе писанка". Бачив я немало світу, бував у різних країнах — і гарних і вбогих — жив у містах і поза містами, але досі переконаний, що ніде нема нічого кращого понад наше українське село. Про це село писали вже багато наші письменники, оспівували його у віршах і в прозі, тож мені вже не лишається нічого сказати. Бо не письменник я і не поет — я проста людина, хлібороб з діда-прадіда, і не маю за собою високих шкіл. Але у моєму серці образ моого села, моого Дичкова, так глибоко закарбований, що спомини про нього просвітлювали і далі просвітлюють усе моє життя. І хоч списую ці спомини простими словами, але вкладаю в них усю свою любов, усю мою душу сина рідної землі і рідного села — отого найкращого, незабутнього світу. І дарма, що, як писав наш великий Кобзар, "у тій

хатині, в тім раю, я бачив пекло", моя любов до села не холоне, навпаки, вона росте разом з величким болем до моого бідного знедоленого українського народу і з ненавистю до всіх окупантів, що перетворили рай у пекло.

**

Золоте Поділля... Тернопіль... А від Тернополя на схід — залізниця до Підволочиськ. У Дичкові — перестанок, а в селі Бірки Великі — перша станція.

Село Дичків розложилося півколом над невеличкою рікою Гнізною. При кінці села до Гнізни впадає ріка Гніздична, і вони разом несуть свої води далі до Серету — туди, де стоїть давнє княжє місто Теребовля.

Дичків за моєї пам'яти було селом невеликим і перед першою світовою війною мало коло 200 родин і кругло 180 хат ("нүмерів"), але з роками населення приростало, і село збільшувалося.

Через село йшов битий шлях — "мурованка" — з Тернополя через Бірки Великі, Дичків і далі — до сіл Красівка, Товстолуг, Баворів тощо.

По середині села стояв храм Божий, гарний, мурований, побудований десь 1860 року. Коло церкви росло дві великі липи, старші за неї на кілька десятків років. Оподаль — дзвіниця з чотирма дзвонами. Найбільший з них і найголосніший називався Петром — по імені селянина Петра Демидася, що його купив на власний кошт, а до того поставив ще по боках церкви дві "фігури". Цей господар Петро Демидась був дідом моєї дружини, а справлений ним дзвін був такий голосний, що його було чути і в дооколишніх селах.

Довкола церкви розстидалася широка площа. На ній у часі Великодніх свят молодь виводила

гагілки, бігали і бавилися діти, і сходилися також старші, щоб намиливатися традиційними розвагами своїх нащадків. А в день празника Преображення Господнього (19-го серпня) площу заливала справжня повінь народу. Були це переважно побожні люди з довколишніх сіл, які приходили помолитися і посвяткувати, а господарі з сусідніх Гаїв Великих привозили заразом цілі вози різних овочів, бо в тому селі було багато садів, і з них селяни мали чималі прибутки.

Не бракувало людей навіть і з Тернополя, переважно торговців, що привозили медяники, цукерки і всякі інші солодощі, а при тому — і дуже сумнівної якості напої, які чомусь називалися “фрішка лімоняд” . Ще “фрішка” можна пояснити: маєть се слово походило з німецького “фріше” — “свіжа”, але щодо “лімоняд” то можу ручити, що з “лімонами”, себто, з цитринами, ці напої не мали нічого спільногого. Була це підфарбована, посоложена звичайна водичка, ще й тепла до того, отже, навіть і не дуже “фрішка”. Але попит на неї був великий.

— Фрішка лімоняд! Фрішка лімоняд! — вигукювали на всі голоси продавці, намагаючись перекричати один одного.

Рекляма, як на теперішні часи, була, звичайно, мізерна, але покупців притягала багато. Діти липнули до продавців, як мухи до меду (а втім, там мух було ще більше, ніж дітей) і побожно смакували кожну краплину, щоб якнайдовше розтягнути приємність. А парубки частували “фрішкою лімонядою” своїх дівчат з гордістю, якої не мають наші кавалери у вільному світі навіть тоді, коли частують своїх “гирлフレндок” найдорожчим шампанським.

При нагоді слід сказати, що площа біля церкви була у великій пошані. Тут не можна було сваритися, не можна було вести сороміцьких розмов чи оповідати масних жартів. Близькість Божого дому на це не дозволяла. Та й жиди, бувало, проходячи біля церкви, торкалися рукою шапки, на знак того, що і вони шанують християнську святиню.

По одному боці церкви, таки зовсім недалеко, стояв будинок початкової школи, а в ньому була й громадська канцелярія, яка рівночасно служила й приміщенням для читальні "Просвіта". По другому боці церкви стояла друга, більша, школа для третьої і четвертої кляси та й для поглиблення дальшої науки. При цій школі було й помешкання для учителя з родиною.

Парохіянами нашої церкви були не лишень дичківці, а й мешканці Красівки. Красівка ж лежить на південне від Дичкова, над річкою на горбі. Село тоді було невелике — не більше як 100 хат. Там не було ані власної церкви, ані власної школи. Отож, красівчани на богослужіння приходили до нашої церкви, а діти — до наших шкіл. Натомість Красівка мала дуже "поважну установу" — велику корчму, яка пішалася при самому в'їзді в село і в якій господарив орендар жид Лейба.

На сусідньому з Красівкою горбі розлігся панський фільварок. Оцей фільварок наче лучив собою Красівку й Дичків, бо панські лани розтягалися між селами, оточували їх, відпихаючи далі селянські поля.

У фільварку господарили в тих часах як посесори два брати Годлевські. Молодший, Роман, ставився до господарки байдуже, але старший, Степан, хоч був кульгавий і не міг ходити без палиці, тримав фільварок міцною рукою. До селян ставився з погордою і вимагав титулувати себе "ясновель-

можним паном". Хто був змушений працювати у Годлевського — мусів, звичайно, коритися і його примхам, та ще й з низьким уклоном. А ті, що добивалися його ласки, упідлювалися облесливістю, а то й доносами на своїх сусідів, зокрема на тих, які були свідомими українцями і мали відвагу висловлювати вголос свої думки. А через Годлевського доноси йшли далі до поліційного постерунку в Бірках Великих. Тому наші господарі ставилися до слуг Годлевського з певним застереженням, а до западливих вислужників — з погордою.

У Красівці заможних господарів було мало, але в Дичкові було їх більше. Тепер у Канаді смішно таке казати, але в ті часи в Галичині лишень заможний господар (заможний на місцеві умовини, звичайно) міг мати молотарку — "керат". І таких молотарок з кінним запрягом було в Дичкові аж дві, а дві других — ручні, з корбами.

Парохіяльне господарство належало до найбільших у селі, бо посідало аж понад 60 моргів поля і просторий двір з великими стодолами, стайнями, хлівами тощо. При господарстві бувало по троє-четверо коней, по кілька корів, багато безрог, а ще більше всякого дробу. Ніде правди діти, безрог частенько годувалося тим хлібом, що його приносили парохіяни, зокрема тоді, коли правилися відправи за померлих. Тоді бувало стільки хліба, що служба не могла всього з'їсти, тож треба було для нього шукати іншого пожитку.

А служба була все ж велика: два наймити, дві служниці, — одна для хати й кухні, друга — для корів, свиней, дробу й іншої роботи у дворі, та ще до того й нянька для дітей. На випадок потреби кликали до роботи й більше людей, бо охочих заробити якийсь гріш не бракувало.

Друге велике господарство в селі мало 50 моргів поля, а інші мали по 15-10 моргів, чи ще й менше. Були родини й зовсім безземельні, і тих було найбільше.

В селі, крім українців, жили й поляки. Було їх не більше двадцяти родин, з яких лише три прибули з Польщі, а решта жила в Дичкові ще з діда-прадіда. Ті три родини були дуже вбогі, покинули свої рідні сторони через те, що не могли вижити на своїх пісках, і в Дичкові ставали до праці у наших селян, які з доброти душі їх приймали. І всі ті поляки зукраїнізувалися, себто, говорили по-українському, лише були латинського обряду. Українці жили з ними у згоді аж до 1918-1920 років, коли розпалася Австро-Угорська монархія і Галичина відійшла до Польщі. Тоді то ті поляки відплатили українцям каменем за хліб і залляли добре сала за шкіру. Але про це мова буде пізніше.

Було в селі теж кільканадцять родин жидівських. Наприклад, у сусідстві з нами жила багатодітна родина Каців. Були це чесні, скромні люди, які ніколи нікому не зробили кривди. Зате й українці їх шанували і відплачувалися добром за добро. Хлопець Шмілко і дівчина Гінда були моїми ровесниками, і ми разом ходили до школи. Дуже радо я би тепер з ними зустрінувся, але не знаю, де вони живуть і чи живуть взагалі. Знаю лише, що молоді Каці виїхали кудись у світ — чи то в Америку, чи до Ізраїля, але батьки жили в селі до смерті.

Мають жиди ту характерну прикмету, що серед них майже нема (в кожному разі, в тих часах, про які йде мова, майже не було) середньої верстви: вони діляться або на дуже багатих, або на дуже вбогих. Так принаймі було в Дичкові: одні плавали в добрі, а другі важко працювали на шматок насущного хліба.

Так, наприклад, в селі був великий турбіновальцевий млин, що його частину үрухомлювала вода, а частинно — пара. Це був шестиповерховий кам'яний будинок зі стінами однометрової товщини. Мололи в ньому пшеницю на найкращу і найбільшу муку (як казали “на два нулі”), а по першій світовій війні мололи вже й жито чи інше збіжжя на найгрубішу разову (“восьмий нумер”). Пшеницю привозили до млина з довколишніх фільварків і для власного вжитку і, головно, на продаж. Селяни на продаж мали не всі, тож здебільща привозили молоти для себе. Але взимку підряджувалися возити і для заробітку. Вліті ж, коли були зайняті при господарстві, збіжжя возили самі жиди “тругарі”, себто, вантажники. У млині працювало кільканадцять робітників, але власниками його були жиди Рейтман і Бурштин.

“Тругарі” працювали важко. Вони не лишень довозили збіжжя, а й вантажили потім міхи з мукою і відвозили їх до Тернополя. Міхи мали до 100 кілограмів ваги, і їх накладалося на кожен віз по 15, а то й більше. Для цього треба було мати неабияку силу, бож усе робилося руками. І не лишень молоді а й стари жиди, згинуючись удвоє під тягарем, обливалися, як то кажуть, семим потом, висаджуючи міхи високо на віз.

Усе ж власники млина давали перевагу своїм одновірцям і на роботу брали найперше жидів. Але, коли в млині ставало завізно, приймали й наших селян. Однак, ні українці ні поляки не гнівалися за таку “дискримінацію” і дружиною з жидами працювали, об'єднані спільною бідою. Бо хоч деякі наші господарі мали і хліб і до хліба, але за гріш було важко. Тому рідко хто відмовлявся від заробіткової праці, хіба ледачі.

Були в нас і каменоломні, але управляли ними також жиди. Тут робота була ще важча, ніж у млині. Щоб добути камінь, треба було спочатку зібрати і відгорнути з поверхні землю, і з тієї землі виростали високі береги. Камінь лупали внизу, витягали наверх і тоді розколювали заливними "шпіцами" та долотами на різного розміру "квадри". "Квадри" висаджували на міцні ковані вози і доставляли їх до залізничної станції Бірки Великі, а звідтам уже везли їх залізницею в різні міста на будови.

Добували в каменоломнях також і так зване "тесове" каміння, дуже придатне на витісування статуй, фігур чи надгробників. Майстрами такої справи були жителі сусіднього села Товстолуга. Вчилися цього ремесла самі, і було серед них немало справжніх мистців. А добували також прекрасні кам'яні плити, що їх забирали жиди на намогильні пам'ятники по своїх цвинтарях. Дрібніші кусні каміння обтесували у бруски на зразок цегли і вживали їх на мурівання печей по хатах, чи до яких інших будівельних потреб.

Як я вже згадував, праця в каменоломнях була дуже важка, але все ж вона давала бідним людям заробіток. Чоловік денно заробляв 50 грейцарів, себто, одну австрійську корону (один доляр тоді вартував 5 корон), а дівчата, що возили землю — 30 грейцарів. Робочий день не мірявся на години, а тривав від сходу до заходу сонця.

По самій середині села при гостинці один заможний господар С. Бутковський збудував простору гарну хату. Дивлячись на неї збоку, важко було припустити, що ця показна будова може принести стільки нещастя людям. А вона принесла, бо вибудував її Бутковський не для себе і своєї родини і не для громадського вжитку, лишењ під корчму, яку здав в аренду жидові Зельманові. Так, раз вложив-

ши капітал, Бутковський вже не потребував трудитися над збиранням відсотків, і вони самі попливли в його кишеню.

Зельман був спритний і своє діло знов. Була в нього в коршмі і "шумівка" — горілка низької якості, але була їй "оковитка" — міцна і чиста, було і пиво, була їй закуска. Пий, скільки хочеш, і додому бери! І селяни почали заходити все частіше до корчми, все довше в ній пересиджували і додому брали. А що ця корчма була при гостинці, то їй подорожні до неї завертали, коли переїздили через Дичків. А хитрий Зельман умів до кожного підійти, вмів заохотити, припросити і на борг дати.

Простора їй гарна з виду будова незабаром петрівилася для села в прокляття Боже, стала кро-вожерним павуком, що обплутав своєю павутиною людей і висмоктував з них кров. Чим далі, селяни все більше розпивалися. Пили з нагоди свят, хрестин, весіль, похоронів, з нагоди зустрічей з родиною чи приятелями, пили з горя, пили вже й так просто — зі звички. З корчми йшла горілка їй пиво, а до корчми, натомість, ішли тяжко зароблені гроши, збіжжя, дріб, худоба і врешті найдорожче — земля. Село пиячило їй убожіло. Убожіло не лишень матеріально, але їй духовно, а багато людей доходило до цілковитої руїни.

Як приклад, досить згадати одного господаря, прозваного за пиху "грабійом". Пишатися і гордитися той "грабій", щоправда, мав підтсаву, бо по-сідав 20 моргів землі, гарне господарство і велику пасіку. Та почав учащати до корчми і там позбувся всього — і землі, їй пасіки, їй господарства. Скінчив тим, що пропив хату, і його з родиною за борги викинули на вулицю. Тільки хлібороб, який з покоління в покоління ріс при землі і з неї жив, може зрозуміти трагедію — лишитися без ріллі і власної ха-

ти. Тож не диво, що обездолені діти "граб'я" проклинали свого батька і соромилися його прізвища.

А скільки сварок, скільки бійок, скільки ворожнечі родило пияцтво! Скільки сліз і нужди приносило в родини, скільки гріха! І все лишень для того, щоб напхати кишеню захланного кровопивці, який не мав до своїх жертв ні жалю, ні милосердя.

А Зельман не обмежувався до того, що обдирає селян і пускав їх з торбами. Він пильно прислухався до розмов оп'янілих дядьків і знав про них усе чисто: і родинні справи, і взаємини з сусідами, і всі болі й навіть усі думки. І з тих відомостей Зельман робив собі додатковий "гешефт", чи, як то у Північній Америці кажуть, "бізнес". Що було потрібне виключно йому — тримав для себе, а що було цікаве для поліції — йшло до поліції.

Не хочу цим зовсім сказати, що українські селяни по природі своїй мають нахил до пияцтва — зовсім ні! Пияцтво поширене і серед інших народів, серед різних соціальних угрупуваннях і серед людей різних маєткових станів. П'ють люди із нужди, п'ють і з надмірного багатства, п'ють з глупоти і через брак сильної волі. А найбільше п'ють тоді, коли втрачають мету свого існування і забувають про своє призначення на землі. Тепер, наприклад, не лишень п'ють, а вживають і наркотики, молодь покидає масово родини і пристає до "гіппі", живе в бруді і моральній розпусті. Чи це якась національна або станована прикмета? Ні, ця пошесте охопила цілий світ і всі прошарки населення. А чому? Тому що якась група одурілих від ситости й неробства молодиків не вподобала собі сучасного світу. Світ, правда, дуже недосконалений, але, щоб змінити його, не досить позапускати бороди й волосся, вдягнути обстряпані брудні штані і почати вживати наркотики. За вдосконалення треба завжди бороти-

ся, і важко боротися. Та оті пересичені ледарі не мають охоти боротися. Вони воліють гнити. За купкою цих морально звихнених молодих людей пішла несвідома маса (бож то модно) — і недуга, мов страшна пощесь, охопила цілий світ, діставшись навіть через "залізну заслону". І нема і не буде на цю заразу ніякого ліку доти, доки не випалить її святим вогнем якась велика, пориваюча мета.

І наші селяни пили також тому, що за віки бездержавності й переслідувань утратили свою гідність і забули, "хто вони й чиїх батьків діти". Селянин, хоч і заможний, усе ж далі залишався "хлопом" і "бидлом". Його світ не смів сягати далі ниви і родини. Його найбільшою турботою було питання: по скільки ж припаде кожній дитині, коли поділюєміж ними своє поле? Діти виростали, одружувалися і також ставали перед тим самим питанням, яке набирало все загрозливішого характеру: по скільки ж припаде кожній дитині, коли подіlimо поміж ними своє поле? З покоління в покоління люди множилися, а земельки не прибувало, та й та, що була, частенько переходила у власність різних Зельманів за горілку чи за позичку, якої зубожілій господар не міг сплатити. Становище було безвихідним, і як міг думати простий хлібороб про якісь інші справи, коли його думка невідривно оберталася довкола питання про забезпечення хліба насущного своїм дітям? І селянин бачив причину свого горя у малоземеллі, у шайхрайстві шинкаря, у ворожості чужого пана, але корінної підставової причини він не бачив. А цією причиною була втрата власної державності. Та про власну державу люди вже й думати забули, а тому їх охоплювало почуття безсилия, безвихідності, приреченості й упослідження. Чи ж дивно, що шукали забуття й розради в горілці? А ті, що навіть і не пили, дивилися на своє існуван-

ня, як на важкий обов'язок, який треба якось на цьому світі відкапарити, поки не прийде спочинок вічний.

Отже, не вроджений нахил до пияцтва як питома національна прикмета був нещастям селянина, а саме зневіра в кращу долю і брак мети доводили його до шинку. А що воно було саме так, потвердилося на ділі, коли по селах розтягнулася мережа філій товариства "Просвіта", заснованого ще 1860 року. Просвітяни щиро заходилися коло праці, підносячи освіту й культуру наших селян, усвідомлювали їх національно, а з тим пригадували і про давно забуту власну державність.

Не йшло воно ані легко, ані скоро, бо занадто вже тверда і занедбана була наша національна нива, занадто міцно була стоптана окупантськими чобіттями, тому зерно доброго слова спочатку так і вмирало, нескільччене. Та просвітяни не зражувалися і, як писав наш великий Каменяр Іван Франко, "з силою розпukи раз-по-раз grimали о кам'яне чоло". І те "кам'яне чоло" — ота отупілість нашого селянства таки стала подаватися. Поволі-поволі, по упливі років, почали показуватися наслідки: в селах засновувалися читальні "Просвіти", поставали хори, драматичні гуртки і нарешті з'явилися товариства Тверезості. Ці товариства скоро розросталися, охоплюючи все більше і більше членства. Прийшло до того, що деякі села поголовно зрікалися не лишень горілки, а навіть і тютюну, і тоді вже не селяни, але шинкарі йшли з торбами.

Вже й за моєї пам'яти (а я виїхав з села у 1925 р.) наш Дичків свідомо дуже зриє. Був у нас свій хор, був драматичний гурток, була і читальня, була й кооператива. До читальні селяни сходилися масово і з затаєним віддихом слухали читання вголос різних часописів, що приносили вістки зі світу. Слухали, потім питали й коментували новини.

Все це, звичайно, було дуже гарно, але не могло розв'язати проблеми малоземелля. Селянин по природі своїй — душа консервативна, міцно прив'язана до свого поля. І хоч та латочка поля могла бути дуже мала й невистачальна для родини, то він її цупко тримався. Тримався навіть свого двору, коли не мав ріллі, і з села виходити не хотів. Наймався до жида, жав за десятий сніп у панському фільварку терпів голод переднівки, яка часто починалася таки по Різдві, але свого села і своєї хати не покидав. По фільварках приймали людей сильних, змушували гірко працювати, але платили злиденно. Часто, замість грошей, давали збіжжя, та й те найгіршої якості — послід з-під машини, мовляв, зате дістанеш більше, і селянин мусів це приймати.

Та, як говориться у приказці, до пори дзбан воду носить. Багатьом починав уриватися терпець. В селі душило малоземелля, в місті душило безробіття, бо промисловість майже не існувала. Тож найвідважніші, головно молодь, почали шукати щастя в інших країнах. Почали виїздити до Німеччини ("у Пруси"), до Франції, а то до Північної чи Південної Америки.

Такі виїзди, зокрема виїзд за океан, куди, як казали, і ворон кости не занесе, були трагічними подіями в селі. З емігрантом прощалися, наче б він ішов на війну, і плакали по ньому, як по небіжчикові. А найбільше, мабуть, плакав сам емігрант, бож справді робив дуже небезпечний крок у невідоме. На квиток продавав останнє, що мав, покидає рідний край, рідне село, своїх людей і пускався у чужі сторони, де і мова, і звичаї, і підсоння і люди були йому незнані. Їхав на велике ризико і міг зустріти ще гіршу біду, ніж у дома.

І таки правда, що частина тих сміливців не витримала іспиту на чужині. Затуживши за рідним

краєм, зазнавши невдачі, поверталася назад, ще бідніша, ніж перед виїздом, і починала знову ще завзятішу боротьбу зі злиднями. Але частина не повернулися. Дехто згинув, дехто не мав за що повернутися, а дехто таки зумів дати собі раду і знайшов на чужині те, чого йому не міг дати рідний край.

До тих, третіх, належу і я. Правда, вигнало мене з села не так малоземелля, як переслідування окупанта, але біль розлуки з моєю ріднею, з моїм селом, з моєю Батьківчиною від того не був ані трохи менший. Не зменшився він і за цих півстоліття на вигнанні, хіба зріс. І кортить мене бодай перед смертю ще раз побачити рідні сторони, налюбуватися світлою минувшиною дитинства та з цими враженнями й відійти у вічність.

Чомусь глибоко мені врізався в пам'ять один такий незначний образ, хоч багато поважніших подій я вже призабув.

Ось великий млин, про який була мова раніше, а коло нього чути сильний шум води, що падає в глибокий діл. Невелика купина ділить води річок Гнізої і Гніздичної. Берег такий плоский, що селяни, напуваючи коней, заїжджають возом у ріку. Біля виру жінки прали білля і вліті і взимку. Ляскіт праників розносився далеко в околиці.

Ми йдемо з сестрою забирати наші гуси. Їх зранку виганяють з усього села і заганяють додому лишені перед вечором, коли вони, наплававшись і наситившись рибкою, вилазять на купину. Купина тоді скидається на вкритий снігом острів.

Отже, я йду з сестрою і думаю над тим, як вона вибиратиме наших гусей серед цього величезного стада?

А сестра не вибирає — вона робить зовсім просто: стає на березі й кличе: “Гусоньки, гусоньки, гу-сю-сю!..”

І на це “гу-сю-сю” всі наші гуси відокремлюються від стада і слухняно біжать до нас.

Дрібничка! Але я багато дав би за те, щоб іще раз іти поруч сестри берегом ріки, чути ляскіт праніків, шум води, бачити господарів, які, не злазячи з возів, напувають в ріці коней, спостерігати, як гуси, сюсюкаючи та гегаючи, простують на сестрин заклик, і відчувати під босими ногами теплінь нагрітого за день сонцем пороху дороги.

Але є речі, яких не можна ні купити, ні вимінити. Минулого не завернеш, а шляхи на Вкраїну поросли терням.

Мій жаль і моя туга свого часу перелилися в сон і перенесли мене додому, в рідне село. Може воно видається неймовірним, але я певний, що, коли б мені хтось зав'язав очі і сказав, у який кінець села мене завів, то я напевне і напомацки знайшов би дорогу до хати, в якій родився і виростав. Знайшов би і школу, де я вчився, знайшов би й церковцю, в якій вислухав стільки служб Божих, і млин, і хату мого найщирішого друга, в якого ми пересиджували ночі, дискутуючи або співаючи. Та напевне не схібив би щодо тієї стежечки, яку топтав три роки підряд через вигін на другий кінець села — на кручу, де мешкала дівчина — моя теперішня дружина.

Але ввісні все було інакше. Я ходив і шукав когось із моїх приятелів, але не бачив ніде ані одної живої душі. Село наче вимерло — ніде ані собака не гавкне, а якась чи то мряка чи то темінь застилала все довкола, так що я не міг піznати ні місцевості, ні знайомої речі — нічого! І мене огорнула така розпуха, що я не годен описати її словами.

Роздумуючи над цим сном, прийшов я до висновку, що в ньому була скрита справжня дійсність, і що, коли б я справді поїхав у село, як роблять

мої нерозважні земляки, то не побачив би і не піз-
нав би більше, ніж у цьому сні. Люди їдуть у на-
дії зутрінутися з ріднею, з давніми приятелями, по-
бачити рідне село і золотоверхий Київ чи Львів. А
їм у маршруті зазначають криваву Москву, зазна-
чують збудований на кістках запорожців Ленінград,
зазначають міста і фабрики, зведені руками новіт-
ніх рабів — в'язнів поневолених Москвою народів.
Чужинці правди не знають і повертаються з ССР,
захоплені театрими і “поступом” червоного “раю”.
Сіл їм не показують, а показують штучні колгоспи,
до яких більшовики докладають величезні суми.
Там і найmodernіші сільсько-господарські машини, і
гарно оброблені поля, і просторі будинки, і гарно
одягнені люди (перебрані театральні артисти), а іжі
й випливки — аж столи вгинаються!

Ta наших гостей важко обдурити, a тому їх у
села взагалі не пускають. Z rіdneю i знайомими до-
зволено зустрічатися лишень у містах по готелях, де
в стінах вмонтовані підслухові апарати. I справжні
колгоспники про це знають, тому тримаються на
сторожі i в ширі розмови не вступають. A гість з
далекої Америки чи Канади не може зрозуміти, чо-
му його рідний брат, сестра чи якась інша близь-
ка людина поводиться так стримано i неохочо від-
повідає на питання. Коли ж i відповідає, то, по
всюму видно, не каже всієї правди. Говорить, що
йому (чи їй) живеться добре, що в селі всі задово-
лені з колгоспного життя, що молодь тепер iде до
шкіл i тому подібне.

Що ж до відвідувача, то він не сміє не то що
критикувати Советського Союзу, а навіть похвалити
обставини життя у країні, з якої приїхав, бо це вже
вважається антисоветською пропагандою.

Декому з відвідувачів i пощастиТЬ покрадьки
добрatisя до свого села, ale за ним посилають по-

гоню і накладають грошеву кару за те, що відвідувач ухилився від приписаного маршруту. Мовляв, советський уряд дуже піклується туристами і несе за них відповідальність. Тому турист не може їздити собі самовільно, бо з ним може трапитися якась неприємна пригода, а Інтурист чи там яка інша установа не може до того допустити.

Взагалі Москва не допустила б ні одного туриста до своїх володінь, коли б їй не були потрібні гроші — тверда валюта в долярах. Задля твердої валюти, і лишењь задля неї, вона ризикує зрадити справжні обставини життя, які там існують. Але люди цього не розуміють. Уперто відвідують Советський Союз і для приємності побувати бодай день два в Україні чи зі звичайної цікавости підсилюють нашого споконвічного, нашого найтяжчого ворога грубими а грубими тисячами долярів.

Тому я не їду, хоч туга за рідними сторонами не менша, ніж в інших. З мене вистачає моого сну. Знаю, що мое село змінилося — не могло не змінитися за 50 літ. Але не змінилося на краще. Знаю, що там нема вже моєї рідні, моїх давніх приятелів — не зустріну їх, як не зустрінув у сні. Знаю також, що його повила мряка нової червоної окупації, ще гірша за австро-угорської і польської, бо за них можна було бодай шукати рятунку у втечі у чужий світ. Тепер і того не можна. Тож хай уже залишиться мій Дичків у моїй пам'яті таким, яким я пам'ятаю його у найсвітліших моментах: у днях Великодня, у гурті моєї родини, у шкільних пустотах, в освіленому передвечірнім сонцем моменті, коли ми з сестрою забирали з ріки наших гусей...

СЕЛЯНСЬКА ХАТА ТА ЇЇ УСТАТКУВАННЯ

По всій Україні від сходу до заходу й від півночі до півдня хати будувалися, за незначними винятками, з того самого матеріалу і з тим самим розкладом. А ще прикметне, що на будову завжди сходилися сусіди і ставили хату толокою. Звідки і коли прийнявся той звичай — не беруся казати, але так було скрізь, так було і в Дичкові.

Отже, хати будувалося з глини і вкривалося соломою. Про дерево у нас не могло бути й мови, тим більше, що біля Дичкова лісу не було, тож і з паливом виникала велика трудність. На будову хати купувалося за солені гроці лишень найнеобхідніше: слупи, сволок, стовпець, одвірки тощо. Але готового матеріалу селяни не купували — купували “кругляки” — лишень зрубане й обрубане з гілляк дерево. Це вже майстри обтісували його бартками, надаючи круглякові гранчастої форми. Стіни хат виводили з глини. Те саме було зі стайнями й коморами.

Будова хати була радісною подією і навіть свого роду святом. Сходилися, як було згадано, сусіди й родина і бралися до роботи разом. Чоловіки тесали, закопували слупи, зводили крокви і взагалі виконували складнішу роботу. Жінки й дівчата місці глину й виробляли галамуци та вальки. Глину привозили з глинища, додавали до неї води, солом'яного триння чи полови, а до того ще й кінського гною. Щоб усе це добре вимісити, жінки підкасували спідниці і влазили в глину босими ногами. Правда, часом цю роботу виконували коні: господар

ставав у центрі й водив коні на поводах довкола себе. Але жінки й дівчата до цієї роботи надавалися краще, бож таки людська нога більша від кінського копита. Дівчата зокрема навіть любили таку роботу, бо могли похвалитися своєю силою, а сили вимішування глини вимагало багато. Тож дівчата частенько на такій толоці завойовували собі прихильність парубків, показуючи не лише силу, але й... ноги вище того місця, по яке могли показувати при іншій роботі. Про всякі "міні" тоді ще ніхто не чував (а воно при такій роботі дуже придалося б), тож парубки були вдоволені вже й тим, що бачили дівочі літки. І жартували при тому: "Ану піднеси спідницю вище, бо замочиш!"

З вимішеної глини робили галамуци на хату, або вальки — на стайні. Галамуци були більші, бо хата вимагала грубших стін, щоб узимку було тепліше. Ці стіни викладали вже чоловіки або парубки.

Так, працюючи разом, великий гурт людей міг за один день скінчити виводити стіни, виліпити стелю і покрити будову. Покривали також досвідчені у тій роботі чоловіки сніпками чи, як у нас казали, стріхачами з житньої соломи, бо житня солома найкраще надавалася на стріху.

Глинняна хата під солом'яною стріхою була прохолодна вліті, тепла взимі, а добре пошита стріха витримувала 10-15 років і навіть більше.

Після закінчення роботи господарі давали добрий обід і могорич, а під неділю справляли танці, на які сходилася молодь з усього села.

Коли стіни добре висихали, жінки бралися до виправи: обмазували рівненько хату всередині й знадвору знову ж добре вимішаною глиною, а пізніше вже, коли це висохло, білили вапном.

На зиму хати, зокрема старі, для більшого тепла обкладалося ще й загатами, також з соломи.

Хата складалася з сіней і властивої “хати” — помешкання. Більші хати були з двох половин: одна праворуч, друга ліворуч від сіней. Сім'я жила в одній кімнаті, себто, “хаті”. Тут було все: і кухня, і спільня, і їадальня.

Від входових дверей до противлежної стіни через усю стелю лежав сволок, на який спиралася стеля. А сволок разом зі стелею спирався на вкопаний посеред хати стовпець. На правій від входу стіні було одне чи два вікна, що виходили на подвір'я, а попід стіною стояла довга лавка. У стіні навпроти дверей було ще одне вікно, а попід стіною — друга лавка. В кутку стояла скриня, куди ховали одежду, полотно і всякі цінніші речі, і яка рівночасно служила родині за стіл. Ліворуч стояла піч, а поміж нею і стіною — ліжко. На ліжку спали батьки, а дити влітку спали на долівці, зимою ж вилазили на піч.

Над ліжком до стелі була прикріплена жердка, що мала своє окреме призначення: коли матері приходив час повити ще одну дитину, на тій жердці вішали простиранло, щоб заслонити від цікавих дитячих очей тайство породу. Діти бігали по хаті, а тим часом баба-повитуха поралася біля матері, приймаючи від неї нового члена родини.

У сволоку навпроти постелі був забитий кілок, і на тому кілку вішали колиску. Звичайно так буvalо, що, відколи прийшла перша дитина на світ, колиски майже ніколи не здіймали. Бо, як то приповідали люди, “що-півтора року, то дитинка, нівроку”. Одне з колиски, а друге в колиску. І висіла та колиска доти, доки той немилосердний бузько не припиняв своїх відвідин.

На стінах попід стелею вішали святі образи і прикрашали їх різникользовими паперовими квітами власної роботи. Жінки, а зокрема дівчата, бу-

ли справжніми мисткинями у цьому ділі й виробляли такі дива, що від них не можна було очей відірвати.

Образи були різноманітні, але Ісус Христос і Пречиста Діва знаходилися неодмінно у кожній хаті. Образів з Ісусом навіть бувало по кілька з різних євангельських текстів: Ісус упадає під хрестом, Ісус розп'ятий, Ісус із дітьми, Ісус в'їжджає до Єрусалиму та інші. Дуже шанований в народі був св. Юрій, і його образу, як він сидячи на коні, пробиває списом змія, також по хатах не бракувало. А вже десь у кутку висіло зображення пекла: вічний вогонь і чорт з вилами, що має вкидати грішні душі у той вічний вогонь. Цим образом лякали дітей, і діти його таки дуже боялися. Був такий образ і в нашій хаті, але й сама мати, яка його купила, його недолюблювала. А купила тому, що інші люди купували, та й продавчина Рухля, добра й розумна жідівка, радила той образ неодмінно купити. Мовляв, на неслухняних і збиточних дітей нема ліпшого способу, як страх для грішників, зображений на образі. То наша мама і дала себе намовити, але потім, здається, жалувала. Однак, гроші вже були заплачені, і образ мусів висіти.

Звичайно, електрики не було, водотягів — також. Світили здебільша каганцями чи малими лямпами, бо гас через безгрішша був великою розкішшю, а воду носили з криниць коновками.

Хтось, хто вже виріс в умовах високої техніки цивілізації, може жахнутися і спитати: “Як же можна було жити в таких обставинах?!” А, отже, люди жили і навіть вміли бути вдоволеними і щасливими (не всі, звичайно), точнісенько так, як інші бувають невдоволеними і нещасними в наймодерніших люксусових будинках. Бо не техніка і не добробут роблять людину щасливою, а внутрішній світ, що його людина має в собі.

МОЯ РОДИНА

Коли говорити про батька, то слід найперше згадати моого діда Семена Пласконоса. Мав він невелике господарство і добробляв собі на прожиток тим, що служив у фільварку польських панів. Сповняв там обов'язки гуменного і, як нам оповідали старші, служив панам вірно. За це його пани любили і навіть з великої ласки кликали не Семеном, а з-польська — Шимоном. Коли ж народився мій батько, то за намовою панів дід назував його досить незвичайним іменем — Франко. З Франка легко виходив Франек, а з Франека — Францішко. І хоч наше родове прізвище аж кричить по-українському і походить чи не від якогось січового прозвиська, — Пласконіс! — хоч батько був хрещений не в костелі, а в нашій церкві, і до костела ніколи не ходив, та вже за саме своє ім'я він у польських очах був майже готовим поляком. І напевне моєму покійному дідові ніколи й у сні не приснилося, що його згідливість на панські поради колись аж відпокутує внук. Та про це пізніше.

Отже, батько називався Франко, мав щось 8 мортів землі й при нашій великій родині належав більше до господарів бідних, ніж навіть середніх. Вдачі був суворої і твердої, і ми його всі дуже боялися. Коли він був у хаті, насуплений і мовчазний, то ми боялися обізватися і словом. Зокрема при їжі всі сиділи мовчки. Бо, не дай Боже, попасті батькові за якусь провину в руки!

Інколи батько, правда, мов би добрішав й озивався якимсь м'якшим словом, тоді нам наче тягар

з плечей спадав, і нашій радості не було меж. Але й радості не давали вияву вголос — більше тішилися в душі. А назагал, як правду сказати (хай там покійний батько вже простить за ці слова!), то нам найраще було, коли він виходив з хати. Тоді ми починали сміятыся, жартувати й пустувати, надолужуючи пережитий страх і вимушенну мовчанку.

Досі не можу збагнути, чому він був такий шорсткий і похмурій. Чи пригноблювала його селянська доля, чи журило, що має аж восьмеро дітей (хоч ми зовсім у тому не були винні), а всіх треба було вигодувати і виховати, чи просто таки мав уже таку вдачу? Але хай там з Богом спочиває, це вже тепер не має значення.

Наша мати, натомість, була повною протилежністю до батька. Безмірно добра, безмірно ласкова, безмірно віддана своїм материнським обов'язкам, вона була для нас справжньою святістю. І досі не можу згадати її без сліз любові і зворушення, бо всі мої найсвітліші, найрадісніші спогади дитинства зв'язані з нею — з моєю незабутньою, дорогою мамою!

Аж дивно, що проста, неосвічена селянка мала стільки хисту! Вона зуміла всіх восьмеро дітей виховати, привчити до праці і прищепити нам найкращі людські чесноти. Вона не лишень нас любила — вона знала наші вдачі, а навіть думки, й уміла до кожного зокрема знайти підхід, хоч не вирізняла у своїх почуваннях нікого. Для неї ми всі були однакові, вона хотіла бачити кожну свою дитину гарною і здорововою та добре вихованою, щоб і чужі люди нас любили. Вона нам і неба прихилила би, щоб лишень ми були щасливі.

І ми це відчували, ми це вміли оцінити несвідомо ще та з усього серця горнулися до нашої матери. Вона була для нас сонцем у небі, і ми не мали

до неї жалю навіть тоді, коли за збитки діставали від неї у належне місце добрим прутом.

Наша мати родом була зі села Кип'ячки і називалася Пелагія з дому Яцишин. Осиротіла, бувши ще молодою дівчиною, і жила в сестри. Спробувала гіркого сирітського хліба, побувала і в наймах, а врешті віддалася за нашого батька в Дичків. Напевне не могла дуже перебирати — пішла за того, хто посватав. Бідної сироти ніхто не питав, чи до вподоби їй наречений, чи ні. Та й не лише сироти. Часто й батьки приневолювали доньку виходити заміж за нелюба лишень тому, що він мав багато поля та був господарем, хоч і вдачею і зовнішністю людей відстрашував. І дівчина корилася, хоч знала, що важко буде їй з нелюбом жити. Але чомусь уважалося, що краще вийти заміж за найгіршого чоловіка, ніж лишитися незаміжньою. Недарма ж на весіллі дружки співали:

Уважай, дівчино,
За кого ся топиш,
Бо то стрімкий беріг,
Вже ся не вихопиш.

Бо то стрімкий беріг,
Стрімкі беріженъки,
Щоби не попасти
В лихії рученьки.

Щоб ся не попасти
Межи лихі люди,
Щоб ся не втопити,
Де води не буде.

А втім, не знаю, як воно там справді було між моїми батьками, знаю, лишень, що мати, як вона сама оповідала, віддавшись за батька, дуже тужила за своїм селом — за Кип'ячкою. Почувалася в Дичкові “зайдою”, як називали всіх немісцевих, чужин-

кою, і минуло багато часу, поки вона звикла до села, і люди звикли до неї.

Як я вже згадав, дітей в нашій родині було восьмеро — шестero дівчат і двоє хлопців. Найстарша сестра називалася Марія, а за нею по порядку: Теодозія, Настя, Ганна, Параня, Стефан, Василь (це я) і врешті Марта. Коли пишу ці рядки, з нас живе лишень троє: моя найбільше улюблена сестра Параня, старша від мене на 4 роки, брат Стефан, старший на два роки, ну, і я. Параня, Стефан і наймолодша сестра Марта виїхали до Аргентини, де Марта й померла. Решта сестер повиходили заміж таки в Дичкові чи у довколишні села і там жили до смерті.

Не хвалячись, можу сказати, що всі ми восьмеро вдалися працьовитими і від малку помагали в господарстві, виконуючи роботу відповідну до нашого віку. Жили у великій згоді й любилися, як нас навчала наша дорога мама. Сама була побожна, і нас учила молитися змалечку. Ще перед ранішньою молитвою ми повинні були бути вміті й зачесані — і це так увійшло у звичку, що робилося само собою. А вже в неділю ми всі обов'язково ішли до церкви. Я й досі пам'ятаю оті щасливі хвилини, коли мама сідала в лавку, а я, маленький, ставав побіч, притуливши голову до її колін.

Пам'ятаю і той день, коли вона повела мене перший раз до школи. Привела до вчителя і просить:

— Прошу пана, вважайте на нього, бо він ще маленький.

А я й справді був малим, бо щойно починав шостий рік життя. І мати водила мене за руку до школи сама, хоч я вже тоді вмів ганяти по селі без ніякої опіки. Але матір'ю керувала гордість, що ось вона вже свою сему дитину приводить до школи. Вкінці привела вона й Мартусю.

Дуже важко було нашій матері давати раду з таким великим гуртом, але, відколи я вже себе пам'ятаю, її помагали старші сестри.

Для кожної матері-селянки прихід на світ ще одної дитини завжди зв'язаний з новими труднощами й новими обов'язками. Про нашу родину я, правда, можу мало сказати, бо був передостаннім. Але пригадую, що ми, малі, дуже втішилися, коли народилася Марта. Гадали, що будемо мати живу ляльку для забави. Тим часом показалося, що та "лялька" приносить більше клопоту, ніж приємності: її треба переповивати, забавляти, колисати і взагалі доглядати. Раз було таке, що мати винесла колиску в садок, повісила під деревом і наказала Парані колисати. Я від Парані не відставав ніколи, тож і на цей раз пішов разом з нею. І ми колисали так запопадливо, що бідна Мартуся вилетіла з колиски і впала на землю. Звичайно, з такої "допомоги" мама не була дуже вдоволена, і Парані дещо там перепало "на горіхи".

Уміла наша мама й добре варити. Звичайно, страви були прості, але смачні й поживні. Істи ми збиралися довкола стола, що його ставили на середині хати. Старші сідали, а менші їли навстоячки. Кожне з нас мало власну дерев'яну ложку, і ми ніколи тих ложок не міняли. Коли ж знайшовся якийсь агресор, який сягнув по чиюсь, новіші чи... більшу, то хіба діставав не ложку, а ложкою по лобі...

Тримали батьки на господарстві пару коней й одну або дві корови, тож роботи було багато. Але завжди знаходився час на жарти. Пам'ятаю, що, коли я був у другій клясі, старші сестри вподобали собі кипти з мене з одруженням.

— Признавайся, котру дівчину найбільше любиш? — питали.

А я й назву навмання якусь Ганю чи Марійку, часом і старшу від мене. Отоді вже сестри присікуються ще більше.

— Коли ж весілля? — допитують.

Робилося це все жартома, але мені докучало. Тож я якось підглянув, як хлопці купували на Спаса цукерки для сестер, і почав їх також дражнити:

— А коли весілля?

Сестри дуже ніяковіли від цього питання і перестали наді мною насміхатися.

Пізньої осени і взимі, коли кінчалася робота в полі, а вечори ставали довгі, ми дуже любили сидіти разом у теплій хаті. Сестри пряли чи вишивали, мама також або пряла або дерла пір'я, батько найчастіше щось майстрував у стодолі, і в хаті панували спокій та тиша. Треба сказати, що мої сестри таки дуже багато вишивали: сорочки, запаски, рушники, пішви на подушки (адже кожна мала взяти з собою у віно дві подушки і перину) і всякі інші речі. Зокрема дбали сестри про нас, братів — “наших парубків”, — казали вони. Іх же було шестеро, а нас, хлопців, лишень двоє. То вже дбали наші сестри, щоб наші сорочки були найбільше і найкраще вишиті. А ми так звикли до тих вишиваних сорочок, що навіть не підозрівали, яку мистецьку вартість вони мають.

І завівся у нас звичай, щоб у такі вечори читати вголос книжки. Читав я, а решта слухала. А позичав мені книжки наш добрий парох о. Платон Карпінський, про якого я й досі згадую з подякою. Він мав велику бібліотеку й охочо давав з неї книжки всім любителям.

Та одного разу потрапила мені до рук якась жаліслива книжка, ні назви ні автора якої я вже не пам'ятаю, але пам'ятаю, що в ній ішла мова про бідного сироту без батька-матері. Жив він у добрих

людей, але завжди без матірної любови та батьківської опіки почував себе нещасливим. Не було його кому захистити перед наругами, не було кому й потішити у смутку, обтерти сирітських сліз. Вирісши, пішов сирота в найми, і стало йому ще гірше. Люди ним помітували та погорджували, бож був він убогим наймитом і сиротою. Не було в нього долі.

Читаючи про цього бідного сироту, відчув я, що жаль мене стискає за горло, аж голос уривається. Мусів перервати читання та й підвів голову. Дивлюся — всі сестри плачуть, мати ховає обличчя, ніби за чимсь шукає та покрадьки обтирає очі, а в батька, який тоді був у хаті, лице пересмикується і тримтять довгі вуса. І це мене дуже здивувало, бо з нас іще ніхто не бачив батька таким розчуленим, а тут і йому до сліз дійшло. Що мама плакала — це не диво: сама вона зазнала чимало поневірянь, і доля сироти нагадала їй власну долю. Але що й батько майже плакав — це було велике диво.

А яка була доля сироти-наймита, це ми знали не лише з книжки, але й з життя.

Був у нашого сусіда наймит Андрух, також сирота. Тихий, чесний і працьовитий, так що не один батько, дивлячись на нього зідхав: от, коли б і мені такий син вдався! Але — що ж! Люди були зичливі до Андруха, жалували його, та все ж не забували, що він наймит — щось ніби менше вартісне від людини. І в родині, де працював Андрух, його цінили як доброго робітника й не кривдили, але відстань зберігали. Я не раз бував у наших сусідів і бачив, як вони обідали. Батько й мати їли з одної миски при столі, діти — на маленькому столику посеред хати, також з одної миски, а наймитові їду подавали окремо. Він уходив у хату, сідав біля порога і чекав, аж поки господиня принесе йому його

миску та ложку. Ів, обтирав уста рукавом і, подякувавши, виходив з хати, бо його вже чекала у дворі робота. Та й не було чого наймитові без діла сидіти в господаревій хаті.

От це і був для нас той живий наймит-сирота, про якого писалося у книжці. Тому ми всі, а зокрема наша мама, так йому співчували.

А втім, наша мама не завжди буvalа така м'яка та жалісна. Були випадки, коли ми бачили її з іншого боку. Так, наприклад, згадується мені випадок з моїм братом і ксьондзом.

Як я вже згадував, поляки хотіли вважати моого батька, як не поляком, то принаймні латинником, а все через оте злощасне ім'я. Але мій брат у школі ходив на науку катехизму до нашого українського священика, звичайно, а не до ксьондза. Та ксьондз силою затримував Стефана разом з польськими дітьми, переконуючи його, що наш батько — поляк, а тому і Стефан також поляк. А через те, що Стефан “також поляк”, то й хреститися мусить з-латинська: всіми пальцями і з лівого плеча на праве. Вже не знаю докладно, як там та катехізація відбувалася, тільки одного разу Стефан прибіг додому заплаканий і поскаржився, що відмовився хреститися по-латинськи, а за це ксьондз дав йому ляпаса в обличчя.

Та з ксьондзом не судитися, і батьки змовчали.

Чи пам'ятив той “слуга Божий” про випадок, чи забув, але на латинські свята прийшов до нас із колядою. Знову ж на тій підставі, що господар називався Франком, отже, зачислявся до поляків.

Мати терпеливо вислухала молитви, а тоді несподівано спітала:

— А за що ви вдарили нашого хлопця в лицце, егомость?

Запитання було поставлене таким твердим і

погрозливим голосом, що ксьондз розгубився і почав заперечувати, запевняючи, що це неправда.

Така очевидна брехня ще більше розсердила маму: таж усі школярі бачили, що ксьондз ударив Стефана! І мабуть бідний “егомость” зроду не сповідала проста селянка. Він оправдувався як міг, але,угледівши в кутку біля порога кочергу, мерцій вибіг із хати. Та так поспішав, що навіть забув хреста забрати, якого був поклав на столі. Та мама його вже знадвору завернула:

— Вернись і візьми хреста з собою!

Наша родина назагал була подібна до інших, лишенъ наші батьки таки старалися для нас зробити щось більше. Так, наприклад, одну сестру за намовою пароха П. Карпінського послали вчити кравецтва, а брата Стефана вислали аж до Відня у слюсарську школу. Як на ті часи, то був великий поступ, і сестра, навчивши кравецтва, обшивала нашу родину та ще й заробляла, шиючи для села. А шила вона і чоловічу й жіночу одежду, тож усе заробила якийсь гріш і для хати.

Інші сестри мали славу добрих робітниць. Як вийшли в поле, то робота горіла у них в руках, як люди казали. Тож, упоравшись зі своїм, сестри йшли заробляти й до інших господарів.

Так минали в ненастаний праці наші дні — дні робочої селянської родини. Старші сестри повиходили заміж, ми, молодші, повиростали, а батьки почали старітися. Тож ми вже старалися не допускати їх до важкої роботи чи то у жнива, чи при копанні картопель, яких завжди садили багато. І напевне зуміли б ми нашим батькам гойно віддявитися за все добро та забезпечити їм спокійну старість, коли б лукава доля не перекреслила нам наших добрих намірів.

ПОБУТ І ЗВИЧАЇ СЕЛА

Сільський побут міцно зв'язаний з порами року, порами дня і дніями в тижні. Тому він розміреніший і спокійніший, ніж життя у місті. Селянин знає, що на весні він оре, садить і сіє, вліті косить і жне, восени звозить здобутки своєї праці додому, а взимі має відносний спочинок. Вставати мусить удосвіта, щоб обійти худобу, в полуздень обідає і по заході сонця вечеряє. Працює шість днів у тижні, а в неділю йде до церкви, та зробивши найнеобхідніше, підпочиває. Має на весні Великденъ, взимі Різдво, має кілька свят у році, які широко шанує, має пости, які сумлінно відбуває, а решта — праця і праця.

Селяни консервативні, люблять у всьому бути самовистачальними і до всяких винаходів ставляться з недовір'ям. Є в тому багато від'ємного, але й багато додатнього, бо селяни, живучи серед природи, з покоління в покоління виробили великий досвід, якого не мають міщани. Відкриття пеніциліни зробило в медицині цілий переворот, а селяни, нічого про пеніциліну не знаючи, вже віками лікували гнійні рани жованим цвілим хлібом ,в якому, власне, є пеніциліна.

У Дичкові також не було багато охочих і спроможних, щоб звертатися за порадами до лікаря. До лікаря треба було далеко іхати, треба було йому заплатити, а до того всього виникав ще й сумнів: а чи той лікар щось поможе? Та й обходилися власним досвідом, часом успішно, часом — ні, але обходилися.

Дітей, як я вже казав, приймала баба-повитуха. Про гігієну знали мало, і тому частенько породілля платила життям за брак чистоти. Але тоді казали: "Трудно називається! Так Бог дав".

Стане дитина бosoю ногою на зажжавілій цвях або зіб'є об камінь палець — мати зараз засипле порошком з "порхавки". А "порхавка" — то такий круглий гриб, що, як висохне, має всередині повно темного порошку. Вчені аж тепер дізналися, що в тому порошку є сильний антибіотик, а селяни від віків уживали порхавок, хоч лікарі ще до тридцятих років теперішнього століття цей засіб засуджували.

Або знову, на боляк чи чиряк прикладали бакове листя чи пелюстку цибулі — і чиряк скоріше дозрівав і проривав сам собою. У випадку звихнення чи перелому кости йшли за порадою до костоправа, і тих костоправів рідко не було в якому селі. Досвічений костоправ давав собі раду навіть і в складних випадках, та не раз мав пацієнтів і з міста.

Найбільше було клопоту з зубами, яких ніколи ані не чистилося ані лікувалося. Людина терпіла біль, ходила запухла, та коли вже їй того було за-багато — йшла до цирульника. Цирульниками в нас були самі жиди. Вони стригли, голили бороди, а при тому вели і хірургічну і дентистичну "практику". З дентистичної знали лише виривання зубів, але пацієнти їй не знали нічого іншого. Або зуб був цілий і здоровий, або був дірявий — і тоді його просто виривалося. Звичайно, і тут частенько бували випадки закаження крові та й смерти, але ніхто цирульника до суду не скаржив. Адже природна річ, що чоловік мусить від чогось померти, і тому чи тамтому судилося померти від зуба. Але

скажити цирульника?! Боронь Боже! Добре, що й такий є.

Відкрив був свою “дентистичну клініку” в Бірках Великих один селянин на ім’я Роман, якого прозвали “зуботягом”. Мав він один-єдиний інструмент для своєї практики — поіржавілі обценъки, що зберігалися у кабиці під лавкою. Коли приходив пацієнт чи пацієнтка, Роман витягав обценъки, старанно обтирав їх у свої штані (все ж таки поняття про гігієну мав...) і тоді вже брався до зуба.

Та низький рівень цивілізації не заважав нашим селянам зберігати свою гідність і взаємопошану, до чого головно причинювалися засади християнської моралі: не роби другому того, що тобі не мите.

В основному всі селяни жили між собою мирно, навіть у великій приязні, я би сказав. Зустрічаючись, віталися: “Слава Богу!” — “Слава навіки!” А в полі чи при якійсь праці — “дай Боже щастя!” чи “Боже помагай!” І наші поляки робили те саме. Вони вже були настільки зукраїнізовані, що й говорити попольському не вміли. Різниця між ними і нами була лише в тому, що вони належали до латинського обряду. Але через те, що в Дичкові довго костел не було, то ходили навіть до нашої церкви. Наші свята (по старому стилю) святкували нарівні з латинськими, а й наші селяни здебільща стримувалися від важкої праці на великі свята по новому стилю. Все ж, без огляду на обряд, ми були односельчанами, а спільні господарські інтереси вимагали добрих взаємин із зусідами. Тому не дивно, що в Дичкові були й мішані подружжя, але в тих подружжях ужитковою мовою була лише українська.

Звичайно, не обходилося без непорозумінь чи й сварок. Хтось комусь там не хотячи (або й “нав-

мисне нехочачи") зачепив межу плугом, або чиясь там курка, не пошанувавши плоту, залетіла в сусідський город і наробила шкоди на грядках, — тоді вже виникали сутички. Та коли обидві сторони мали трохи розважливості, справи скоро і мирно полагоджувалися. А вже неодмінно полагоджувалися на Великдень.

Гей-гей, чи ж то можна було гніватися на Великдень! Залита повінню народу, церква аж здригається від могутнього "Христос воскрес із мертвих", що його співає наш чудовий хор разом з вірними. Якась надзвичайна радість охоплює душі, витискає слізни на очах і сяє на всіх обличчях. Серця рвуться кудись у височину — і де ж тут можна гніватися? І перепрошуються жінки за непочитальну курку, перепрошуються чоловіки за переорані межі, перепрошуються тричі, широко і зворушені: "Прости мені по раз перший, прости по раз другий, прости по раз третій!" Жінки цілуються в уста, а молодші цілують старших у руку. Тоді вже з чистою своєстю приступають до святого Причастя.

Радість, радість!.. Всі родини в повному складі, бо ж проминути великомінно службу Божу — великий гріх! А ті, які не можуть прийти через недугу, почивають себе дуже скривдженими, що не можуть взяти участі у такій великій вроочистості.

Після відправи і свячення пасок люди вертаються додому. Всі не лишені голодні, а й виголоджені суворим семитижневим постом. Адже під час посту не можна було вживати ні м'ясива, ні набілу. Правда, м'яса і впродовж року не було багато, але був бодай набіл. А в піст страви присмачували самим лишенім конопляним олієм. Були такі, що конопель не сіяли, то й олію не мали — давилися сухим. Дехто від такого посту діставав сліпоту, і цьому ніхто не дивувався. Та на Великдень уже й

найбідніші могли насититися. Як не мали свого, то добрі сусіди приносили, щоб ніхто голодним у цей радісний день не був, щоб кожний мав свячене.

За традицією свячене складалося з паски, яєць, ковбаси, кишки, сиру, солі й хрону. Заможніші святили цілі печені поросята, шинку, смажені кури і багато іншого.

Розговлялися, починаючи з варених на твердо яєць, паски й хрону. Ой, сердитий же був той хрін! Як ухопиш його забагато, то й у носі закрутить і з очей слізози побіжать. Але бо й смаку додає до їди! Правда, по Великому пості їда сама собою смачна і без приправи, але з хроном ще смачніша.

Після сніданку всі йшли на церковну площе — старші й молодші, ну, й діти, звичайно. Дівчата пишаються обновами — квітчастими спідницями, новими кафтаниками (у нас казали “сачок”) і вишиваними сорочками. Від них церковна площа — наче маковим цвітом укрита. Та й парубки і діти — всі в нових вишиваних сорочках.

Починаються гагілки. Спочатку трохи несміливо, а далі — все живіше. З’являється і “дід” з “фандою” (перебраний хлопець у масці з батогом у руках) і починає підганяти до гагілок усіх, зокрема тих пишних і гордих дівчат, які чекають окремого запрошення до гурту. Коло розширюється, захоплюючи все більше дівчат і парубків. Тримаючись за руки, всі ходять колом і співають:

Війтесья, війтесья, огірочки,
Зеленії пупляночки,
А нам люди завидують,
Що хороше процвітають,

То сіуть, то ся розвивають,
То хороше процвітають.
В“залися, в’язалися, зелененькі,
Женилися, женилися, молоденькі.

Інше коло співає іншої гагілки:

На поповій уличенці
Пси щикають,
Вийди, вийди, стара мати,
Щось продають.

Продавала Павлусиха
Дочку свою,
А Кузьма вибігає:
“Купіть си мою!”

Ми вашої не хочемо,
Бо ваша гнила,
Штири ночі горшки мочить,
А на п'яту мила.

Ой, купіть си, ой, купіть си,
Я вам продаю —
За гнилу цибуленьку
Дурно вам даю.

“Павлусиха” чи “Кузьма” могли бути замінені іменами тих батьків, у яких була донька на відданні. Це були ніби й крини, але заразом і почесть, бо ось, мовляв, таких батьків чи таку дівчину згадали у гагілках.

Парубки любили “ставити дзвінницю”: четверо дужих спліталися раменами, а два звинних і легких вискачували їм на плечі, і так разом ходили довкола церкви. Часами, правда, один із “другого поверху” не витримував рівноваги і летів сторч головою вниз, тягнучи за собою й другого, — і тоді було повно сміху та жартів.

Співи, радісь і перегук дзвонів. Хлопці наперебій намагаються видертися на дзвінницю, щоб донасти шнура. Розколисують навіть найбільшого дзвона та так, щоб серце вдаряло в обидва криси,

бо в один крис дзвонять лише на пожежу. Дзвін радісно бомкає, посилаючи свій голос в далекі околиці, а йому відповідають інші дзвони з сусідніх сіл: "Христос воскрес, Христос воскрес!"...

Відсвяткувавши гойно це найбільше і найрадісніше свято, село знову поринало в будні. Починалася весняна робота в полі, за весною надходило літо з живими, а там — осінь. Три найважчі пори року для хлібороба. Літо ж було ще й небезпечним через пожежі. Солом'яні стріхи добре хоронили від холоду і спеки, однак, висушені літнім сонцем, загорялися, як порох. Досить було іскри — і за хвилину хата була в огні. А ще коли, борони Боже, віяв вітер, то відразу половина села йшла з димом.

Щодо протипожежних заходів, то вони були дуже примітивні: у кожній хаті повинна була завжди стояти наготовлена бочка води, а в команді круглу добу стояли запряжені коні з возом і ручною сікавкою. Не можна сказати, щоб заходи нічого не помагали, але помагали не дуже багато, коли прийняти до уваги солом'яні стріхи.

Був ось такий випадок, що загорілася хата. Приїхала пожежна команда, збіглися сусіди і почали гасити вогонь та викидати з хати речі. Викинули через вікно й сплячу дитину. Але дитина, впавши близько біля стіни, так і не прокинулася, і ніхто того в загальному шарваркові не помітив. Попхопилися батьки аж тоді, коли впала стріха, але вже було пізно, бо дитина загинула.

Не згадував би я про це, коли б у Дичкові раптом не розпочалися систематичні пожежі. Там загоріла стодола, повна збіжжя, а там — хата та стіжки. І так один вогонь за другим. У селі спалахнула інша пожежа — пожежа тривоги і переляку, що поглибилася ще більше, коли рівночасно з підпалами по селі розкидано анонімні листи з погрозами,

що будуть нові пожежі. Ніхто не був певним, що наступне нещастя не впаде на нього, і кожний намагався вгадати: хто ж був отої виродок, що пускав з димом багатолітній кривавий доробок селянина і загрожував навіть страшною смертю в огні цілій родині?

І нараз — вістка: вчитель скликає громаду, бо догадується, хто палій!

Звичайно, збіглося все село, а вчитель вказав на одного одинадцятилітнього учня і сказав, що цей хлопець і підпалює, бо його письмо таке саме, як письмо розкиданіх із погрозами листів. А вчитель добре знає письмо своїх учнів... На щастя, і хлопець і його батьки мали добру славу в селі, й громада вчителеві не повірила. Не повірила тим більше, що вчитель “мав щось на пеньку” з батьками хлопця, і це було всім відомо. Отже, щоб помститися, він кинув на невинного хлопця таку страшну підозру. Справа скінчилася щасливо, але бідний хлопчина таки наївся страху.

І щойно згодом стало відомо, що паліями були два парубки-брати, сини досить багатого господаря. Вони потім виїхали до Америки і там, не боячись ні суду ні карі, одверто признавалися у своїх “жартах”. А все ж одного з них — Герасима (старшого) кара не минула. На старості літ він захорував на очі. Терпів такі страшні болі, що доводили його до безздіяності. Казав, що очі пекли вогнем, і він не міг знайти собі місця. Лікарі не знали причини і були безрадні, а врешті прийшли до висновку, що єдиний лік проти болю — вибрati очі. В розп'їді Герасим на це погодився і дожив віку сліпим. Про долю другого брата мені невідомо, але й по Герасимові можна прийти до висновку, що кара за злочин може прийти й на цьому ще світі. Видно, прокльони покривдженіх людей не пішли намарне.

По всій Україні водився звичай вечорниць. У зимові вечори дівчата збиралися в якісь хаті, пряли або вишивали, співали й оповідали різні історії. Звичайно, на вечорниці приходили й парубки, але не для помочі, а для розваги. Вони то зокрема й любили розказувати всякі страхіття, щоб найбільше дівчат налякати: про упирів, що нападають на людей ночами і висисають з них кров, про чортів та відьом і про те, як виглядає смерть. Добрий оповідач умів нагнати неабиякого страху на дівчат, так що вони й додому боялися йти самі, а по ночах їм ті упирі та різна нечиста сила снилася. Сльота й темінь надавали оповіданням більшої переконливості і наганяли ще більшого страху, але тим цікавіше було слухати.

Я, вирісши з дитинства, виріс і з забобонів та не вірив більше ні в яких упирів ані у смерть, що з'являлася у вигляді кістяка з косою, загорнутого у біле покривало.

Та одного разу я таки налякався немало.

Вертаюся додому вночі з другого кінця села тією стежкою, що йшла попри цвінттар. Коло цвінтаря бовваніла стара жидівська стайння, в якій колись повісився старий жид Лейба. Та стайння була вже така занедбана, що перетворилася у справжню руїну. Двері від неї хтось уже давно відірвав, стріха перегнила і світила великими дірками, а попід кроквами загніздилися сови і по ночах завивали такими несамовитими голосами, що було аж лячно.

Отож, іду я стежечкою і відчуваю, що мені стає лячно. Усе ж — ніч, цвінттар поруч і та піврозвалена стайння, в якій колись повісився жид. Неприємно!

Але йду, вдаючи бадьорого, попри самий мур і відганяю думкою всякі страхи від себе. Аж нараз — глип! — стовбичить щось на мурі, високе й біле

— чисто, як смерть у білому покривалі. У мене й волосся стало дубом, здавалося, що й шапка на голові віднеслася.

“Оце, — аж тъхнуло мені під серцем, — напевне і є отої упир, або смерть! Ні, на упиря не скидається, скоріше то таки смерть!”

Вже не дивлюся в той бік і не знаю, чи йду з доброї волі, чи мене ноги самі несуть. Посуваюся далі вперед, а сам думаю: “Що мені робити, як ця смерть кинеться на мене: битися, чи тікати?”

Так роздумуючи, я вже порівнявся з моєю “смертью”, а вона мене раптом питає:

— Чуєте, чи ви не виділи, де мої коні?

Агій, щезай, маро! А то старий жид Ямчек! Вигнав коні на толоку, щоб, як не напастися, то бодай роси нахлептатися, а коні десь помандрували. Бодай би тебе світ не знав, з таким жидом! А я так перелякався, що потім аж самому було стидно.

Але мала та пригода бодай ту добру сторінку, що назавжди вбила в мені страх до всяких “смертей” та упирів.

Повертаючи ще раз до малоземелля, мушу скакати, що пани Годлевські таки дуже кривдили наших селян. Не досить, що землі було обмаль — вона ще й була розкидана клаптиками далеко від села, а довкола села, впритул до нього, лежали панські поля. Селянин не мав права навіть ступити ногою на панську землю, бо за це каралося гривною. Так, наприклад, я сам бачив, як Годлевський упіймав одну старен'ку бабцю, що пасла на придоріжжю свою корівчину. Годлевський зупинив коні (їхав повозом) і наказав наймитові забрати худобину на фільварок, а на старен'ку жінку наклав кару — одну корону. Заплатиш корону — забереш корову, не заплатиши корони — корова пропала. І плакала старен'ка, і просила, і присягала, що не

має звідки заплатити — не помогло. Забрали корову на фільварок.

І це не був поодинокий випадок. Такі випадки траплялися щодня. Мусів тоді селянин іти до Годлевських з викупом. Краще було йти до грубого — до Романа, бо він був милосердніший. Як хто його гарно попросив та ще й у руку поцілував, то спускав ціну, або випускав худобину задармо. Але кривий — Стефко був невблаганий — того шкода було й просити.

В розумінні селянина паном був або той, хто мав освіту, або той, що мав маєтки і сам фізично не працював. "Паном" також був і той, хто носив краватку. А щодо жидів, то селянин, не знаючи імені, так і звертався: "Пане жиде". Натомість селянина ніхто паном не звав, та він собі того й не бажав, бо йому воно видалося б дуже чудним. У селі кликали його дядьком або батьком, а в місті хоч інколи й називали паном господарем, то він собі того до серця не брав. Господар? Так, він був господарем. Але "пан господар" — це порожня приліпка до правдивого суспільного стану. Однак, бунтувалася його хліборобська гордість, коли, вже в пізніших часах, різні прогресисти зверталися до нього через "пане товариш". Тоді селянин ображався і казав: "Який я тобі товариш? Я з тобою свиней не пас!"

Задумуюся над тим, чому наці селянин був такий упосліджений? Адже без хлібороба не може існувати ніякий народ. Як село не нагодує міста, то хто його нагодує? І в усіх цивілізованих державах уміють належно рільника оцінити. Уряд узгляднє його домагання і йде ім назустріч. Лише у нас було було інакше. Наш селянин завжди був від когось залежний, а насамперед, залежний від жида. Жиди використовували недосвідчених у тор-

гівлі селян та визначали ціни і на продукти сільського господарства і на товари, які довозили з міста. Селянин віддавав свою працю за безцінь, а за те, що йому було потрібно купити, платив дорого. Не змінилося становище і тепер у Советському Союзі, де на місце приватного торгівця став московський уряд. Цей уже грабує поспіль і село, і місто, і природні багатства. Ніякого іншого народу так не використовують, так не обирають, як наш український. І тепер українському селянинові ще гірше, ніж було колись. Бо все ж перед більшовицькою окупацією з отим здирством люди помалу навчилися боротися. Коли село було свідоме й заложило кооперативу, то гандляреві вже там нічого було робити. Селяни через кооперативу могли і краще продати і краще купити, а до того ще й підтримували власну установу собі на користь. Під більшовиками вже й того нема. Комунно-московський уряд усе так гарно зорганізував, що не має потреби торгуватися з кожним селянином зокрема — все забирають гуртом через колгоспи. А що дають колгоспам? Про це легко догадатися по тих пакунках, що їх рідня висилає тисячами у советський “рай”.

Не мали права селяни навіть і до ріки, щоб зловити якусь рибчину. Право на риболовство купували багаті пани з міста, хоч риби їм і не було потрібно. Рибалили для спорту, для розваги. Тим часом для вбогого селянина якийсь щупак чи плотичка дуже придалися б на вечерю. Та не погордив би і дрібнішою рибкою. Жінка зварила б з неї студеничку, а діти мали б досить часу, щоб перешолопати кісточки. Але — ба! Ріку стерегла поліція і за недозволену риболовлю карала.

Та все ж відважніші порушували закон. Сховається, бувало, такий смільчак, зашиється в корчі — і ловить. Найбільше на світанку. Раз те, що в

таку пору риба найкраще ловиться, а, по-друге, по-ліцай не то дуже охочі на світанку ходити.

І був такий випадок, що поліцай таки застукав двох швагрів на гарячому. Чоловіки полякалися, звичайно, і вже були певні, що в них заберуть сіть, та ще й покарають.

Питається поліцай одного:

— Як називаєшся?

— Стефан Кавалок.

Питає другого:

— А ти?

— Юзеф Пулхлопек.

Поліцай їм не повірив, ще й розсердився, що вони його на ктини беруть.

— Ходім до війта! — наказав.

Пішли до війта. Спитав поліцай війта, як упіймані рибалки називаються, а війт потвердив, що дійсно один називається Стефан Кавалок, а другий — Юзеф Пулхлопек (себто, в перекладі на українську мову — “півхлопа”).

Жандарм подобрів і розсміявся:

— Пся креф! Два хлопи, а одного цалого нема...

Віддав заарештованим їхні сіті й відпустив без карти.

Але, на жаль, такі випадки траплялися рідко. Впійманий без дозволу, рибалка таки позбувався своїх рибальських знарядь ще й платив кару або йшов до арешту.

Отак воно було і так є “на нашій не-своїй землі”.

ДУХОВЕНСТВО Й ІНТЕЛІГЕНЦІЯ СЕЛА

Нема де правди діти — наші селяни не дуже то дбали про освіту своїх дітей. Казали, що сини (про доньок навіть і не згадували) з науки і так хліба не їстимуть. І треба їм признати слухність, що до певної міри не помилялися. Щоб дати можливість синові скінчити якусь школу, його треба було відірвати від господарства (отже, втратити на кілька років пару таких необхідних рук), треба було втримати в місті і заплатити за науку. А син, скінчивши школу, не міг одержати ніякої праці. Шкільництво було розвинене слабо, промисел — також, а на урядові посади приймали лишень поляків, та й то за протекцією.

Але одна річ — не могти дати дитині освіти, а друга — легковажити освітою. А в нас були й такі, що легковажили. Наприклад, той самий господар, що мав 50 моргів поля, хату, господарство та ще й здавав у аренду корчму, був спроможний послати бодай двоє-троє своїх дітей до науки, але він не послав нікого, хоч мав п'ять синів і чотири доньки. Не розумів того, що з усіми своїми моргами і грішми духовно був жебраком і на таке ж духове жебрацтво прирікав своїх дітей.

Сумно сказати, але батьки часто, не жалуючи грошей на горілку, жалували якого грейцаря дитині на олівець чи зошит, потрібний у школі, і багато дуже здібної молоді так і змарнувалася при важкій праці на клаптику поля, а все тому, що батьки недооцінювали ваги науки.

Та вже коли до загальної освіти не мали зрозуміння, то хай би подбали про якийсь фах для

дітей. Але й того не було. На ціле село лишень мій брат Стефан та син нашого сусіда Василь Кузьма мали щастя поїхати вчитися слюсарської справи до Відня. Та невідомо, чи й вони поїхали б, коли б не наполегливі поради нашого доброго пароха о. Карпінського. А крім цих двох, лишень іще четверо інших училися в гімназії у Тернополі, здебільша сини заможніших господарів.

Тим часом своєї інтелігенції нашему селу дуже бракувало. Бракувало лікарів, фельдшерів, ветеринарів, агрономів, правників — і взагалі людей з освітою. Тому смертність була висока, тому гинула худоба, тому збиралося невисокі врожай, тому селяни програвали судові процеси.

Ті процеси були справжнім лихом. Селяни найбільше терпіли від торгівців і шинкарів, які були всі поголовно жидами і вміли при кожній нагоді втягнути господаря в борг, а потім тягнути відсотки і відсотки на відсотках, аж поки не доводили боржника до повної руїни. І шкода було починати з жидом процес, бо жид завжди вигравав, а пошкодований мусів платити ще й судові видатки. Правників-українців було дуже мало, і до них не завжди можна було дістатися, коли ж селянин і діставався, то довідувався, що процес програє, бо перед тим наробив помилок і дав жидові проти себе зброю в руки.

Жиди, натомість, були добре зорганізовані, мали своїх правників, і то не лишень для оборони, але й для порад у всяких підступних комерційних заходах.

Всі знали, що в суді для жида були відмінні закони: те, що міг зробити жид, не міг зробити "гой", як вони називали селян.

Одного разу в школі був наш священик, як то часто бувало, бо один раз у тижні була наука

релігії. І питає священик невеликої дівчинки: “Скільки Богів є на світі?” Дівчинка без надуми відповідає: “Три”. “А які ж то ці Боги, що їх аж три?” — дивується священик. Дівчинка пояснює: “Руський, польський і жидівський”.

Як то звичайно буває, всі школярі вголос за- сміялися. А в розумінні маленької дівчинки так і мусіло бути. Вона знала, що не лише “русини” ходять до своєї церкви, а ѹди ходять до своєї божниці і там моляться до свого Бога. І нехай там кругом них бо-зна, що діється, вони на це не звертають уваги, бо вони моляться. Подібно роблять і поляки у своїх костелах. Та, помимо того, вони не поступають так, як наш народ, який слідкує за законами Божими. Жиди ошукують наше селянство, а дехто з них і вбиває та фалшиво присягає, але всі вони якось висміюються з того безкарно. Подібно роблять і поляки: вони допускаються всякого насильства над нами, грабують нас, окрадають, убивають (навіть без війни), але ѹній “бог” також схвалює оту ѹнню жорстоку поведінку супроти других. А ми придержуємося наших заповідей Божих: не убий, не чужолож (не кради), не пожадай нічого того, що близнього твого, та люби близнього свого, як самого себе. Ось такий спосіб нашого життя і спричинився до того, що мала дівчинка повірила в існування трьох різних “богів” і сказала про це священикові.

Але брак української інтелігенції відчувався не лише у фахових ділянках — він відчувався взагалі. Мало було в нас людей з освітою, які б присвятилися освідомленню селян, а ворожа, окупантська інтелігенція, яка жирава на крові українського хліборобства, не лише не була зацікавлена у піднесененню культури своїх жертв, а, навпаки,

робила все можливе, щоб тримати їх надалі в найбільшій темноті.

На жаль, треба признати й таке, що ті незначні одиниці селянських дітей, які здобули сяку-таку освіту (інколи всього три-чотири кляси гімназії), частенько вже погорджували і своїми товаришами дитячих літ і цілим селом назагал. А шкода, бо вже хоч і не з високою освітою, такий гімназист міг мати добрий вплив на односельчан. І воно справді так бувало, починаючи від родини. Родина, яка посилала хлопця до науки, наче виростала й у власних очах і в очах сусідів. Така родина вже поводилася гідніше, не встрявала у сільські плітки і пересуди, починала цікавитися поважнішими справами, а навіть старалася говорити краще і привчається краще висловлювати свої думки.

Та покищо у селі було стільки інтелігенції, що учитель і священик. Однак, і добрий священик і добрий учитель могли зробити багато, коли вони були свідомими українцями і бажали добра для свого народу. На жаль, не всі були і не всі бажали...

З великим признанням згадую о. Платона Карпінського, який був парохом у Дичкові аж до Першої світової війни. Високого росту, добре збудований, він навіть у великому натовпі височів над усіми. Не обмежувався до самого виконування священничих обов'язків, але активно працював у читальні Просвіти, приносив часописи ("Діло"), що їх передплачував, та всякі корисні книжки. Здебільша була це науково-популярна література з медичними, ветеринарними і сільсько-господарськими порадами. Але не забував о. Карпінський і про національне виховання вірних та часто торкався і політичних проблем. Мав і свою приватну бібліотеку, з якої радо позичав книжки бажаючим і з якої, як ужес було згадано, користав і я.

Коли о. Карпінського перенесли на іншу парохію, до нас прийшов молодий енергійний о. Степан Вонс. Дуже свідомий, великий патріот, о. Вонс водночас був і чудовим промовцем. Слухаючи його, не можна було не підлягати силі його красномовства. Чи то під час проповіді чи при виголошенні якоїсь доповіді в читальні, проявляв нестримний запал і глибоку та щиру любов не лише до Бога, а й нашої української правди. Зокрема велику активність розвинув о. Вонс у часі наших Визвольних Змагань, коли Україна знову повстала за привернення своєї власної державності.

Був о. Вонс також і прикладним душпастирем. Він часто відвідував своїх парохіян, завжди мав для них ласкаве і розумне слово, радив і допомагав, як міг.

За свою священичо-патріотичну працю багато натерпівся від польської поліції. Його переслідували, арештовували, а то й у в'язницю садили.

Дружина о. Вонса була теж активною громадською діячкою і диригувала навіть хором після того, як попередній диригент і вчитель П. Луцький (син нашого дядка) дістав параліч і не міг далі вести праці.

Після отця Вонса парохом у нашему селі став старенький отець декан Іван Волянський, відомий у нашій історії як перший український католицький священик в ЗСА. Він поїхав до Америки ще 1884 року на доручення митрополита Сильвестра Сембатовича, був душпастирем у Шенандоа в Пенсільванії (до 1889 року), збудував першу в ЗСА українську католицьку церкву, заснував допомогове братство св. Миколая і тижневий часопис "Америка" (1887 року), що появляється і дотепер у Філадельфії як щоденник.

Заложивши підвалини нашого церковного життя в ЗСА, о. Волянський вернувся на якийсь час до Галичини, але в рр. 1896-1898 поїхав до Південної Америки — до Бразилії на відвідини наших поселенців у тому дикому краю. Потім їздив також до Африки й Австралії. Підчас одної з тих подорожей померла на кораблі його дружина. Закон на кораблях такий, що покійних не тримають на покладі, а спускають у море. Обнятий розпукою, о. Волянський не міг погодитися з думкою, що тіло його дружини піде без християнського похорону на морське дно, тож тримав покійницю на колінах доти, доки корабель не пристав до найближчої пристані. Тоді й похоронив небіжчицю, хоч і в чужій — але землі.

Мені довелося часто розмовляти з о. Волянським, а властиво — слухати його спомини, коли я возив його з Дичкова до Тернополя. Він завжди посилив по мене слугу, бо чомусь волів їздити зі мною. Оповідач він був прекрасний, і слухати його можна було без кінця.

Прожив о. Волянський у нашему селі до самої смерті 1926 року, і в нашему селі він похований.

Після його смерті прибув до Дичкова молодий віком парох о. Мартинюк. Осівши на великих парохіальних посіlostях, сам один, без жінки і родини, до господарки і не розганявся. Віддавав усе поле та великі городи людям на спілку або за дуже низьку оплату готівкою — і так жив. Мав дуже тіsnі зв'язки з громадою, ставився до своїх парохіян з пошаною, любив молодь, співпрацював з нею, навчав, допомагав добрими порадами та повчаннями, і за це всі його любили і поважали. Був о. Мартинюк глибокого патріотичного наставлення і дуже милосердного серця.

Одного разу, відвідуючи у товаристві дяка хати своїх парохіян з колядою, зайшов він до одної ду-

же вбогої родини. Застав він старенького каліку на ногу, який лежав у ліжку, навіт не вкритий, хоч у хаті було дуже холодно. Не мав дід ані ніякої одяжі, ані рисочки їди. Розжалений такою бідою, о. Мартинюк сказав доњці старенького іти до парохіяльного дому, дав їй свою власну білизну й верхнє одіння та ще й картку до кооперативи, щоб видали для убогого чоловіка якоїсь поживи.

На жаль, о. Мартинюк не пробув довго в нашому селі. Десь виїхав у світ, здається, до Америки.

На місце о. Мартинюка прибув о. Охримович. Мав велику родину — шість синів, як соколів. Сам о. Охримович був калікою і без палиці не міг ходити, тож у часі служби Божої Найсвятіші Тайни виносив старший брат Йосиф Злобіцький.

Отець Охримович був добрим батьком і своїх синів виховував у патріотичному дусі.

Його дружина жила разом з синами в Тернополі. Сини вчилися у школі, а вона вела хатню господарку і піклувалася ними.

Та у вакаційні місяці вся родина о. Охримовича перебувала в Дичкові. Сини завжди тримали міцні зв'язки з нашими та красівськими хлопцями і товаришували з ними, як рівні з рівними. Приятели вони зокрема з братами Теодозієм, Ivanом та Павлом Копачівським, Юрком Павлусем та Гулькою (сином Максима), синами Омецінських та Ярославом й Омеляном Павлусь. А це були добрий свідомі хлопці, що ретельно прикладалися до громадської й політичної праці.

Молодих Охримовичів польська влада переслідувала, але вони не каялися і не вважали соромом навіть посидіти в арешті за справи, що йшли для добра народу. Були цілком неподібні до тих жалюгідних недоуків, що по трьох-четирьох роках перебування в гімназії вже вважали себе вищими від сво-

їх колишніх товаришів, які могли закінчiti лишень початкову школу. Власне саме отi недоуки найбiльше мрiяли про рiзнi титули, на якi не мали найменших прав. Свої претенсii вони перевезли й на емiграцiю, i титуломанiя в нас не перевелася й досi, хоч як iї критикує преса. Маємо повно магiстрiв, професорiв, редакторiв, iнспекторiв i директорiв, якi в найкращому випадку покiнчали гiмназiю. Але вчитель народньої школи хоче, щоб його величали професором, колишнiй завiдувач кооперативи iменується директором, а складач якогось часопису пeретворюється в редактора. Бувають i такi випадки, що хтось приписує собi нараз два-три титули: "професор, доктор, iнженер", так наче б титул ушляхетнював людину. А справдi воно буває навпаки: не ушляхетнює, а висмiшує.

Однак, повертаюся знову назад — до часiв сво-го дитинства.

У Дичковi був ще дяк Е. Луцький. Не титулований, але справжнiй, з дякiвськими священнями. I той дяк був дуже шанованою в селi, свiдомою людиною. Люди поважали його нарiвнi зi священика-ми, хоч дяк жив дуже бiдно. Займав вiн хату, збудовану для дяка, мав невеличкий кусочек городу та завiв собi маленьку пасiку, щоб якось доповнити недостатнi прибутки з рiзних треб. А родину мав дуже велику: жiнку та сiм синiв та ще одну доньку. Родина бiдувала ,але Луцький таки постараався дати синам освiту. Були серед молодих Луцьких учителi, були навiть iнженери, один потiм став на батькове мiсце дяком, i лишень один залишився без освiти. Та всi вони були iдейними українцями, тiсно дружили з односельчанськими хлопцями i, як бiльше освiченi, радо служили i своею освiтою, i своїми порадами i своїм досвiдом.

І сам Луцький не обмежувався до сповнення лишень дяківських обов'язків, але приймав активну участь у громадському житті села та зорганізував такий хор, що кращого не було в околиці.

Згадуючи цю гарну людину, часто думаю над тим, що наші дяки таки були скривджені. Бо чому, коли парохіяльне господарство мало понад 60 моргів поля і гарні будівлі, дякові давали лишень хату і клаптик городу? Священик жив, як дідич, а дяк, допомагаючи священикові при христинах, шлюbach, похоронах і церковних відправах, гірко бідував з родиною. Як на мою думку, така несправедливість не може мати виправдання.

Та, як би там не було, наше село (та й не тільки наше) завдячувало своїм священикам багато і в релігійному, і в моральному і в національному житті. Взяти, наприклад, боротьбу нашого духовенства проти пияцтва. Священик не обмежувався тим, що виступав проти цієї грізної недуги у проповідях — багато священиків вимагало перед шлюбом у молодих присяги, що не будуть пити. Правда, не завжди успішно. Молодий (бож пиячили за незначними винятками самі чоловіки) часто викручувався від присяги під тим претекстом, що він майже не п'є або п'є дуже мало і тому йому не потрібно складати присягу. Були такі, що присягали і не пили, були такі, що присягали, але ломили присягу. І з ними було найгірше. Люди їх зневажали ще більше, ніж тих, які пиячили без присяги, називали віроломами, бо зломання присяги вважали непростимим гріхом.

**

Щодо вчителів — до тієї другої половини сільської інтелігенції — у нас так щасливо не складалось.

Ще перед Першою світовою війною в початкових клясах була вчителька панна Часниковська. Ні-

хто не зناє, чи вона полька чи українка, бо до церкви не ходила, хоч і жила близько, зовсім не цікавилася життям села, а свої обов'язки обмежувала виключно навчанням у школі. Та ще було відомо, що до неї частенько заходив жандарм, який сповняв службу в селі, — і на тому всі відомості кінчалися. А втім, Часниковська була в Дичкові недовго.

На місце Часниковської прийшов учитель Давидович. Був українцем, але тримався остроронь від людей і життя села, а вдачею був пихуватий і жорстокий. До учнів був немилосердний і бив їх без жалю. Одного разу за невиконання шкільної задачі почав карати жідка Шпіголя. Вдарив його гострим берегом лінійки по руці, та якось так нещасливо, що розтяв йому жилу вище долоні. Хлопчина з обкривавленою рукою вилетів з класи і побіг додому, а за кілька хвилин з'явився до школи батько. Вчитель злякався (бо справа могла опинитися в суді) і завів його до другої кімнати, щоб учні нічого не чули. Яка розмова там відбулася — ніхто не знат, але після цього випадку Давидович став обачливішим з карою й пом'якшав супроти учнів, а вже з виїмковою увагою ставився до малого Шпіголя.

По двох роках на місце Давидовича прийшла учителька панна М. Верберівна. Була полька, і з тим не скривалася, але, на загальне диво, часом при старших учнях осуджувала в дечому польську владу. Чи робила це щиро, чи лише бажала вивідати в такий спосіб думки учнів, — невідомо, але фактом є це деколи й осторігала: мовляв, уважай, бо за такі слова попадеш у тюрму. Та вдачею була подібна до Давидовича і, коли сердилася, то сичала ганчуркою. Учнів била також немилосердно.

Раз якось учепилася до учениці третьої класи, таки підростка вже, і за якусь незначну провину

хотіла спарити їй прутом долоню. Але дівчина не далася і руку вирвала. Тоді розлючена Верберівна вирішила покласти дівчину на лавку і, замість долоні, врізати їй прутом по нижній частині тіла. Та відважна учениця знову не далася. Верберівна по кликала собі на допомогу двох старших хлопців, щоб вони допомогли силоміць покласти дівчину на лаву. Та й хлопці нічого не змогли вдіяти. Дівчина боролася, кусала хлопців за руки і таки не піддалася насильству. А Верберівна, вже втративши всяке панування над собою, лупила її прутом, куди попало. Від обурення, сорому й переляку дівчина попала в нервовий розстрій, але справа на тому і скінчилася. Батьки її були людьми несміливими й покірними, а тому й не вступилися за свою дочку, як вступився Шпіголь за свого сина. Може, зрештою, думали, що так і повинно бути і що вчителі мають право так робити.

Управителем шкіл у нашому селі був учитель Володимир Омецінський. Учив він третю і четверту клясу та був досить активний у громадських справах. Часто допомагав порадами нашему громадському урядові, бо не всі радні були навіть письменні, а війт то таки замість підпису вмів поставити лишень хрестик. Правда, пізніше донъка навчила його підписати бодай власне ім'я, і з того обидвое були дуже горді.

Активний у справах громадських, Омецінський однак дуже рішучо відмовлявся встрювати у справи політичного характеру. Мав п'ятеро синів та донечку Олю, тож ніс за них відповідальність, боявся понасти у конфлікт з польською владою і втратити державну посаду. А поляки тільки й чигали на будь-яку нагоду, щоб виперти українця з якого б то не було платного місця і посадити туди свого. Часом

такі прискіпування доходили аж до нісенітниць, і саме так приключилося з обережним Омецінським.

Якось то він називав радного поляка Іваном, але той з обуренням заявив, що він ніякий не Іван, а Ян, і що за образу гонору подастъ скаргу до суду. Такого абсурдного позову суд не прийняв, і "пан Ян" лишень осмішився. Однак, цей незначний випадок показує, які були відносини між українцями і поляками-зайдами після того, як Галичина опинилася під польською окупацією. А згаданий радний походив з села Березовиця. Прийшов до нас лишень з молотком, бо був ковалем з фаху, а за якийсь час розжився, побудував хату та купив кілька моргів поля. І, правду сказавши, був таки потрібним у Дичкові, бо ми свого коваля не мали. І той зайдя, сидячи на українському хлібі, ще й бундючився, вважаючи образою, коли його ім'я перевели на українську мову.

Учитель Омецінський залишив по собі добру пам'ять, бо таки багато помогав громаді і мав добрий вплив на багатьох господарів. Найстарший його син Омелян перебуває тепер у З'єдинених Штатах Америки.

Але, як згадано, не всі були такі. Дехто з них не мав прихильності селян, а навпаки, покидаючи село, залишав по собі лишень неприємні згадки, як було з тим, що хотів помститися на батьках, обвинувативши їхнього сина у підпалах.

А от у сусідньому селі — у Бірках Великих учителював українець п. Фуртак. Той не лишень був патріотом на словах, але й на ділі. Він готовий був і життя віддати на користь свого народу. Був добрым учителем і виховником, брав найактивнішу участь у громадському житті, а поза школьними годинами безкоштовно вчив дітей німецької мови. І не лишень з Бірок Великих, а і з сусідніх сіл. Із

самого Дичкова німецької мови вчилося шістьох хлопців: брати Євген та Володимир Луцькі, Василь Кузьма, Стефан Саловський та мій брат — Стефан Пласконіс. Слава п. Фуртака і пошана до нього були такі велики, що в день його похорону з'їхалися люди з цілої Тернопільщини. Щоб звеличнати похорон, селяни їхали кіньми, і зовні виглядало так, ніби ховали якогось великого достойника. Та покійний і справді був непересічною людиною. Він за життя приклав масу праці, щоб його найздібніші учні здобували далі науку. Вмовляв батьків, переконував упертих — і таки багато зробив. Бірки Великі мусять і по цей день згадувати його з подякою, бо з того села вийшло таки багато інтелігенції — священиків, учителів та професіоналістів. А й іншим науковою німецької мови він дуже влегшив пробивання дороги у світ, як, наприклад, моєму братові Стефанові.

Взагалі добрий душпластир і здібний учитель могли зробити чудо в селі. Саме про них і згадується в другому томі збірника "Шляхами Золотого Поділля". Як приклад, досить навести згадки про о. О. Вітошинського та пані І. Блажкевичеву з Денисова, які за час свого побуту високо піднесли культуру і свідомість того села. Вони зорганізували такий хор, що міг конкурувати і з найкращим тернопільським.

Хори та драматичні гуртки відігравали дуже велику роль в культурному й національному піднесененні села. Насамперед, самі співаки й аматори-артисти навчалися дисципліни, вміння поводитися на очах численного збору глядачів, розвивали пам'ять, вивчаючи ролі чи слова нових пісень, а при тому й виховувалися морально й національно, бо п'єси та пісні добиралися лишең такі, що були побудовані на основі загально-людської, національної і христи-

янської етики. Через виконавців ці здорові, конструктивні засади передавалися й глядачам та слухачам ще легше, ніж через доповіді чи дописи по часописах. Отже, хори і драматичні гуртки не можна розцінювати виключно як розвагові клітини — вони були найуспішнішою зброєю для прищеплення національної свідомості і загальних людських чеснот.

ПОХОРОН У СЕЛІ

Хоч назагал глибоко побожне селянство ставилося з філософічним спокоєм до смерти, кожний похорон у селі ставав подією. Як-не-як, умирала людина, яку всі знали, чи то був хто старий, дорослий, молодий чи малий. І сходилася рідня, сходилися ближчі й дальші сусіди — взагалі все село, щоб потешити родину і віддати останню прислугоу небіжчикові.

Ніяких похоронних заведень не було, хіба сама трупарня на цвінтарі, але там тримали тих небіжчиків, що померли неприродною смертю, або померли серед невияснених обставин. Тоді тіло тримали в трупарні, аж поки приїхала комісія з Тернополя і встановила причину смерти. Приїзд такої комісії частенько тягнув за собою слідство, арешти й суд, що кінчався здебільшого для когось в'язницею на довгі роки. Але при звичайних обставинах тіло небіжчика лежало в хаті. Тримати його довго, особливо влітку, було неможливо, і тому похорон відбувався на другий день.

Смерть старої людини мало кого зворушувала: небіжчик чи небіжчиця своє віджили, дітей виховали, діждалися внуків — чого ж іще бажати?

Смерть малої дитини також не вважалася якимсь особливим нещастям: вмерло одне, а ще кількаро лишилося, чи ще будуть інші. Переживали хіба батьки, але й вони врешті годилися з утратою: “Бог дав, Бог узяв — і за те слава Богу!”

Інакше, натомість, бувало, коли вмирала доросла дівчина чи парубок — оце викликало глибокий

жаль і щире співчуття. Бо де ж таки! Вигодувана і вихована з такими труднощами дитина, що вже була самостійною робочою силою в господарстві, "права рука" батька чи матері, не оправдавши їхніх надій, відходила в інший світ. Горе батьків не знало меж, голосила вся родина, плакали непідробними слізами й сусіди.

Та вже найгірше бувало, коли вмирав батько чи мати дрібних дітей. Тоді родина й сусіди оплакували не лишень небіжчика, а й родину, зокрема осиротілих дітей. Якщо лишалася вдова, то був гіркий її світ без господаря: не було кому поля зорати, не бло кому засіяти, звезти і змолотити. Треба було здаватися на ласку сусідів та родини. Але тоді хоч діти були менше скривджені. Зате коли вмириала мати, вдівець легше міг оженитися, але в хату вступала мачуха, яка, щоправда, могла бути і добра для дітей, але здебільща такою не бувала.

Похоронні плачі й голосіння, повні щирого жалю, болю і розпуки, стали в українському фольклорі окремим розділом і доказують, наскільки гарна й поетична душа нашого народу, який і найбільше горе може висловити в гарній формі.

Коли я вже став старшим і міг самостійно думати, мене завжди вражала несправедливість, яка й по смерті вірізняла багатих і бідних. Багатого, родина якого могла добре заплатити, ховали з почестями, з хоругвами і навіть участю співаків. Бідного ж ховали лишень з хрестом. У сльоту для священика давали підводу, щоб він не забруднив взуття. І мені часто приходила думка: чому священик привласнював собі право розпоряджуватися громадським добром? Адже і хрест, і хоругви — і все церковне майно було придбане за гроші громади, і лишень громада могла вирішувати, чи когось хнати з хоругвами, а чи без.

Або друге: самовбивцю, нехрещену дитину, або людину, що вмерла при невияснених обставинах чомусь ховали не на цвинтарі, а біля нього — в рові. Щодо самовбивців — це ще зрозуміло. Але чим винна новонароджена дитина, що її мов цуценя, без молитви і без почестей закопують у рові і не дозволяють навіть над нею хрестика поставити? Для батьків, зокрема для матері, це ж подвійний біль!

А згадується мені ще й інший випадок. В галячу днину привіз один господар з сусіднього села молоти до нашого млина збіжжя. Та вирішив він скупить коней і самому освіжитися. Розпряг коні і скерував їх у ріку. Але ріки не знав і трапив на глибоке місце. Коні, втративши під ногами ґрунт, налякалися, почали кидатися та навертати до берега, але при тому якось заплутали віжками господаря і скинули його у воду. Чоловік үтопився. Для всіх було очевидним, що не зробив цього навмисне, але загинув у наслідок нещасливого випадку. А, отже, поховали його в нашему селі і — також у рові. Чому? Рідня гірко його оплакувала й осуджувала оцей наш безглуздий закон — позбавляти права християнського похорону людини, яка не була у своїй смерті винна.

ДЕЩО ПРО МОРАЛЬ СЕЛЯНСТВА

Відповіданість за моральний стан села повністю лежала на священиках. Чи це справедливо, чи ні — інша справа, але так воно було, і, треба признати, що наші душпастири цього свого обов'язку дуже пильнували. Чи то у проповідях, чи то й розмовах приватних священик завжди пригадував, повчас і докоряв (як було треба), скеровуючи своє стадо на добру стежку.

Всі селяни ходили до церкви кожної неділі й у свята, забираючи з собою і найменших дітей, щоб змалечку привчити їх до цього християнського обов'язку. І саме під час богослужень, коли священик виголошував проповідь, люди найбільше вчилися зasad моралі. Адже їхній душпастир знов своїх парохіян, наче власну родину, а тому міг з кожного євангельського тексту навести приклад, як треба і як не треба робити. Імен не називав, але кожний, хто був винен у тому чи іншому гріхові, себе пізнавав, як пізнавали його й інші, а тому соромився і старався себе направити.

Дуже часто священик виступав і в ролі примирителя між розсвареними сусідами. Вговорював, переконував і доводив до того, що сусіди, замість тягатися по судах, тратити час і викидати гроші, та іще потім і ворогувати до самої смерті, перепрошувалися, мирилися і далі лишалися добрими сусідами.

Мав священик також вплив на село, зокрема на молодь, і посередній — через свою родину, через дітей. Паніматка, як людина освічена, могла дуже

багато допомогти неграмотній селянці й у кухоних, і в господарських справах і в опіці над немовлям. А діти священика, коли вони не цуралися товариства своїх сільських ровесників і жили з ними дружньо; завжди служили прикладом доброї поведінки, а в старшому віці бували взірцями громадян і патріотів.

Взагалі священиків дуже шанували. Селяни попросту не могли собі уявити існування без душпастиря. До кого ж тоді піти облегшити обтяжене гріхом сумління? Від кого дістати прощення? Хто заступиться за бідного грішника перед Богом? В кого шукати поради й порятунку для душі? Лишень у священика! До нього люди приступали з довір'ям й у святій сповіді звірялися йому у своїх прогріях, а часами й злочинах. Приступали пригноблені, розгублені й засоромлені, а покидали сповіdal'ницю з роз'ясненою душою, бо діставали не лише прощення, а й поради, як далі жити у правді та уникати гріха.

Зате і священики і їхня найближча родина були зобов'язані строго дотримуватися того, що проповідувалося у церкві. Бо коли селяни назагал були вибачливі до простих людей, то до своїх душпастирів ставили високі вимоги. Борони Боже, комусь із священиків чи їхнім дружинам поступити негідно (на жаль, часом і таке траплялося), бо тоді вже селяни бували дуже отіченні та навіть обурені. Але цим саме виявлялася не зневага, а, навпаки, глибока пошана до священичого авторитету, який не смів мати на собі жадної плями.

Закони моралі у вужчому розумінні були також суворі. Дівчина повинна була зберегти чистоту до шлюбу, одружений чоловік чи заміжня жінка повинні були дотримуватися вірності в подружжі. За

переступ цього закону людина була карана і загальною зневагою і часто — таки фізично.

Дівчину, що мала нешлюбну дитину, почіпкували, як почіпкують молодицю по вінчанні. Така дівчина вже не мала права у церкві стояти між дівчатами, лишень поміж заміжнimi жінками. Але її так було пізнати, бо хустку її зав'язували інакше, ніж заміжнім. Соромилися її батьки, соромилася родина, часом навіть і з дому виганяли, а сватати покритки ніхто не хотів. Хіба знайшовся якийсь убогий удовець, чи п'яница чи так якесь ледашо. І дівчина віддавалася, щоб так хоч частково прикрити свою ганьбу.

Та все ж не одна її спіткнулася. Так, наприклад, сталося з одною полькою — дононькою багатодітного убогого ткача. Найнялася вона у фільварок до Годлевських і служила так ретельно, що повернулася додому з дитиною. Для батька це був страшний удар і тому, що доночка наробила сорому на ціле село, і тому що сім'я жила в гірких зліднях, тож іще одна дитина в родині ставала нестерпним тягарем.

Нешчаслива молода мати, тікаючи від насмішок і зневаг, покинула село і подалася шукати роботи до міста, де її ніхто не знав, а дитину лишила батькам. Тієї дитини не було чим нагодувати, не було в що загорнути, а в хаті було холодно.

Думав-думав бідний ткач і врешті пішов до фільварку. Плакав там і благав Годлевських, щоб змилосердилися над нещасливою сиротою і чимсь допомогли. Годлевський сказав, що допоможе, і відпустив старого. За кілька днів у двір ткача заїхала фіра з фільварку і привезла... сухого бараболиння на опал. Звироднілий пан не мав ніякого жалю до власної дитини і фірою бараболиння сплатив свої обов'язки перед нею.

Був і другий, ще характерніший випадок. Жив оподалік Дичкова один заможний господар, який мав до сто моргів поля й великий млин, що обслуговував довколишні села. Та найбільшим його багатством була красуня донька і два сина. Про доньку казали, що такої другої красуні треба довго шукати. Родина була не лишень багата, а й загально шанована. Були це добрі люди, чесні, дуже високоморальні й щирі патріоти. Донька вийшла заміж за вчителя — також дуже вродливого і доброго чоловіка, і між молодим подружжям була згода та глибока любов. Але вибухла війна в 1914 році, вчителя покликано до війська, а молода жінка лишилася при батьках.

Нешастя хотіло, що московські війська, вступивши в наші сторони, розташувалися на квартирах по селах. У згаданого господаря стали на квартири офіцери, бо хата була гарна.

Як там було — невідомо, але досить того, що молода красуня зайшла в тяж. Коли б це сталося в іншій родині, або з якоюсь легковажною молодицею, випадок не вразив би всіх так, як вразив. Батьки й брати відвернулися від неї, бо її ганьба впала і на них — на чесну й поважну родину. І посортомлена красуня переживала не лишень за себе — переживала муку і за ту неславу, якою повила свій чесний рід. Переживала і за чоловіка, якого шанувала і щиро любила. Вона ховалася від людей і плаکала безперестану. Та врешті не витримала душевних тортур, отруїлася, погубивши і свою душу і ненароджену дитину. Іншої розв'язки не знайшла.

Не беруся міркувати, чи добре вона зробила, чи ні. Лишень думаю, що, помимо вчиненого гріха, та жінка була все ж дуже моральною. Коли б не була — не відбирала б собі життя зі стиду.

Хтось, вихований на сучасній “моралі”, може обуритися й сказати, що тодішні засади були нелюдські. Так, вони були тверді й суворі. Але чи теперішні кращі? Краші хіба для розпусників. То правда, що одна чи друга дівчина або жінка потерпіли, зате решта мала сором і страх. І не приходили так легко на цей світ діти, що ще перед народженням стають сиротами-безбатьченками. Мати не має права давати життя дитині, коли нема батька! Звичайно, тут не входить у рахунок повдовілі перед народженням дитини матері — говоримо про тих, що вступають у зв'язки без ніякої відповідальнosti за наслідки. А дитина, коли підросте, має право знати, хто її батько, чиє ім'я вона мусить носити і чия кров пливе в її жилах. І що ж така мати відповість, коли вона частенько й сама не знає, від кого у неї народилася дитина? Та й не дуже то ті “модерні” матері своїми дітьми опікуються. Приводять на світ і залишають відразу по шпиталях на ласку добрих людей та урядів. А уряд, щоб утримати таких покинутих дітей, стягає податки з населення. Стягає і на шпиталі і навіть на аборти. Дівчата-підростки, маючи 15-16 літ, проходять такий “досвід”, якого не знали наші матері й на схилі віку. І що з тих сучасних дівчат буде в майбутньому? Виховаються з них вірні дружини й добрі матері? Ніколи! А що буде з того покоління, яке народжується від батьків-наркоманів? Адже воно нестиме на собі тягар батьківських налогів до всяких упорскувань, нюхань і курень, і саме лягатиме тягарем на плечі частини здорового суспільства.

Тому вже лишаю до роздумування читачам, чи краща була стара, “нелюдська” мораль, чи сучасна “ліберальна”?

ПРО УКРАЇНУ

Здається, що ніде на світі нема такої другої України, як наша. Бувало, ранньою весною село пробуджується від довгого зимового сну. Загати від хат поздіймані, жіноцтво приготовляється до направи стін і хат й інших будівель. Стіни треба спочатку позаліплювати глиною, а відтак хату побілити вапном, а інші будівлі помалювати іншими кольорами.

Село оживає. Господарі готуються до сівби — головно вівса, потім ячменю і ранньої пшениці, і вкінці гречки, бо гречка боїться морозу.

Мій батько будить мене раненько і каже:

— Вставай, поїдемо сіяти!

Я встаю, протираючи очі зі здорового хлоп'ячого сну, але на саму згадку про сівбу, мене охоплює велика радість: це ж уже я буду кіньми орудувати! Коні я дуже любив. Бувало, випрошу у брата (він був старший від мене на два роки), щоб дозволив мені повести коні напувати в ріці, і дуже радів. А як їхати сіяти, то буду кіньми орудувати цілий день.

Але батько напоминає мені:

— Уважай, щоб тобі кінь на ногу не наступив!

Та не раз і таке бувало, але я перед батьком мовчав, хоч воно і боліло, та не дуже. Бо на ріллі земля пухка, то кінь, як і наступив, то лишень трохи обдер шкіру.

В обідню пору коні їдять обрік, а ми з татом сидимо на возі, споживаємо наш полуценок і слухаємо, як ті пташки співають. Он жайворонок, співаючи, підлетів ген-ген високо — заледве його видно. А відтак він стрілою летить на землю. Своїм дитячим розумом я оцінюю це падіння, як велику небезпеку, і хочу крикнути: "Уважай, бо заб'ешся!"

Та розум невеличкої пташини більший за мій недосвідчений дитячий. Жайворонок і не думає забиватися. То він летить за здобиччю, бо побачив мушку і погнався за нею. Вже вдолині впіймав її, навіть не доторкнувшись землі. Я аж легше віддихав, що йому нічого не сталося.

На початку літа можна побачити нерозважну пташину-чайку, як вона кружляє довкола над одним місцем та кигикає. Приглянувшись краще, можна побачити в чистому полі гніздо, де та чайка знесла собі яєчка і думає їх там висиджувати. Дивитеся заклопотано і не знаєте, що з тим робити, і нічого не порадите, бо, коли перенести яечка на друге місце, чайка їх вже не прийме.

Перепелиця радить собі краще: вона ховається десь у збіжжі під межею. Але коли її сполохати, то вона відлітає, співаючи: “Під-піліть, під-піліть, під-піліть!”

А вже наймилішою пташкою була зозулька. Вона вже живе таки в селі там, де є сад, або взагалі великі дерева. Сяде собі на дерево і кукає. Милозвучний голос її кукання пасував і до вашої радості та співу і до смутку або туги. Це безпереривне “ку-ку” так впливає на вас, що ви, хочете або ні, його слухаєте.

Свого часу виряджала мати свою доньку в далеку дорогу — в незнану Америку (а донька була ще молодесенькою дівчиною). Мати, як і вся родина оплакували її, бож стара мати мабуть передчувала, що вже більше своєї дитини не побачить. А зозулька на яблуні: “Ку-ку, ку-ку!” — так безпереривно. І так ревно оте “ку-ку!” звучало, ніби і зозулька хотіла поділити тугу матері за донькою, і все — “ку-ку, ку-ку, ку-ку!” Минають роки, навіть і десятиліття, а мати, слухаючи оцього зозулиного “ку-ку”, не може здергатися від сліз, бо з нею завжди плаче зозулька.

ПОЧАТОК ВІЙНИ 1914 РОКУ

Дня 28 червня 1914 року блискавкою розійшлася вістка, що в Сараеві — столиці окупованої Австрією Боснії — загинув з рук сербських заговірників австрійський престолонаслідник Франц Фердинанд з дружиною. А це стало причиною Першої світової війни, в яку встрияла і Росія. Австрійський уряд негайно проголосив мобілізацію.

Війна! Війна! — пронеслося тривожно по всій австрійській монархії і сколихнуло основами нашого спокійного сільського життя.

В галицьких селах лунали плачі й ридання, бо всім було відомо, що війна приносить руїну і смерть. Кожний вояк, прощаючись із родиною, не був певний, чи стрінє її знову, а й родина ридала гіркими слізами, немов на похороні.

Від'їхали новобранці, а над селом наче й далі лунали звуки пісні, яку вони співали на прощання:

Бувай ми здорована, дівчино моя,
Не забудь за мене, коли ласка твоя,
Я в дорогу виїжджаю,
На серденъку тугу маю,
З тобою розстаюся, на Бога здаюся...

А в Дичкові пішла чутка, що шість наших молодих хлопців зголосилися на війну добровольцями. Це було попросту неймовірно. На оцю страшну війну — добровольцями?!

Але справа скоро вияснилася. Хлопці й справді йшли на війну, але не з метою захищати Австро-Угорську імперію, а здобувати волю Україні. Вони довідалися, що у столиці Австрії — Відні постала

Загальна Українська Рада під головством доктора Костя Левицького і що між парляментськими українськими діячами та австрійським урядом уже устійнюються майубтні кордони України на той час, коли Австрія виграє війну. Та найважливіше було, що австрійський уряд погодився дати озброєння для окремої української армії — легіону “Січових Стрільців” у кількості 25.000 вояків.

Оцінивши відразу силу, що її буде представляти такий легіон, поляки дуже переполошилися і почали робити всі можливі заходи, щоб до того не допустити. Правду сказавши, почасти мали слушність, бо українці зовсім не думали боронити цілості Австро-Угорської імперії, лиш мали на меті свої власні інтереси. Але, як би там не було, Австрія на тому все ж би багато виграла. Та, на жаль, австрійський уряд уляг польським вимогам і зменшив легіон з 25.000 на 2.000, а тому й українцям не допоміг і сам війну ганебно програв. І не диво: адже Австрія мала проти себе саму не лише Російську імперію з 180 мільйонами населення, не згадуючи вже Франції та Італії, підтриманої англійцями. Двадцяти п'яти тисячний український легіон таки придався б. Але австрійці послухали хитрих поляків та мадярів.

Ці завзяті торги велися дуже обережно, але, звичайно, не могли довго втриматися в таємниці. Вістка скоро поширилася, і всі здібні до війська свідомі українці почали масово зголосуватися до легіону Січових Стрільців. Зголосилися і хлопці з Дичкова — з бувших гімназисти й один, що мав лише народню освіту: Микола Луцький, Степан Замора, Степан Кузьма та Михайло Крук. Були й інші охочі, але вже не вспіli приєднатися до рідних лав, бо вскорі в нас уже з'явилися московські війська.

Насунулася на наші землі московська навала, тягнулася дорогами, полями, лугами і ринула отак, як вода з прорваної греблі. Сунули і питали селян, чи далеко ще до "Вени" (Відня), та ще й похвалилися, що накриють Австрію своїми шапками. А селяни, дивлячись на ту незчисленну орду, вірили, що й справді до кількох тижнів прийде Австрії кінець.

Однак сталося інакше: вкрили москалі галицьку землю, але не шапками, а своїми головами. Як дійшли до Перемишля над Сяном, то й заломилися їхні сили на цій твердині. А потім, поломивши ще й зуби в Карпатах при сутичках із Січовими Стрільцями, весною 1917 року відступали царсько-московські полчища дуже непишно назад і вже ані не хвалилися ані не погрожували. Та перед своїм відступом вирубали в Дичкові всі великі верби над рікою, високі сторічні липи, а навіть овочеві садки, так що село цілком змінилося і стало наче мертвим. Повертаючись уночі додому, люди не пізнавали вулиці і не могли трапити до власної хати, а собаки вили так, що аж мороз ішов по тілі.

Але спустошення ані почалося, ані скінчилося на самому знищенні дерев. За час своєї першої інвазії москалі з особливою люттю нищили все, що було українське. Здавалося, що їхнім головним ворогом була не Австро-Угорська імперія, а бездережавні, пригноблені й обезправлені українці. Москалі з шаленою ненавистю почали переслідувати греко-католицьку Церкву, заарештували і вивезли бл. п. митрополита Шептицького, заборонили українську мову, продаж українських книжок, закрили українську пресу, школи й організації. Такої люті ѹ такого спустошення не знали українці навіть під подвійним австрійсько-польським гнетом. А при відступі московські війська забирали з собою всю жив-

ність, де могли — масово виганяли населення і вивозили товаровими вагонами на схід — у Сибір. Зокрема полювали за молодими парубками, яких Австрія могла покликати до війська.

Дичкова, щоправда, не евакуювали, але селяни пограбували дощенту. Аж страшно і сумно було дивитися, як вони несли на довгих штиках рушниць живих поросят. Поросята пручалися і квічали, і їхні жалібні простести стелилися над дорогами, наче звуки сурм, що грали на відступ. Жаль, непевність і тривога повисли над галицькими селами...

Австрійська монархія й справді билася на кількох фронтах, тож мобілізувала всіх, хто міг триматися на ногах, щоб поповнити втрати в боях. Зокрема були важкі ті втрати на італійському фронті.

Прийшла черга й на мене. Покликали мене в 1917 році й приділили до четвертого полку уланів (без коней). Вишколювали нас на скору руку в місті Оломунц на Мораві, а полк наш складався з чехів, словаків, поляків, українців і невеличкої кількості жидів.

Військова дисципліна для мене не була страшна, бо я змалечку був призвищаний і до порядку і до важкої праці. Були, правда, труднощі з німецькою мовою, що в ній велася команда, але найгірше нам докучали морози і невідповідний до них одяг. Уланський однострій складався з дуже облиплих червоних штанів, синьої куртки — уланки й червоної шапки, що не накривала вух і не мала навіть дашка. Однострої були старі і напевне служили воякам ще перед війною, або таки й під час війни. Хто зна, чи не були постягані з тих, які вже загибли, — і думка про це не була дуже то приемною.

Загрівались ми лише при вправах, але по них іще гірше дзвонили зубами. Гартували нас у холоді, ісвигодах і голоді. Та до цього останнього ми ніяк

не могли звикнути. Наші селянські шлунки були з дому навчені до великої кількості їжі. Та їжа, правда, була пісна, зате їлося її багато, а при війську вона також була пісна, та ще й видавали її нам у малій кількості. Тож усі рекрути писали додому жалібні листи, прохаючи підмоги.

З дому висилали нам сухарі, але, поки пачка з ними трапляла до адресата, то з тих сухарів залишалися самі кришки — наче ячміні крупи. Та й це було добре, бо ми стерті на порошок сухарі сипали до пісної ріденької зупи і вже так ліпше заспокоювали голод.

Була велика радість, коли кухарі роздобували кукурудзяну муку і варили з неї кулешу. Чомусь тієї кулеші після видачі порцій завжди ще трохи залишалося. Але кухар, виконавши свій обов'язок, відступав од котла і давав волю всім бажаючим.

Отоді починається справжній бій, хоч і без зброй. Виголоднілі вояки брали котел штурмом, лізли одні другим через голови і черпали рештки кулеші просто своїми шайками. Здобувши "репету", вояки бігли до касарень і там домолочували її ложками.

Та лукава доля і тут часом кпила з переможців. Не раз бувало таке, що кулеші в шайці було лише зверху, а під сподом ховалася червона уланська шапка, що при настуці на котел комусь упала з голови в середину. І тоді бідного вояка огортало велике розчарування: мало того, що голоду не наситив, але й те, що з'їв, починало нудити.

У нашій четі було два жиди, які дуже запобігали ласки в підстаршин, а зокрема в поляка капрала, який жив з нами в одній кімнаті. І цей капрал відносився до них дуже приязно, особливо після того, як до згаданих жидів приїздila їхня родина.

Один з них називався Брінштейн і вдавав зі себе придукуватого. На стрільбищі він завжди, замість

добре прицілюватися, заплющував очі, коли спускав цінгель. А раз ні з того, ні з цього наробив крику в касарні, відчинив вікно і вдав, що хоче вискочити з четвертого поверху. Аж зірвався сусід і впіймав його за ногу.

Перед відходом нашого полку на фронт обидва ті жидки зникли.

Мене приділено до кулеметів з відзначенням по вишколі як кандидата на ефрейтора (старшого стрільця). Вишкіл (у польській мові) був короткий і недостатній, але положення було погане, і нас вислали на італійський фронт.

Стали ми над рікою П'явою і відразу попали під масові летунські налети. Місцевість там скалиста, окопів не було можливості викопати, тож при розриві бомб каміння розліталося на кількасот метрів у промірі й убивало вояцтво далеко більше, ніж самі бомби.

З усіх моїх пригод і переживань на італійському фронті в пам'ять мені врізалися дві події.

Кілька днів перед нашим відступом ми знаходилися в одному італійському селі, положеному недалеко ріки П'яви. Виголоджене вояцтво потребувало якоїсь поживи, а запасів не було ніяких. Те, що ще було, при відступі австрійської армії спалено і зіпсовано навмисно якимсь плином, щоб ворог не міг його використати. Голод дошкулював.

Лейтенант нашої компанії — віденський жидок призначив нас двох, — ефрейтора поляка і мене, — щоб ми пішли в село і реквізували якусь худобину на обід. Отой поляк називався Врублєль і дуже чванувся своєю ефрейторською відзначакою. Завжди виставляв свою зірочку напоказ і плащ застібав так, щоб не закрити її коміром. Був дуже великим підлабузником у старшин, тож легко було догадуватися, як тієї зірочки доскочив. Зайшли ми в одне не-

величке господарство, а нам на зустріч з хати висипала купа дрібненьких діточок і дві жінки з ними. Перелякані, вони слідкували за нами і водили очима за кожним нашим рухом, намагаючись угадати, за чим ми прийшли. Але скоро переконалися, що ми не шукаємо за добром у їхніх скринях, лишень шукаємо по стайнях за худобою. А попід стінами стаєнь було високо накладено снопів кукурудзиня. Врубель, однак, не дав себе обдурити і почав відкидати ті снопи, поки не натрапив на замасковані двері. Тоді жінки й діти разом вибухнули голосним плачем, бо за тими дверима в стайні була схована гарна молочна корова, очевидно — корミтелька цілої родини.

Мене стиснуло за серце. Я розумів трагедію цієї бідної родини, і ридання та плач потрясли мене до глибини душі. Подумав я собі, що отак десь ридають і мої рідні і весь український народ, що його грабують різні чужинецькі зайди. Скільки їх товчиться по наших землях! Москалі, поляки, мадяри... Мадяри особливо відзначилися тоді, бо не вдоволялися самим грабунком, а ще й вішали наших людей направо й наліво, обвинувачуючи їх у промосковських симпатіях.

І я почав переконувати Врубеля, щоб не брати корови від тієї бідної родини, не позбавляти малих дітей ложки молока, а пошукати десь якусь ялівку чи бичка. Але Врубель і слухати не хотів, ще й почав мене повчати, мовляв, італійці — наші вороги, і він не чує до них найменшого жалю. Оци малі заплакані діти — наші вороги? Чи це вони прийшли нас грабувати, чи ми їх? Та з бундючним, закукуріченим поляком шкода було говорити.

Привели ми ту корову, але я зараз же пішов до лейтенанта і представив йому всю справу в надії, що він змилосердиться, що і в нього серце здри-

гнеться. І справді, він післав мене до тієї родини, щоб хтось із міжчин прийшов корову забрати, а рівночасно дав наказ корову зарізати. Та, річ ясна, знаючи, якої я думки був про нього після такого лищемірного і підлого вчинку, лейтенант мене мав на оці. Та й обставання за бідною родиною вже ставило під сумнів мою відданість австро-угорській монархії. Коротше сказавши, лейтенант мав усі підстави мене не любити і на мені помститися. І скоро нагода знайшлася.

Раз, коли я був на стійці, мою пайку хліба одержав для мене мій побратим. Це була "залізна пайка", себто, пайка, яку треба було зберегти на запас для відступу, бо австрійська армія мала капітулювати. Та мій побратим, віддаючи мені хліб, нічого не сказав про таке розпордження нашого командування, і сам свою пайку з'їв. Те саме зробив і я, тримаючись засади: поки ще живий, треба їсти, що можна. І коли я умінав свою "залізну пайку", навіть не підозріваючи, що вона "залізна", до мене підійшов лейтенант і спитав, що я роблю. Я відповів, що їм хліб. Лейтенант (шкода, що я забув його прізвище!) розглостився і приобіцяв мені кару "цвай штунден анбінден" — "две години підвішення".

"Анбінден" була така кара, що винному зв'язували за спиною руки довгим шнурком і потім на тому шнурку підвіщували так, що ноги заледве доторкалися землі. Кара була нелюдськи-жорстока, і підвішений по кількох хвилинах вже починав уміливати. Тоді його відливали водою і приводили до пам'яти, щоб він мучився далі. Щоправда, це "анбінден" було вже заборонене, та в часи безголов'я відступу можна було не питати, що заборонене, а що дозволене. І лейтенант з цього скористав.

Скликав збірку і відчитав наказ, засуджуючи мене на дві години муки підвішення. Але коли спи-

тав, хто наказ виконає, вояцтво почало відступати назад: ніхто не хотів брати на себе ролю ката. Але наперед вискочив ефрейтор Врублєль і вже з наготованим у руках шнурком. З того я зрозумів, що між ним та лейтенантом уже все було наперед умовлено.

Не буду оповідати подробиць моїх мук. Вони були жахливі! Навіть звиклі до всяких воєнних жахів, наші вояки повідступали і лишені з віддалі дивилися на мої терпіння.

Обливаючись потом, я ледве присилував себе підвести голову і тоді зауважив на бальконі сусіднього дому гурт жінок. Вони всі витирали фартухами очі — мабуть думали, що мене будуть розстрілювати.

Дивно! Влада, за яку я наражую своє життя, засуджує мене на тортури, а вороги, яких я прийшов убивати, плачуть, дивлячись на мої муки.

Умліваючи від муки, я полинув думками до рідного дому і вже прощався серцем з усіми, бо був певний, що тих двох годин не витримаю і вмру. А водночас молив Бога, щоб урятував мене і дав можливість помститися за цю страшну незаслужену кару. Присягав собі, що відплачуся тому лейтенантові смертю, і навіть старався уложитьти плян.

Та, Богу дякувати, мене відв'язали раніше, ніж за дві години, і сам лейтенант підійшов до мене, засалютувавши. Я не підсалютував, бо не міг піднести руки. А втім, коли б і міг — не салютував би! Ненавидів того лейтенанта, як нікого в житті.

Відступ! Наш сильно змалілий полк покидав позиції та ночами, ротягнувшись довгим шнурком, посувався заячими стежками крізь лісисті гори. Не мали ми ніяких запасів поживи, однак, були добре забезпечені набоями, що їх справжній вояк часом цінить вище, ніж харчі. За нами йшло два малих

осли. Один з них ніс пів мішка кукурудзи, другий — добре прикріплена на спині кулемета. Така була тоді військова техніка...

І вояки й осли були однаково змучені, голодні і спрагнені. І ми й осли були однаково мудрі щодо питання: завіщо оті всі терпіння? Коли б хоч трохи води, щоб напитися й освіжити натруджене й запорошене тіло! Та ба! Вода була десь глибоко у прірви й лише дражнила нас безтурботним журкотінням. У темені ми не бачили її, але чули вухами й відчували легенями її свіжий подих. І напевно цей подих заманив наших ослів. Вони звернули з гірської доріжки й обидва полетіли у пропасть. Чути було, як важко вдарялися їхні тіла об якісь перешкоди, котячись усе нижче та нижче, аж поки все втихло десь далеко внизу — може, й у хвилях того звабливого потока.

І цей випадок піддав мені думку про спосіб помсти над ненависним лейтенантом: отак підкрастися до нього потемки і турнути у прірву. Хай потрощає кості, як наші нещасні ослики!

Але, вже не знаю, чи на жаль, чи на щастя, мені не вдалося свого наміру здійснити. Не було так легко в темноті відшукати лейтенанта, підійти до нього у відповідному місці і штовхнути так, щоб ніхто не помітив.

Страшенно важкий був той відступ через гори! Але все ж вояки, хоч і як були виснажені, не важилися присідати до відпочинку. Кожний знав, що, як тільки сяде, то так і засне. А відставати від своїх усе ж було небезпечно — краще триматися гурту.

Та, чим далі, тим сильніше перемагала втома здоровий розсудок. Дійшла вона і до мене. Стало мені байдуже до всього. Зауваживши гурт вояків, що спали навсидячки, сів і я біля них. Тільки й пам'ятаю, що сів, а далі вже не пам'ятаю нічого, аж

до моменту, коли прокинувся і протер очі. Надворі вже дніло, і я побачив, що ми недалеко від якогось обезлюднілого господарства біля грядок зі свіжою зеленою ріпюю. Я накинувся на неї, мов шуліка на курча, і їв, їв! І мені здавалося, що нема на світі нічого смачнішого, як оця ріпа. Збудив я і своїх побратимів, які були такі ж голодні, — й за кілька хвилин від ріпи не залишилося й сліду.

Австрійська армія, як така, вже більше не існувала. Вона перетворилася в гурти недобитків, що продиралися заячими тропами гірських кряжів і тільки для власної безпеки старалися триматися купи. Команди фактично не було. Наші старшини кудись познікали, а з ними і той лейтенант, з яким я мав охоту поквитуватися. Натомість, крутилися поміж нами незнайомі офіцери з інших частин, але й вони були без відзнак. З одних ті відзнаки позривали обурені вояки, інші поскидали їх самі. Взагалі старшини почували себе в небезпеці, і лише ті з них, які своїм добрим ставленням до вояків зуміли здобути їхню прихильність, могли бути спокійні. А просте вояцтво, вже не скриваючись, щораз голосніше говорило про воєнну поразку.

Врешті, сказали нам, що ми знаходимся біля тирольських гір. Усім відокремленим гуртам наказали зібратися в одній великій долині, над якою розносився приемний запах м'ясної зупи. Ми жадібно ловили ніздрями той запах і раділи, що врешті за кільканадцять голодових днів уперше пообідаємо гарячою стравою.

Але вояцька доля зрадлива, і нам на цей раз довелося вдоволитися самим лишень запахом. Не вспіли ми ще й розсістися якслід, як через голосники проголосили наказ — негайно вирушати далі — до якоїсь залізничної станції. Виявилося, що нам по п'ятах наступає італійська армія і ми можемо

попасти в оточення. Рад-не-рад, мусіли ми зреќтися гарячого обіду й відступати знову, бо, хоч які були спокусливі зупа і шматок м'яса в ній, але життя і воля були таки дорожчі.

Ще до вечора прибилися ми до вказаної залізничної станції, а незабаром дісталися поїздом до Відня.

У Відні трапився мені дрібний, але дуже характерний випадок. Коли нас вели зі станції на збірний пункт, я на пару хвилин був змушений відлучитися від колони і завернути в якийсь двір. Але при виході перестріла мене стара австрійка і зажадала 5 центів за те, що покористувався виходком. Спочатку я подумав, що не зрозумів її, але потім пірвала мене така злість, що я ледве стримався. Мав охоту вдарити оту скнару кольбою, і лише урятував її похилий вік. Після всіх мук і небезпек — 5 центів за користування виходком! І тоді я подумав, що направду не варта було боронити цей народ та ще й співати: “Боже, будь покровителем цісаря і його краю...”

Зібрали нас на якийсь великий площі, обставлений довкола бараками, а незабаром прийшов до нас молоденький офіцер-українець (ах, як шкода, що я не знаю його прізвища!) і наказав поділитися по національностях: окремо — українці, окремо — поляки, окремо — чехи і т. д. Ми поділилися, а тоді той офіцер підійшов до нас, українців, і сказав, щоб ми не їхали через Чехословаччину і Польщу, а через Мадярщину та Карпати, бо поляки українців затримують та обеззброюють, щоб не дати можливості вступати їм до Української Галицької Армії. І ще повідомив нас той офіцер, що ця армія, створена 1-го листопада (а це вже було, здається 8-го листопада), опанувала Львів та б'ється з поляками.

Хоч ми вже були виснажені війною, і кожен з нас рвався додому, вістка нас врадувала безмірно. Власна армія! Війна за свою державу! — за це ми без надуми пішли б у бій відразу!

Схвильовані, їхали через Мадярщину і міцно тримали рушниці в руках. Наш товаровий поїзд був ущерть переповнений вояками з Італії, а також звільненими з австрійського полону солдатами царської армії, серед яких було чимало й українців. Тіснота була така, що їхали стоячи і двері вагонів ледве зачинялися. А між звільненими полоненими московської армії грасував тиф. Хворих, які вже падали з ніг, і мертвих викидали з вагонів і залишали між залізничними рейками, мов колоди. Ніхто про нікого не дбав. А кожен з нас рвався думкою додому, бо, врятувавшись від кулі й бомби на фронті, міг загинути тепер від тифу.

Перша наша зупинка була в столиці Мадярщини — Будапешті. Тут нам дали по мисочці зупи, чим ми були дуже втішенні, а потім гарненько, не гірше від поляків, обезбройли, за що ми їх від щирого серця проклинали. Але не затримали — пустили далі.

Та на наступній зупинці нас удруге затримали і пороздягали з кращих мундурів. Замість тих мундурів повідавали таке лахміття, що його і старці бридилися б. Поперебиравшись, ми попросту не пізнавали один одного. Довоювалися!..

Так доїхали до останньої зупинки перед Карпатами, де залізниця кінчалася. Далі треба було йти пішки.

Стояла холодна осіння ніч. Карпатські гори, посріблени місяцем, височіли у всій красі, про яку складено тисячі гуцульських пісень. Але щоб ту красу піznати, треба її бачити власними очима. Карпати, Карпати, які ж ви чудові, які величаві й горді!

Пустилося нас у дорогу три близьких земляки: Ісидор Павлусь із Дичкова, М. Павлусь із Красівки і я. І ніхто з нас не знав, що проходимо історичною місцевістю, де в 1914-1915 роках відбувалися завзяті бої між нашими Українськими Січовими Стрільцями та московськими полчищами і де наші вояки доказали чуд геройства, вибиваючи ворога з позицій та забираючи його в полон. Тоді ми того не знали, але зате бачили, в яких злиднях живуть наші гуцули після війни. Замість хат — півземлянки, сяк-так понакривані рішкам чи бур'янами, без вікон і з такими лазами замість дверей, що їх не можна було відразу знайти. Війна поклала на всьому свій знак спустошення і зубожіння.

Шукаючи захисту на ніч, увійшли ми до одної хати. Та, лишень переступили поріг, як на нас удалив нестерпний сморід, і ми зупинилися при вході. При слабенькому свіtlі каганця ми побачили повно якихось людей. Дехто з них сидів і трясся в лихоманці, дехто лежав і стогнав, а були такі, що вже й не рухалися.

Страшне видовище прикувало нас до місця, а господар хати, хитаючись на ногах, порадив нам близче не заходити, щоб і ми не набралися тифу. При тому показав на двох мерців, яких не було кому винести. Ми подякували, попрощалися і скоренько відійшли від страшної хати.

По довгих мандрівках ми таки врешті дісталися вночі до Дрогобича. На залізничній станції було повно людей, які чекали повороту з війська своїх синів, чоловіків чи просто знайомих. Жінки мали зі собою теплу страву в горщиках, варену бараболю, кисле молоко — все, що хто міг принести — і частували нас від щирого серця. Сповняли чисто самаритянські діла і були раді, що можуть чимсь виявити своє співчуття до нас. А ми, виголоджені і

виснажені, приймали їхні дари, дякували і благословняли Господа, який привів нас у рідні сторони до наших добрих людей.

Добре підкріпившись, ми відчули приплів сил, хоч у своїх мадярських лахміттях, оброслі бородами й завошивлені, виглядали, мов старці-жебраки.

Врешті, дісталися до поїзду, що прямував до Тернополя, але не міг рушити через брак палива. Небезпечно було вилазити з вагонів, бо не було певності, що можна буде влізти в них знову (поїзд був переповнений), але ми таки кинулися збирати паливо.

З великою бідою паротяг набрав трохи пари — і ми рушили в дорогу. Поїзд посувався повільно, мов слімак, та все ж якось дотягнувся до села Березовиця. Нам трьом не було сенсу продовжувати їзду аж до Тернополя, і ми вирішили йти з Березовиці додому пішки.

Надворі вже вечоріло, як я увійшов до рідної хати.

— Добрый вечір! — привітався.

У хаті було темнувато, бо світла ще не світили, лишень мама розпалювала в печі й відблиски вогню грали по стінах. Крім мами, в хаті була ще сестра Параня. Але в першу мить ні одна ні друга мене не відзначали. Та нараз Параня скрикнула, а за нею й мама — й обидві вибухнули голосним плачем.

Я плакати не міг, але не міг і промовити ні слова. Мовчки поцілував маму в руку, привітався з моєю улюбленою сестрою і найперше попросив, щоб мені дали помитись і перебратись у чисту одежду.

Незабаром я вже сидів коло стола і ніколи не був такий щасливий, як тоді. Мені хотілося цілувати пороги і стіни рідної хати, хотілося сміятися й плакати від щастя, бож я був у дома! Вдома! Тиняючись по чужих країнах, я давно не чув таких слів,

якими говорили до мене мої рідні — слів добрих, миших, щиріх і ласкових.

Нашій розмові не було кінця до пізньої ночі. Я розказував про свої пригоди на війні, з яких хіба чудом урятувався від смерті, розказували і мої рідні про свої переживання під час війни. Так довідався я, що брат Стефан уже з війни повернувся. Та не довго побував udemom, бо в містечку Микулинцях у фільварку загніздилася озброєна польська ватага, і треба було її обезбройти та добути від неї зброю. Брат пішов з іншими і повернувся додому з рушницею на плечах.

Брата я не бачив ще від 1911 року, відколи він виїхав на nauку слюсарства до Відня. Там його захопила війна, і він потрапив на російський фронт. Отак, він на російському, а я на італійському, — воювали за австро-угорську монархію і за "найяснішого" цісаря Франца Йосифа Першого. За ту саму монархію, яка віддала Галичину під польську зверхність, Буковину — під румунську, а Закарпаття — під мадярську. Не досить було українцям коритися безпосередньо чужому монархові — треба було залежати ще й від місцевих паненят, що жиували на українських землях. Ось за таку монархію ми були змушені воювати й гинути!

Оповідали мені й про поворот італійців з полону. Йшли обдерти, брудні, завошивлені, хворі й голодні. Збирали по смітниках бараболяну луштину і їли. Та, переходячи українськими землями, вже навчилися казати: "Хліба. Дай хліба!" Наші жалісливі жінки не могли спокійно дивитися на їхні муки і виносили їм по шматку хліба, часто навіть відриваючи його від уст голодних дітей. Тоді полонені припадали устами до спрацьованих, порепаних рух селянок, змочували їх слізами вдячності і дякували: "Грація, мама, грація!" Оце такі були наші "вороги", проти яких ми воювали.

1918 РІК. З ВІЙНИ НА ВІЙНУ.

Розлетілася “могутня” австро-угорська монархія, стався більшовицький переворот і в московській тюрмі народів, але в тій загальній хуртовині воскресла наша воля і почалася боротьба за власну УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ. На Придніпрянщині владу спочатку захопила Центральна Рада, потім гетьман Павло Скоропадський, потім Директорія. В Галичині в тому році владу також перебрали українці на чолі з Євгеном Перушевичем — головою Української Національної Ради.

Та важко було вирватися Україні з ворожих кігтів окупантів, і вона знову горіла в огні пожеж.

З мобілізованих на війну односельчан не всі повернулися. Одні загинули, інші були ще в італійському полоні, а ще про інших взагалі не було вісток. Із тих, що повернулися, частина вирішила сидіти вдома. Не пускали мами, не пускали жінки. Казали: “У нас господарка, треба комусь робити і в полі і вдома. Нехай ідуть ті, що господарства й роботи не мають”.

Але хлопці йшли, часто не зважаючи ні на роботу вдома, ні на господарку. Йшли з одної війни на другу — на цей раз не за чужі, а за власні національні справи. Служили в рядах українського війська в Тернополі. Тож не засидівся вдома і я, а по тижневі пішов туди, куди кликав мене обов'язок.

Був гарний осінній день, коли четверо нас (я, брат та односельчани — Максим Яцишин і М. Крук) виrushили до Тернополя і зголосилися до нашого військового командування, щоб служити в рідній армії.

Та сталося так, що призначили нас не до Галицької, а до Наддніпрянської армії — до першого полку армії Української Народної Республіки. Наддніпрянщина потребувала допомоги проти комуністичної Росії. До Тернополя прибув відпоручник армії УНР і просив приділити бодай трохи наших людей з воєнним досвідом. І хоч була пекуча потреба боронити від поляків Львів, Наддніпрянщини також не можна було легковажити. Серед тих, які поїхали рятувати Київ, був і я.

Дуже свіжим у моїй пам'яті залишився спогад з Вінниці, де зупинилася і переноочувала наша сотня. Нам сказали, що має відбутися похорон кількох воїків, яких підступно вбили більшовики, і ми, звичайно, на той похорон пішли.

Похорон був величавий. Військова оркестра супроводжувала поляглих похоронними мелодіями, з яких найпотужніше звучав марш: "Ви жертвою в бою нерівнім лягли".

На мене це зробило потрясаюче враження. Та, мабуть, не лише на мене одного. Увесь великий натовп народу, вся похоронна процесія, серед якої маршували і вояки, були глибоко зворушенні. Смерть героїв, яких ми супроводили на вічний спочинок, не лякала, — навпаки, зігрівала душу до боротьби, наказувала далі йти вираною дорогою до великої святої мети. Ні, смерть за свій народ, за Україну, не була страшна!

Прибули ми до міста Шепетівки, де й залишилися на кілька місяців. Була це велика станція, а біля неї стояли бараки, в яких ми й жили. Станція була окружена великим густим лісом, що став дуже вигідним пристановищем для більшовиків, і вони звідтам на нас часто нападали. Та далеко більшим нещастям від тих нападів був тиф. Вояки падали від нього, як листя восени, а належної опіки

не мали. Не було ані ліків, ані відповідної кількості медичного персоналу, ані навіть лікарень. Хто захорував, або видужував сам, або вмирав. І більшість таки вмирала.

Ранньою весною хвороба скосила і мене. Забрали й мене до приміщення, що називалося лікарнею, але ніяк не відповідало своїй назві. Я бачив, як кожного дня виносили одного-двох вояків на вічний спочинок, але сам чомусь вірив, що не вмру, що добрий Господь мені допоможе. Я так дуже хотів жити — і здався на Божу ласку.

Нас доглядали молоденькі дівчата, які, мабуть, далеко не всі мали належний вишкіл, але працювали самовіддано, наражаючи власне життя на велику небезпеку, як і вояки на фронті. Скільки їх заразилося, хворіло й умерло! Але ні небезпека ні смерть їх не лякали, і вони твердо витримували на своїй стійці.

Напевно завдяки опіці цих самовідречених дівчаток і Божій ласці я таки подужав хворобу і за місяць уже міг триматися на ногах. Тоді мене звільнili з лікарні і дали дозвіл іхати додому на поправку. Було це весною 1919 року якраз перед Великоднем.

Приїхавши у свій рідний Дичків, я почував себе, як мрець, що повернувся з того світу, та й виглядав не ліпше. Але вдома була радість дуже велика, тим більше, що це було перед Великоднем.

Звичайно, приходили сусіди й родина, щоб довідатися новин, прийшов і наш парох о. С. Вонс і, побачивши, як я виглядаю, звільнив мене від посту навіть на Великодній тиждень. Батько заколов веприка, мама не знала, чим мені догодити, і я був дуже щасливий таким піклуванням.

І знову був Великден, і знову співали “Христос Воскрес”, і знову ми їли свячене, а мені аж не ві-

рилося, що десь там іде нещадна війна, ллеться кров і конають у смертних судорогах тифу мої побратими. Як би це було добре — лишитися вдома, вийти в поле, орати, сіяти і радіти весною! Але обов'язок не дозволив насолоджуватися спокійним життям, Батьківщина мене кликала, і по трьох тижнях я знову повернувся до своєї частини в Шепетівку.

У Шепетівці ми вже довго не встоялися. Пере-кидали нас з місця на місце, де ми зводили бої з більшовицькими військами. Так побували ми в Бердичеві, Вінниці й Житомирі, а врешті опинилися й у Києві.

Були ми в Києві всього два чи три тижні, а відтак поїхали до Кам'янця Подільського і там стояли кілька місяців. Звідтам нас навіть вислали раз у рейд до міста Рівного, де більшовики замкнули броневиком одну нашу чету і загрожували або знищити її, або забрати в полон. Наша сотня скоро стрілів наспіла саме в час і допомогла четі вирватися з оточення, але при тому ми вистріляли свої останні набої.

З невимовним жалем та обуренням придивлялися ми до того, як наші вороги все ширше й ширше заливають Україну, здобуваючи місто за містом. А ми були безрадні щось зробити. Про безнадійний стан справи інформував нас наш командир Павло Богацький, який був таки з Кам'янця Подільського. Він частенько приходив до нас в асистенті сотника Василя Павлюка, який походив з Галичини, з Товматського повіту. Гарна людина був цей наш командир Богацький! Ставився до нас, наче батько, любив нас, галичан, і дуже нам довіряв. Коли говорив з вояками, то зазирав кожному глибоко в очі, наче намагався вичитати з них найпотаємніші думки. Я про нього довідався багато аж на еміграції зі споминів Віктора Приходька "Під сонцем Поділля". Ця

надзвичайно цікава книжка змальовує життя на Поділлі, а зокрема в Кам'янці Подільському, ще за царату. В ній і згадується про Павла Богацького як національного діяча, письменника, літературного критика та редактора "Нової Хати". А вже пізніше, у 1967 році, коли я був на І-му Світовому Конгресі Вільних Українців у Нью Йорку, то стрінувся там з наддніпрянцем доктором Фотієм Мелешком, і він мені сказав, що полковник Богацький помер у Чехословаччині два роки перед тим, себто, у 1965 році.

Та вертаюся до Кам'янця Подільського. У тому історичному місті перебував штаб головнокомандувача українських військ — отамана Симона Петлюри. Кілька днів ми охороняли його і його родину, стоячи на варті зі скорострілами довкола будинку штабу. І хоч які тривожні та болючі були дні, ми були раді й горді з того, що нам довірили безпеку такої визначної особи.

СКЛАДАННЯ ЗБРОЇ

Ця трагічна подія відбулася в містечку Гусятин, і Гусятин для мене назавжди залишився як спогад, повитий глибокою жалобою.

Ми були окруженні польським військом, якого, правда, не бачили, бо поляки поховалися, знаючи, що їхня присутність може спровокувати нас до боротьби і кровопролиття. А ми були безрадні, витративши наші останні набої в рейді на Рівне.

Підкоряючись наказові нашої старшини, ми підходили та скидали зброю на купу. Деякі кидали її так, що з неї летіли уламки. І кожний відступав з великим болем у душі. Здавалося, що краще було полягти в бою, ніж отак здаватися на ласку ворога.

Збоку стояв командир полку, наче скам'янівши. Не обзвивався ні до кого ні словом, але по його обличчі спливали гіркі слізози. І ми розуміли його та боліли серцями разом з ним. Та хіба ж можна було бути спокійним, колись ось так сумно кінчалася наша боротьба, а з нею і надії на скоре відновлення нашої державності.

Боляче було ще й тому, що місцеве населення не то що не поділяло нашого ентузіазму, але ставилося з холодом до ідеї, за яку ми боролися. Нас, галичан, вони не розуміли і не довіряли нам. Щоправда, ті, які хотіли власної української держави, не сиділи вдома, а боролися у війську, як і ми. Дома сиділи лишень байдужі, сиділи сторонники московського царату або й більшовики. Але фактом залишається, що, коли наші вояки просили в місцевого населення зброї, що її було дуже багато, за-

хованої на горищах, в ямах і різних скритках, — цієї зброї нам не давали. Не годилися навіть виміняти її за сіль і цукор, що їх ніде не можна було дістати. А на всі наші докази і переконування здебільша відповідали: “Ідіть собі, галичани, додому. Нам вас тут не потрібно”. Та часом після такої заяви пускали нам у плечі ще й серію зі скорострілів.

ПІД ГНІТОМ ПОЛЬСЬКОГО ОКУПАНТА

Сумно скінчилися наші Визвольні Змагання. Поважне число придніпрянців, які були у війську, рятуючись від більшовиків, перейшло на територію Польщі. Головний отаман Симон Петлюра був змушеній признати полякам право на Галичину й підписав мировий договір з воєводою Пілсудським. Ще непевний своїх сил і хиткої позиції, воєвода Пілсудський обмінявся з головним отаманом Симоном Петлюрою поцілунком згоди, а відтак вони разом зі своїми військами пішли виганяти з-під Варшави більшовиків. Коли ж це діло було успішно довершене, забувся поцілунок згоди. Головного отамана Симона Петлюру змусили виїхати з Польщі до Франції (де він був убитий жидом Шмулем Шварцбартом), а вояків загнали за дроти в табори. Тих же, яким удавалося тaborів уминути, ловили по дорозі й саджали до тюрми, "щоб навчити бандитів розуму", як казали поляки.

Тим часом виявилося, що серед тих "бандитів" були й не-українці. Так, наприклад, я особисто знав з нашого І-го полку УНР поляків з нашого села — Миколу Лясковського та Йосифа Злобіцького — та ще одного жида Цавма — не знаю, звідки він походив. Було їх, звичайно, далеко більше, і за ними обстоювала громада. А й вони самі, побачивши, як обернулася справа, вимовлялися тим, що їх үкраїнці забрали до війська силою.

Ставши панами ситуації, поляки дошкілювали үкраїнцям, як могли. Вони вже не потребували оглядинися на Віденського і на цісаря, що все ж інколи за-

хищали українців від надмірної сваволі, а, навпаки, давали повну волю своїй рознузданості. Утиски зростали з кожним днем, поляки в живі очі кили з Української армії й підкresлювали на кожному кроці, що Галичина — це польська земля.

В Дичкові настановили наказного війта — польського зайду, який слідкував за кожним рухом у селі і робив постійні доноси до поліції. По селі гордо ходили пихуваті поліцай, чіплялися доожної дурнички і робили всякі безправства. Частина жидів беззастережно стала на службу поляків і ретельно вислуговувалася перед владою різними на клепами навіть на цілком невинних людей. Увечері небезпечно було виходити з хати на вулицю, особливо гуртом. Коли поліцаї зустріли двох-трьох підрубків разом, то зараз вели їх до війта або на постерунок (поліційну станицю), а там починалися допити: куди ходили? чому ходили? звідки йшли і що мали робити? Особливо ж стежила поліція за хлопцями, які були заангажовані в громаських та політичних справах. Тим уже представники влади не давали спокою.

Одним з таких дуже ідейних та свідомих хлопців був мій найближчий друг В. Л. З певних причин я його прізвища не називаю, але це справді був чудовий хлопець й улюблений усього нашого села. Дивлячись на його завжди веселе, усміхнене обличчя, ніхто не подумав би, що цей хлопець був таким гоненим і переслідуваним. А його таки поляки ганяли й переслідували немилосердно. Та не лише просто переслідували, але й арештували, били і навіть катували. А йому наче й нічого. Вийде, бувало, на вулицю і затягне на ціле горло:

“Дивлюсь я на небо та й думку гадаю,
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Ой Ти, милив Боже, чом крилець не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав...”

Це була його улюблена пісня, але співав він також і багато інших, а голос мав чудовий.

Поліція не мала проти нього ніяких доказів, але все ж не переставала ганятися за ним. Одного разу навіть везли його, закованого, поїздом до Тернополя, але В. Л. вискочив, як був зі зв'язаними руками, з вагону і втік.

Тож якось йшло нас уночі четверо селом: я, В. Л. та ще два хлопці. Аж тут, як із-під землі, вискачує два поліції і засвічують нам просто в очі ліхтариком. А, засвітивши, впізнали моого друга В. і звеліли нам усім іти до війта. Я перелякався, бо знав, що моєму другові це дарма не мине, і почав придумувати різні способи, як його урятувати? І, коли ми проходили попри одну хату, де жила стара жінка з дічинкою, цей спосіб знайшовся. В хаті ще світилося, тож я сказав, що тут збирається великий гурт молоді. Поліції відразу ж завернули до вказаної хати, а ми пішли за ними. Пхають вони свої пики понад високу загату, намагаючись краще розглянути крізь вікно, що там діється в хаті, а мій друг — крутить! — і в ноги! Оглянулися поліції, а його вже нема, і ніч темна — хоч око виколи. Вистрілив поліцай раз і другий, але більше для постраху, бо не знав навіть, в яку сторону втікач побіг.

Переслідуванням, арештам та різним допитам не було кінця. Селяни дедалі то все більше озлоблювалися на поляків і єдналися між собою. Забувалися давні суперечки та непорозуміння, бо це все тратило значення перед безчинствами спільногого ворога. Крім того, вояки, які поверталися додому, приносили зі собою свіжі новини і свіжий подув державницьких інтересів, що за них стільки молоді заплатило своїм життям. Одні впали, але ті, які повернулися, ширше дивилися на світ і знали багато

такого, чого не знали їхні сусіди і чого не знали вони самі перед тим, як пішли на війну.

Після московського погрому і воєнних подій по селі пішов новий рух, нове піднесення й пожвавлення, що захоплювали навіть байдужих. Щораз більше книжок та часописів з'являлося в селі, щораз гарячіше обмірковувалися новини зі світу і свої місцеві. До боротьби активно прилучилася і наша преса, а тому частенько цілі сторінки часописів світили білимі плямами на тих місцях, де мали бути статті, сконфісковані цензурою. І це викликало ще більше обурення. Почали палати по ночах стирти польських дідичів, почалися і відплатні вбивства, — терор за терор, зуб за зуб, — так відповідали українці на збиткування окупанта.

Поліцаї боялися власної тіні й уже ходили завжди лишень удвох, та, здається, і так їхній страх перед нами був більший, ніж наш перед ними.

Крім поліцай, у селах наказано виставляти вартівників з місцевого населення. Коли ж почалися систематичні підпали панських стирт, то влада наказала ставити додатково по два вартових біля кожної стирти. Селянство було дуже перетяжене отією нічною вартою, та й удовиці мусіли або вартувати самі, або за вартового платити. Але й це не завжди помогало, бо бувало таке, що перемучені цілоденною працею вартові сідали під стиротою й засипляли, а стирта починала горіти з другого боку. Тягали потім таких вартових на допити й карали, але це все не могло стримати відплатних акцій і виявів протесту.

Ось, наприклад, поляки поставили між Дичковим і Красівкою дубовий пам'ятник з таким написом: "У честь польського хороброго війська, що вигнало українських і більшовицьких бандитів з польської землі". Напис був безглуздий, та й сам

пам'ятник поставлено більше для провокації, ніж для пошани "хороброго війська", і він дійсно обурював кожного чесного українця. А тому, річ ясна, ідейні хлопці такої наруги не схотіли терпіти: якось уночі зрізали той "пам'ятник" і вкинули в поблизу ріку. Чи треба додавати, що цей випадок потягнув за собою нові допити й нагінку?

Ще гірше було, коли за селом знайдено вбитого поліцая, який випадково тієї ночі був сам. А справа представлялася так:

Ішов дорогою молодий Омелян Зварич і стрінув поліцая. Поліцай крикнув "стуй" і вхопився за зброю. Та Зварич, не довго думаючи, вихопив свою і стрелив. Тяжко поранений, поліцай успів ішев та-кож вистрелити і поранив Зварича в руку, пробивши йому кістку. Рана була небезпечна і грозила втратою рукі. Хоч-не-хоч, Зварич мусів удатися до лікаря, і тоді все вийшло наверх. Зварича засудили на довголітню в'язницю, але з приходом німців у 1939 році він щасливо вийшов на волю.

Свого часу в часописі "Діло" була загадка і про мою скромну особу, про мій арешт і про лист, що його написав до мене мій друг В. Л. Покликали мене до канцелярії, де вже я застав двох поліцайів, війта та панну Верберівну — мою колишню вчительку. Подали мені листа від В. Л. і наказали прочитати вголос. Але я не взяв листа в руки і категорично заявив:

— Не маю потреби вам його читати, бо ви вже його прочитали. А якщо там і написане щось таке, що вам не подобається, то я за другого не можу відповідати.

На тому справа ніби скінчилася. Але коли моя сестра йшла до Тернополя, то я передав через неї до свого друга коротку записку: "Стережися від гончих собак".

Отже, "Діло" якраз писало про цей випадок, протестуючи проти беззаконного відкривання листів, бо цензура в той час уже була знесена. Офіційно, звичайно. Але неофіційно вона існувала далі.

Восени цього ж 1922 року Польща готувалася до сеймових виборів, а тому почалася хвиля арештів українців по селах і містах. Влада хотіла на виборчий час усунути наших найбільше свідомих людей, щоб вони не пошкодили виборам.

Прийшли і до мене два поліцаї та без пояснень наказали мені збиратися. Маючи попередній досвід, я й не настоював, щоб мені подали причини арешту, бо це значення не мало.

Привезли мене до Тернополя і завели до великого будинку "Франц Йозеф Казерне". Там уже було повно людей, переважно інтелігенції і священиків. Коли я поглянув на них, то мое пригноблення відразу минуло, бо всі арештовані трималися бадьоро, а навіть весело. "Не дамо за виграну польській владі, хоч вона і саджає нас у тюрми!" — казали вони. Як мій, так і їхній єдиний "злочин" полягав у тому, що ми були свідомими українцями. І я, замість розкяталися чи злякаталися, у такому численному завзятому товаристві ще більше скріпнув духом. Серед арештованих велися палкі дискусії, головною темою яких була справа нашої державності. І всі були такої думки, що наша війна ще не скінчилася, і всі були згідні з тим, що треба, не оглядаючись ні на який терор, боротися далі аж до нашої перемоги. І, наче припечатуючи цю однозгідність, один з арештованих заводив дуже гарним баритоном революційну пісню:

"Сміливо, друзі, не тратьте
Духа у страшнім бою,
Рідну країну спасайте,
Честь і свободу свою.

А як умерти прийдеться
В сірих казармах, тюрмах —
Месник новий відозветься
В наших зболілих кістках".

Невдовзі розділено нас по окремих камерах, і я потрапив в інше товариство — у товариство польських злочинців. Там уже, звичайно, розмови були цілком інакші, але я в них не встравав. Та й взагалі ми між собою не говорили, хіба щось необхідне. Кримінальники дивилися на мене зависними очима, бо я діставав обіди країці від їхніх тюремних. Обід цей приносili для політичних в'язнів жінки з Тернополя, а фонди одержували вони з Америки від наших організацій. Ці обіди були не лише поживою для нашого тіла, але й для душі, — вони були доказом, що ми не самі, бо за нами стоять тисячі з нашого народу, об'єднані великою ідеєю національного визволення.

По трьох тижнях мене покликали до судової залі підписати протокол. Тоді я поставив питання, за що мене арештовано, і дістав таку відповідь: "За то, же пан бил врого у способиони до панства польського". Тоді я знову запитав, чи існує у світі такий закон, щоб людину карати за її думку? А суддя з одвертим цинізмом спітав також, чи буде мені яка користь із того, коли мене затримають у в'язниці ще півроку, а щойно тоді звільнять як невинного? І порадив по-доброму підписати папери та й іти додому.

Що можна було на таку сваволю сказати? Обурюватися і злоститися? Але ж польська влада робила це саме для того, щоб викликати обурення і злість! Робила все можливе, щоб допекти, щоб показати свою силу! Та кожному було відомо, що це якраз не сила, а слабість — це ненависть безсиля.

І воно справдилося у Другій світовій війні, коли Польща не втрималася проти наступу німецьких військ ані двох тижнів. Тоді то польське "хоробре військо" разом з представниками влади дерли за кордони, аж курява за ними стояла! Були хоробрі доти, доки мали владу над беззбройним українським населенням, але, коли зустрілися з озброєною армією, зрадили відразу, яку мають нікчемну і боязку вдачу. Не брикалися вони дуже й тоді, коли більшовики відібрали від них всі українські землі, і не важилися твердити, що то — "польські землі". Не важилися тому, що Московщина сильніша за них. А поляки, як і кожний окупант, шаную лише силу, а не право.

Отже, спираючись на свою дочасну силу, Польща гнобила і переслідувала українців, як лишеень могла. Та мудра наша приповідка каже, що нема нічого злого, що б на добре не вийшло, і слушність цієї приповідки потвердилася ще раз. Бо, чим більше збиткувалися поляки над українцями, чим більше гнобили їх, — тим щільніше об'єднувалися українці, тим свідоміші ставали.

Об'єднання йшло трьома напряками, які, однак, вели до спільної мети: політичним, господарським і культурним. Перше, звичайно, було владою заборонене, але підпільна організація діяла активно і нараховувала у своїх рядах усе більше членства. Щодо об'єднання господарського та культурно-освітнього, то вони також відігравали величезну роль, а поляки, з огляду на світову опінію, не могли їх заборонити.

Так, у Дичкові збудовано великий дім кооперативи, під дахом якого була вже й читальня "Простів". Кооператива перебрала торгівлю у свої руки, і частина жидів, як я вже згадував раніше, не мала чого робити і була змушенна покинути село.

Не лишилася позаду й сусідня Красівка, де, замість давньої великої корцми, була також збудована читальня “Просвіти” і кооператива. В кооперативі селяни могли купувати кращі й дешевші товари, і вже не було небезпеки, що їх хтось общахрує. Власна кооператива — це вже була власна господарська одиниця, яка звільняла члена від залежності приватного купця-чужинця. Кооперативи відіграли величезну роль в господарському піднесені українців у Галичині, але про це можна знайти матеріали в іншій літературі.

В засяг культурно-освітнього життя входили передплата часописів, організація бібліотек, спільне читання, відчити, хори і драматичні гуртки. Про це все я згадував раніше, а тут лишень підкреслю, що після війни все це активізувалося і було піднесне на вищий рівень. Так, наприклад, наш драматичний гурток існував ще перед війною. В часи московської окупації цей гурток втішався навіть великим успіхом серед українських вояків, які служили в російському війську. Українські вояки численно приходили на вистави і хвалили артистів-аматорів. Але після війни наші драматичні гуртки зміцніли чисельно та господарчо, бо позаводили власний реквізит (перуки, засоби характеризації тощо), одяги і декорації. Крім того, села обмінювалися виставами, намагаючись якнайкраще поставити ту чи іншу п'есу.

Засновниками драматичного гуртка в Дичкові були (ще перед війною) дуже молоді охотники: брати Євген та Володимир Луцькі, Павло Романишин, Григорій Лящинський, я, Настя Вільницька, Параня Гулька (замужня Саловська), Варка Павлусь (замужня Кузьма), Антонія Луцька (замужня Васусь), Софія Демидась (пізніше моя дружина — Пласконіс), сестри Параня й Ольга Тихоступ (замужня Семака).

З часом, звичайно, склад гуртка мінявся, бо одні виходили, а на їхнє місце приходили молодші, але, повторюю, гурток міцнів і розростався.

Та всі наші досягнення лишень ще більше лутили поляків, які, бувши панами становища, далеко лишалися позад нас. Та воно і не дивно, коли прийняти до уваги, що численністю в Галичині переважали таки українці. Польсько-українські взаємини замкнулися в колі, що в ньому годі було вже знайти, де початок, а де кінець: чим більше душили поляки українців, тим більше українці гуртувалися і відплачувалися: чим більше українці гуртувалися і відплачувалися, тим більше поляки їх душили. Взаємна ненависть розгорялася з кожним днем і переносилася навіть у родини мішаних супруж. І коли у передвоєнні часи поляки й українці в Дичкові жили мирно і творили мішані подружжя, то по 1920 році в тих подружжях закипіло пекло. Мати-українка не могла озватися до дітей по-українському, бо батько-поляк обзвив її найгіршими словами. Частенько чубились й діти на вулиці, обстоюючи честь своєї національності. І все це лихо походило лишень з того, що поляки, загарбавши українські землі, хотіли позбавити українців усіх прав, знищили їхню Церкву, мову — і взагалі все, що є основною прикметою кожної нації.

Невтральним у ті часи неможливо було бути. Хто ж і вимовлявся невтральністю — напевне був “пожондним русінем” (“порядним русином”), себто, польським лакузою і донощиком. На жаль, бували і такі випадки...

Хоч я ні до якої підпільної організації не належав, а був собі лишень звичайним свідомим українцем, поліція мене ніколи не лишала в спокою. Завжди приходила з якимись допитами, намагаючись випитати мене про мої погляди чи просто

впіймати на якомусь слові, а то приходила чогось шукати. Зрештою, я не був винятком — те саме робилося скрізь.

Однак, якось то прийшли два поліцай, та ще й з війтом, з цілком конкретним обвинуваченням: мовляв, ти маєш захований револьвер. Той револьвер мав би бути схований десь у стрісі чи в соломі на горищі. За переховування зброї в ті часи грозила кара в'язниці від шести місяців до одного року.

Поліцаї полізли на горище, скидали всю солому, але револьвера не знайшли. Коли вони пішли, треба було стратити півдня, щоб витаскати солому назад. І мені ввірвався терпець: я вирішив виїхати в Канаду.

Друга частина.

ВИЇЗД У КАНАДУ

Польська влада не робила ніяких труднощів українцям, які бажали виїхати за кордони держави. Коли ж виїжджали бувші вояки Української армії, ще й раділа, що позбудеться неспокійного елементу, який найактивніше перешкоджав їй у сваволі. Раділи й усікі війти, писарі та різні урядовці, до яких без хабара не можна було підступити.

Почав я свої старання з того, щоб добути дозвіл від громадського уряду. В цьому часі війтом у нас був наказний начальник-поляк. До речі, треба сказати, що той наказний війт на старості літ зійшов на діда і ходив по селі за жебраним хлібом. А наші милосердні селяни, простивши йому всі кривди, які він їм заподіяв у часі свого війтування, не відмовляли милостині. Спитаю, чи на таку великородзиність здобулися б і поляки? Ніколи у світі!

Діставши дозвіл від громадського уряду, звернувся я до уряду повітового — “команди узупільнень”, а повітовим старостою був також поляк. Та і в “команді узупільнень” не було перешкод, так що я скоро мав усі потрібні папери на руках. І аж тоді я зрозумів усю важу моого рішення, бо раніше мені все видавалося якимсь непевним, і я, здається, сам не вірив, що буду покидати батьківщину.

Тепер же мое рішення було остаточне. Моя доля, як і доля дружини та синочка, була в моїх руках.

Щойно прощаючись зі всіми рідними та приятелями, відчув я, як дуже любив моє село, мою церкву, куди мене мати ще малим водила за руку, мою школу та ровесників, з якими я колись учився, а потім ділив долю і недолю. Пару гарних коней я лишав під опікою батька і зайшов до стайні, щоб з ними попрощатися, наче з вірними приятелями. Тулив розумні голови тварин до своїх грудей і промовляв до них, певний, що вони мене розуміють.

Попрощавшись з усіми, я 23 квітня 1925 року залишив свій дім і своє рідне село.

Коли виходив з подвір'я, мене огорнула така розпушка, що я готовий був повернутися. Справді, навіть виїжджаючи на війну, не почував такого жалю, як тоді, коли виїжджав у вільний світ. Але я потішав себе думкою, що йду не на завжди, що незабаром повернуся, що все може змінитися на краще, і я ще заживу щасливим життям. Отак одна думка перепліталася з другою, а сум і жаль — з надіями, і я разом з болем і сподіванням кращого рушив у далеку путь.

**

Доїхавши до Варшави, ми там зупинилися на недовгий час для перевірки наших пашпортів та інших формальностей, що вважалося необхідним для подорожніх, які залишають Польщу. Там, на превелике диво, ми побачили на стінах та дверях велики написи: "Остшегайсен пішед злодзєямі". Це викликало в подорожніх неприємне враження і страх, бо кожний подорожній мав зі собою по кілька десятків доларів, які треба було держати на показ канадським властям при вході на корабель. Тут не можна було піznати, хто злодій, а хто приятель, бо часто саме ті, які вас перестерігали, щоб ви береглися, слідкували за тим, де ви стараєтесь

краще заховати ваші гроші: чи в кишеню, чи за пазуху. А були вони, оці варшавські злодії, дуже зручні. Були випадки, коли вони втискалися у гурт людей та вирізували бритвою цілу кишеню разом з капшуком. Таке було і з валіzkами. Кинувши оком на якусь вартіснішу валіzkу, злодій попросту хапав її з рук власника і тікав на вулицю. А там — поминай, як звали! Вулиця вже була його. На крик публіки “лови злодія” поліцай біг за ним, але без ніякого успіху, бо і сам часто бував спільником здобичі.

Ось так виглядала польська столиця Варшава. і на це дивився світ, бож туди подорожували не тільки емігранти-українці, а їхали і поляки в чужий світ, їхали також люди з інших країв, а, може, і представники других держав. Їхали і дивилися своїми очима на ці порядки “моцарської Польщі”.

Доїхав я потягом до Данцигу, там сів на корабель “Кунардлайн” і по дев'ятьох днях плавби прибув до канадського портового міста Монреаль у Квебеку.

Зійшли ми з корабля, ходимо по пристані і з заздрістю дивимося на інших подорожніх, яких зустріли чи то родина чи то знайомі ще з краю. Та таких щисливців не було багато.

За нами слідкували наші корабельні агенти, які мали доставити нас до західних провінцій Канади на працю у фармерів. Коли ж би хтось із нас загубився чи задержався свідомо, то потім мусів їхати власним коштом та платити одного цента від кожної милі і так надщерблювати свою готівку 25 доларів, що її треба було мати при собі при в'їзді на канадську землю.

Наша група імігрантів заїхала до міста Вінніпегу, і там наші агенти нас залишили. Кожний з нас був зданий на власну долю. Тож ми почали хо-

дити вулицями міста і шукати якусь рідну українську душу, щоб розпитати про все ѹ довідатися про можливість одержати якусь роботу.

Та груба ковбаса "балоні", що її нам видали на дорогу, давно скінчилася, і я зайшов до одного ресторану та попросив, щоб мені дали щось з'єсти — "іт". Гарненька кельнерка, яка мене обслуговувала, щось дуже випитувала, але я нічого не розумів, лишень кивав головою. Дівчина принесла мені склянку води, що я її зовсім не потребував, і тарілку риби. Така була моя вечеря. Але кельнерка щось догадалася і привела свою товаришку-українку. Я дуже зрадів і тим, що зустрів землячку, і тим, що на майбутнє вже не матиму труднощів, замовляючи їду.

У тодішньому часі в Канаді не було так багато наших людей, як тепер, але чоловіків завжди можна було пінзати по довгих вусах. Отож, такі вусаті фармери заходили до еміграційного бюро, шукаючи собі робітників.

Одного разу прийшов туди працедавець і замовив двадцять людей до міста Кенори, що лежить недалеко Вінніпегу, добувати каміння для фабрики цементу. Попав і я між тих щасливців. Платили в Кенорі по 35 центів на годину, а це були тоді для нас великі гроші. Всі ми, зокрема новоприбулі, дуже раділи та працювали понад силу, щоб зискати собі прихильність працедавця і залишитися на роботі. Та насправді там не треба було аж так надриватися, лишень бути уважним і повинуватися правилам. А одним з найперших правил було — не курити, і про це остерігали велики червоні таблиці, виставлені у всіх місцях каменоломні. Ми вже знали, що оці дивні слова "нов смовкінг" означали, і курці не курили.

Та мені трапився такий випадок, що я потерпів невинно. Пішов я до виходку, а за мною — другий чоловік. Виходок був дерев'яний і збудований нещільно, а той другий чоловік собі закурив, не знаючи, що вітер виганяє дим крізь шпари, і це видно здалека.

Виходимо ми з виходка, аж нас перестріває наглядач (“форман”) і вручає нам якісь сині папірці та наказує йти до бюра. Пішли ми, а нам заявили, що ми звільнені з праці.

Я був дуже лихий, що мені сталася така несправедливість, а вигравдатися не вмів, бо не говорив по-англійському. А потім ще довідався, що той наглядач — українець, отже, я міг з ним розмовитися. Та було вже запізно. Сказали мені також, що той наглядач приймав людей до праці, коли діставав хабара. А втім, хабарництво процвітало й на інших підприємствах, бо за роботу було важко, тож різні “формани” зробили собі з людської біди додатковий прибуток.

Наблизжалося літо, і ми довідалися, що в та-
кий час найлегше дістати роботу на фармі, найкраще у провінції Саскачевань. Там фармери потребували робітників не лише на жнива, але й після жнив для корчування лісів на поширення орного поля під засіви.

Я з двома знайомими помандрував до Саскачевані. Йшли ми пішки, бо жалували грошей на проїзд, а погода сприяла нашій мандрівці. Безконечні, здавалося, дороги бігли від обрію до обрію, а обабіч них пишалися величезні лани майже дозрілої пшениці, яка за кілька днів чекала людських рук.

Мандруючи поміж цими безмежними пшеничними ланами, я полинув думкою в наші рідні села з їх тіснотою — з тими діленими і переділеними смужками поля, що все з покоління в покоління

звужувалися і звужувалися. Скільки будуть іще батьки ділити їх поміж дітьми, а діти — поміж своїми дітьми?

Чимчикуючи довгими дорогами, чомусь не відчували ми особливої втоми й радили золотими просторами ланів. Оглядалися, чи не надіде якесь авто і не підвезе нас трохи, а при тому ми б розпитали водія, де знайти добре платну працю. Та авта не їхали, бо їх тоді не було так багато, як у нинішніх часах. Натомість люди їхали возами — тими самими возами, якими восени возили до елеваторів пшеницю.

Отак зробили ми багато миль дороги і таки добре потомилися. Тож присіли під деревом у тіні, щоб відпочити, бо яскраве гаряче сонце Саскачевані припікало немилосердно. Посідали, а потім і полягали, випроставши натомлені ноги. І тоді, коли ми отак лежали, звідкись почали долітати до нас звуки музики. Ми вже й не лежали довго, а пустилися в дальшу дорогу. Підійшли близче до якогось просторого подвір'я і побачили при воротях гурт чоловіків і жінок, а під розлогими осиками — запряжені до воза коней.

Чоловіки привіталися з нами, заговорили по-українському та запросили нас на весілля. Ми зніяковіли, бож не знали нікого з них, а вони не знали нас, та й виглядали ми, наче жебраки, з тими наплечниками на спинах й у старих запорошених убраннях. Правда, гостинні чоловіки також не були вдягнені надто вищукано, але жінки пишалися в довгих і широких квітчастих спідницях та вишиваних запасках — чисто, як у рідному селі. Тож нам ніяк не випадало заходити в нашій одежі на весілля. Але нас не слухали і просили так сердечно, що ніякovo було відмовитися. І ми зайдли.

Нас відразу посадили за стіл, господар дому налив нам по чарці, і ми, випивши, повеселіли. Жінки підсували нам різні страви і припрощували, а ми були такі зголоднілі, що нас і не треба було довго просити.

Підкріпившись гарненько, ми й собі розговорилися, бо переконалися, що нас добре розуміють і не погорджують нами за наш не-святковий одяг. Адже і господарі, приїхавши до Канади, зазнали біди, як і ми, а тому не вважали себе чимсь вищим від нас. І ми справді почули себе, як рівні з рівними.

Заграла музика, молодь пішла танцювати коломийки та польки, а за ними й старші закрутися у вальсі. А музика — зовсім як у нас вдома: скрипка, решто, бас і цимбали. Один старший віком з довгими вусами чоловік затягнув коломийки, яку знав ще з дому, коли служив у війську за цісаря Франца Йосифа:

“Ой, цісарю-цісароньку,
Цісарю Францішку,
Пусти мене додомоньку
Мені на потішку!”

А другий чоловік підхопив:

“Ой, забили капітана,
Забили майора,
Лишилася майорова —
Тепер буде моя!”

Гості веселилися, а я, дивлячись на цих наших людей, думав, що ні один народ у світі мабуть не дорівняє нам у доброті та ширості. Але по роках побуту в Канаді мушу сказати, що наші люди, які живуть у східніх провінціях якісь інакші від тих, які живуть на заході. Мабуть тому, що на заході вони тісніше зв'язані з землею, а в хліборобському

середовищі найкраще зберігаються питомі прикмети нації.

Бавилися ми з тими добрими людьми на веселлі до пізнього вечора, а пам'ять про них залишилася в мене й досі найкраща.

Праці шукали ми недовго і ще перед жнивами почали корчувати ліси. Платили нам по 1.50 і по 2.00 доляри на день і дуже добре харчували. А в часі жнив нам платили по 4 доляри денно і по 5 долярів при молотінню. Нас возили возами по 15-18 робітників від фарми до фарми в околиці, і ми працювали біля великої парової машини, опалюваної соломою. Вимолочена пшениця ллялася з грубої рури просто на землю — на стерню. Я дивився на це марнотравство, і мене аж серце боліло, що стільки зерна пропадає. Адже застяглого поміж стернею і втоптаного в землю добра навіть птахи не зможуть вибирати. А вдома тік мусів бути чистенько позамітаний, щоб по молотьбі й одного зеренця не залишити. І дарма заглядали з усіх боків ласі кури — їх і близько не допускали. Коли ж уже молотники залишали тік, то на ньому важко було знайти щось, навіть і горобцеві.

Ще в 1926 році я познайомився з однією українською родиною і попросив дозволу, щоб на їхню адресу мої рідні могли мені слати листи. А до родини написав, щоб мені подали адреси земляків, які вчасніше вийшли до Канади. Так я міг скоріше їх знайти і нав'язати з ними контакт.

НА ЛІСОРОЗРІБКАХ

По закінченні молочення ми всі були звільнені з праці на фармі. Треба було їхати до міста. Одні їхали просто зимувати, інші — шукати знову роботи через уряд праці. За такими робітниками, що повернулися з фармерської праці, дуже полювали веселі дівчата, бо кожний заробітчанин приїздив з кількома десятками, а то й парою сотень долярів і часто попадав у тенети.

Але я не належав до тих, які шукають розваг, і разом з іншими земляками пішов до уряду праці, де нам запропонували працю в лісах. Я прийняв цю працю з радістю і так став лісорубом.

За роботу платили мало — 28 долярів місячно, але давали харчі та приміщення у великих бараках, збудованих із довгих колод. Ці колоди клали одна на одну, а шпари поміж ними затикали мохом. У бараках були поверхові ліжка, вистелені сіном, а до того кожен робітник одержував два коци: один служив замість простирадла, а другим вкривалося. Звичайно, мешкання не належало до розкішних, але від біди і в такому можна було перебути.

Робота була не дуже важка. Ми спочатку зрізували грубі смереки й оббивали з них гілля звичайною ломакою. Це був дуже дивний спосіб, але як я скоро переконався, дуже практичний, бо на мерзлі на холоді навіть дво і трьо-цалевої грубини гілляки відскакували від стовбура, як бадилля хопти. Потім ми різали стовбури на відповідної довжини колоди і спускали їх у воду на так звані скидці. Коли кора на колодах розмокала, її було легко здіймати. Мороз доходив до 35-40 степенів Фа-

ренгайта (мінус 35-40 степенів Цельсія), але ми при роботі холоду не відчували.

В бараках круглу добу в печах горів вогонь і було тепло. Але щодо чистоти, то вже залежало, як хто собі вмів зарадити. Наші хлопці кожної суботи (а часом і в неділю) прали свою білизну й сушкили біля печі. Але інші не завдавали собі труду з такою роботою. А було в нас на тих лісорозрібках трохи французів і кілька румунів. Вони мали в таборі свій кут, і ніхто з нових робітників до них не підходив. По-перше тому, що і румуни і французи ставилися до нас із погордою та прозивали "грінгорнами", а по-друге, тому що були жахливо нехлюйні. Їхні краватки, яких вони ніколи не здіймали, аж блищали від бруду, а в одежі було повно вошій, які розлазилися по всіх бараках.

У неділю вони йшли кудись далеко в ліс, де жили індіяни. Вибираючись у гості, вони забирали з кухні всякі недойдки і несли їх півдиким жителям лісу. Казали, що індіянам дуже смакує їда білих, а індіянки зокрема кохаються в солодких печивах — "паях"...

Я недовго був при пилці й сокирі — мене послали на іншу працю: стягувати колоди до скидки. Дали мені коня, і я з того був дуже вдоволений, бо коней я любив ще з дому. І до цього коня я також прив'язався, та й навчився при тому "канадської кінської мови": замість нашого "війо" треба було казати "гедап", замість "тайта" — "джі", замість "вісьта" — "га", замість "тпру" — "гов".

Мій коник Блекі дуже скоро до мене привик, і ми поставали друзями. По закінченні праці, коли інші робітники з пилками і сокирами на плечах мусіли тюпати пішки три-чотири милі до своїх бараків, я сідав на Блекі і їхав з комфортом, наче великий пан.

Та сталося якось, що я затримався і залишився в лісі сам, коли вже всі мої товарищі пішли додому. Схиляючись, щоб підняти та направити на коні упряж, я раптом задеревів: коло мене стояла якась величезна страшна звірюка з рогами довжини одного метра (від страху вони мені видалися ще довшими). Мій кінь почав форкати і тупати ногами, перелякано поглядаючи на мене, немов би казав: "Тікаймо! Тікаймо!" Я послухав і вискочив йому на спину, а тоді вже не треба було йому й казати "гед ап!", бо він і сам зірвався з місця та помчав скільки духу.

Потім уже мені досвідчені люди пояснили, що це був мус, — така порода оленів, — така смиrna тварина, що може бути навіть приручена, як і домашня худобина. Мус живе в лісі й зимою добуває собі їжу з-під снігу, розгрібаючи його ногами. Коли ж занюхає де сіно, то охоче його споживає, замість захованої під снігом трави. Сам на людей не нападає, хіба у власній обороні, або тоді, коли захищає молодих своїх потомків. Самці не дуже беспечні також у період гонів (парування), але назагал вони ласкаві і небоязкі. Тож і той мус, який мене налякав, не мав злих намірів, а прийшов поласувати рештками сіна, що лишилися після коней, і чекав поки я заберуся геть.

Працював я в лісі чотири місяці — від осені 1928 року до березня 1929. Дружина писала до мене, а я по кілька разів кожен лист перечитував. Згадувала дружина, що в родині всі тужать за мною, що синочок Омелян гарно росте, що померла моя теща, що наш малий дуже оплакував смерть бабуні, — от, як звичайно пишеться в листах. Але найбільше скаржилася дружина на свою самотність, на те, що синок росте без батька, та висувала всі найгарячіші й найпереконливіші докази на те, що

ми мусимо жити разом. Ці листи мене дуже пригноблювали. Я признавав дружині повну слухність, я також бажав мати біля себе родину, але був безрадний щось зробити. Сам жив, як у зав'язаному мішку, бо не знав англійської мови і не мав можливості її вивчити. У містах були курси для ново-прибулих і вчили там безкоштовно, але я в місті не мав чого робити. Правда, треба було вплатити 2 долари, що їх потім звертали, коли вписаний не пропускав лекцій, і ці гроші я міг би вплатити, але, повторюю, в місті я не міг би дістати роботи. А, крім того, у мене не було належної суми заощаджень, щоб я міг заплатити подорож дружині й синові, а в неї також таких грошей не було. Отже, хоч як ми бажали жити разом, те бажання було покищо неможливо здійснити.

У кінці березня працедавці на лісорозрібках більшу частину робітників звільняли, а залишали лише кількість вибраних, які мали витягати спущені в скидку колоди. Правду сказавши, я не дуже то й жалував, що мене звільнили. Весняна робота була далеко гірша і небезпечніша, ніж зимова. Розмоклі колоди, затримані в дальших закутинах і закрутах ріки льодом, треба було витягати на берег, бо лід розмерзався, вода прибуvalа, і колоди могла понести течія. Їх досягалося довгими гаками, але для того треба було влезти в нестерпно холодну воду, часом аж по пояс, і так у тій воді працювати.

Та ще була й інша небезпека, про яку мало хто знов, — “квіксенд” — сипучі піски, що засмоктували людину, наче трясовина. Коли робітник потрапляв на такі піски, то мусів не рухатися і кликати на поміч. Коли ж починав борратися, то вгрузвав іще скоріше. І підходити до такої людини на поміч також було небезпечно, бо тоді рятівник угрузвав також. Лише кілька досвідчені люди знали, що вгру

злому треба кинути здалека довгий шнурок. Якщо потопаючий того шнурка вхопився, то його можна було витягнути безпечно з трясовини.

І все ж частина робітників задля доляра приймала і таку роботу: мокла у ледовій воді і ризикувала життям на сипучих пісках.

Але ми, звільнені, поскладали свої речі у брезентові мішки й рушили до міста Бовман Ман, що знаходилося у відстані 35 миль. Можна було, правда, і їхати, заплативши погоничеві одного доляра, але ми щадили кожного цента і тому пішли пішки.

У провінції Саскачеван не було особливо світлих виглядів на роботу. Мені, правда, вдалося на якийсь час улаштуватися при побудові мосту в місті Ніпавін, але я рішився шукати щастя у східній провінції — в Онтаріо.

В ОНТАРІО

Весною 1929 року опинився в місті Судбури на півночі Онтаріо. Тут є відомі копальні ніклю, і я рішився пробувати влаштуватися в них на роботу.

Копальня “Фрут Майн” (“Інтернейшенал Нікел Компані”) віддалена від міста на кілька миль, але я кожного ранку ішов туди з двома-трьома сотнями інших людей, і ми вистоювали годинами під великими воротами, чекаючи щастя. Під час цих подорожей і чекання я пильно прислуховувався до розмов досвідчених шахтарів і намагався запам'ятати собі різні слова: “Макентаер”, “майна”, “лайнер” та інші.

Аж одного дня, коли ми стояли під ворітами, вийшов якийсь чоловік і питає, хто з нас працював у копальні — “майні”.

Ех, нехай діється Божа воля! Я піdnіс угороу руку і крикнув: “Я!” За мною обізвалося ще декілька голосів, і чоловік забрав нас шістьх до канцелярії. Іду я, а сам трясуся, мов у лихоманці, чи то від напруження чи щастя.

В канцелярії почався допит.

Питають мене:

— У якій копальні ти працював?

— Лайнер, — відповідаю сміливо.

— Якою машиною працював?

— Макентаер, — відповідаю без надуми і тішуся, що запам'ятив ці мудрі слова.

Що собі подумав допитувач — не знаю, бо я наплутав: “Лайнер” — то була назва машини, а “Макентаер” — назва копальні. Але напевне тому службовцеві стало шкода мене, і він мене прийняв.

Я дуже радів працею в “майні” (копальні), і ця радість мене просто одурманювала. Я одержував 53 центи на годину, а це, порівняно до попередніх заробітків, були великі гроші. І я вже не рахував платні ані на тижні, ані на дні, ані навіть на години — я рахував її на хвилини: 53 центи на годину — це майже один цент на хвилину. Ось як багато я заробляв!

Всі робітники працювали запопадливо, один перед другим наввипередки, щоб догодити наглядачам і так забезпечити собі певність становища в копальні. І якось ніхто з нас не надавав особливого значення нещасливим випадкам. А тим часом з копальні майже кожного дня виносили робітника то покаліченого, то придавленого камінням, а то вбитого чи задушеної газом. Але кожний із живих здорових думав напевне, як і я: це комусь може таке нещастя статися, але мені — ні!

Та нічого не помогла наша запопадливість, бо по шістьох місяцях покликали до канцелярії шістсот робітників, у тому числі й мене, та заявили нам, що ми звільнені з праці.

І знову сум і турбота повисли над моєю головою: що робити? як далі бути? де шукати праці? Адже я мусів не лише жити сам, а й складати гроші на дорогу дружині й синові.

І турбувався я не марно, бо наше звільнення було спричинене економічною кризою — депресією, яка почалася в Америці і згодом охопила ввесь світ.

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА І ПІДРИВНА РОБОТА КОМУНІСТІВ

Економічну кризу дуже зручно використовували комуністи, в тому і наші українські, які ховалися за декоративною назвою “прогресистів”. Слово “комуніст” усе ж не всім подобалося і декого навіть лякало, але “прогресист” мало в собі посмак чогось позитивного, передового. Отже, наші українські “прогресисти” були в Канаді добре зорганізовані. Мали свою централю у Вінніпегу, свої домівки, свою пресу і міцну фінансову базу, оперту на систематичну допомогу червоної Москви.

Мали “прогресисти” свою домівку і в Судбурах, яку часто давали в розпорядження комуністів інших національностей, вірніше, для всіх комуністичних збіговиськ. Доміка називалася дуже привабливо: “Дім Товариства Українських Робітників і Фармерів” — скорочено ТУРФ.

У часі кризи з наказу Москви, очевидно, комуністи розгорнули шалену пропаганду, на яку легко ловилися тисячі покривджених безробіттям найвнячків, і серед людей почалася масова дурійка.

З Вінніпегу приїжджали різні комуністичні лідери, в тому й українські, як Бойчук, Попович та інші крикуні. Через те, що домівка ТУРФ виявлялася затісною для таких масових віч, то їх влаштовували на вулицях і площах. Промовці вилазили на спеціально принесені для такої нагоди столи і починали демагогічні промови. Якийсь там триста-фунтовий “товариш”, аж хріпнув від натуги, розпинався за бідних голодних безробітних, розмаху-

вав кулаками і кидав запальні гасла: “Геть гнилий капіталізм! Смерть ворогам народу! Хай живе товарищ Сталін! Хай живе пролетаріят Советського Союзу!”

Промови звичайно кінчалися співом Інтернаціоналу:

“Вставайте гнані і голодні,
Робітники усіх країв!..”

Напомповани “революційним запалом”, учасники віча починали демонстрації, в яких брали участь маса людей. Ішли наші задурманені українці, йшли поляки, фінляндці, представники народностей Югославії і просто цікаві. Маяли червоні прапори з емблемою серпа і молота, лунали співи й вигуки — взагалі наче заносилося на революцію, до чого, врешті, цілком поважно прямували московські наймити.

В Судбурах ставало небезпечно, й уряд скликав кілька сот поліцій з довколишніх міст, щоб не допустити до заколотів.

Але заколот таки стався. Одна така особливо численна демонстрація захотіла вдертися до будинку Міської Управи, але була здержана поліцією. Тоді оті “гнані і голодні” з ревом і своїми прапорами посунули головними вулицями. Щоб загородити їм дорогу, поліція поставила впоперек вулиць вантажні авта. Але демонстранти обходили їх боками і далі знову зливалися в один потік. Звичайно, не обійшлося без провокацій, поліція мусіла вжити сили, почалися бійки, і в місті вчинився розгардіяш. Дійшло і до кровопролиття. На хідниках валилися поранені цивільні й поліцій, а подати їм поміч не було як, бо амбулянси не могли через зворотноблене місто пробитися.

Я дивився на це все, і мене огортала злість, а зокрема обурювали мої збаламучені землячки. І тоді я найкраще зрозумів, що означає вираз “темна

маса". Чи ж і справді оті задурманені демонстранти не були темною масою, отією овечною отарою, що покірно тягнеться за бараном навіть тоді, коли її ведуть у різню? Таж бодай трохи думаючій людині було видно, що оброслі салом "лідери" (а з них майже кожний важив понад 200 фунтів) самі не вірять у те, що говорять. Адже, коли б вірили, що в комуністичній імперії так добре, то не сиділи б у Канаді, а перші поїхали б до советського "раю". Ale чомусь не йдуть. Чому? Та й це просто смішно виглядає, коли череватий агітатор так ревно уболіває над "гнаними і голодними". А тим часом оті "гнані й голодні" насправді не були гнаними ані голодними. Їх же ніхто не переслідував, не пригноблював, не саджав до в'язниць. Навпаки — уряд ішов їм на допомогу. Для родин та допомога називалася "рефіл" — спеціальні квитки до крамниць, де можна було набути потрібні продукти без грошей, а вже дома приготувати якісь страви. Щодо самотніх, то їм видавали вже готові обіди. Я, правда, того "суплаю", себто, готових обідів не добивався, бо чув, що всіх чужинців, які сидять на державній допомозі, можуть депортувати до крайніх походження. Ale раз таки спробував того обіду, коли мій товариш, виїжджаючи з міста, дав мені свою картку. Пішов я, став у чергу й увійшов до просторої, чистої ідаліні. Посуваючись у черзі, взяв я, як це робили інші, ложку, вилку і дві тарілки: одну глибоку й одну мілку. Дали мені добру байду білого хліба, у глибоку тарілку наляли щедрий черпак горохової зупи з куском яловичого м'яса, а в мілку — другий черпак густого гороху зі свининою.

"Ну, ну! — подумав я собі. — Та в нас у селі найбільший господар й у свято такий обід рідко єсть, хоч ніколи безробітним не буває, а, навпаки,

працює, як чорний віл. Та коли б на такий обід і якогось сільського багача запросити, то він би ложку облизав, обтер би вуса і сказав би: "Дякую, я ще й завтра прийду до вас у гості".

А тут, бач, — "голодні"! Задарма такий харч дістають — і "гнані"! Чи ж то не безличність?!

І хоч яка була важка та довга економічна криза, ніхто з голоду в Канаді не помер, як безсороно брехала місцева комуністична преса, поширюючи брехню і поза Канадою.

Мені також безробіття давалося добре знаки, тим більше, що я з допомоги не користав. Але я ніколи не міг спокійно дивитися і слухати того всього, що виправляли комуністи. Яка невдячність, яка підлість! Зокрема брала мене злість на "прогресистів": чого вони хотіли? Заїхали в гостинну, вільну країну, де їх ніхто не переслідував за їхню національність, де їм дали право свободно влаштовувати своє життя, де не розкіркулювали, не висилали в холодний край (як у Сибір), не відбирали майна, не карали в'язницею чи й розстрілами за переконання, де право кожного суворо обороняв закон — і ще й паплюжать цю шляхетну державу зі взірцевими законами! Та не лишень паплюжать, але й намагаються підірвати її, зробити в ній переворот і перетворити життя в комуністичне пекло на взірець Советського Союзу.

Правда, було не дуже весело, депресія погіршувалася, роботи не було, але кожен думаючий повинен був це зрозуміти, повинен був, як не допомогти чимсь, то терпеливо витримати, бож уряди всіх охоплених кризою країн гарячково працювали, шукаючи виходу зі становища. А ѿ у червоній імперії ця криза була. Себто, вірніше сказати, криза там тривала ще від революції, і безробіття було також страшне. Лишень з тією різницею, що без-

робітні ніякої допомоги не діставали, а їй ті, що працювали, не завжди могли настачити бодай хліба на родину. Та про це “прогресисти” наче б то і не знали і своїми безсороюмними брехнями розхвалювали до нудоти більшовицький “рай”. І знаходилися замакітрені, що у все це вірили і підpirали московських наймитів у виборах. Так просякали комуністичні посли до провінційних парляментів, а один потрапив аж у федеральний.

Взагалі комуністична агентура діяла. У Вінніпегу по вулицях лазили здоровенні (представники голодник!) служаки ТУРФ-у і розпродували “прогресивну” газету “Українські Робітничі Вісти” з вигуками: “Робітничі вісти — немає що їсти!” І ніхто їм не перешкоджав, не наважувався відверто збунтуватися, напевне тому, що у Вінніпегу була тоді головна станиця комуністичної партії на цілу Канаду. Там же сиділи й лідери “прогресистів”: Бойчук, Попович й інші видатні “товариши”.

До боротьби з цією більшовицько-комуністичною пошестю стanули наші національні організації. Вони були ще порівняно дуже молоді, але успішно розвивалися і скріплювалися новим членством. Українська Стрілецька Громада постала в 1928 році, а двома роками пізніше заснувалося й Українське Національне Об'єднання. Незбаламучені комуністичною дурійкою, українці, які об'єдналися у цих організаціях, усіми силами боронили своеї національної гідності і публічними виступами доводили, що вони не лише не поділяють становища “прогресистів”, а, навпаки, засуджують їхню підривну діяльність. Як Українська Стрілецька Громада, так й Українське Національне Об'єднання були лояльні супроти доброзичливої для нас Канади і супроти її демократичного уряду. Ці дві організації репрезентували більшість українців і тому з біль-

шим правом могли говорити від їхнього імені, ніж "прогресисти".

Та "прогресисти" не обмежувалися лишею політично-підривною діяльністю, але вели також діяльність морально-розкладову внутрі свого власного членства. Маю на увазі мораль християнську, яка в нашому народі завжди була і залишається підставою всіх інших чеснот.

Так, ідучи одного разу вечором попри домівку ТУРФ, я зауважив численний натовп, що чекав на якусь антирелігійну виставу. Хай Бог мені простить, але й мене зацікавило: що ж можуть оті безбожники людям показати? І пішов я також. За вступами там не дуже й питали, мовляв, ми бідні безробітні, тож і платити не треба. Пішов я — та й зарікся на ціле життя, бо такої погані, такого плюгавства не бачив я ніколи ані перед тим, ані потім. Був на сцені якийсь пузатий "товариш", убраний у священичі ризи і з хрестом у руці. Цей "артист" плів блузнірські нісенітниці, робив усякі сороміцькі рухи і зневажливо розмахував хрестом. Потім з'явилася якась безсоромна "товаришка", яка ніби прийшла до сповіді, а поводилася, наче повія (може, була нею й справді за фахом).

Гідь, бруд і безмежна глупота! На щось таке не дозволили б собі навіть найвідсталіші дикуни в джунглях. А присутні дивилися й іржали, мов коні, від захоплення. Боже, прости їм, бо не відають, що творять, ці жертви комуно-московських виродків!

Согрішив я важко, що пішов на цю "виставу"! Согрішив і разом відбув таку покуту, якої напевне на мене не наложив би і найсуворіший сповідник. Я горів од сорому й розкаяння, що не переміг у собі спокуси цікавості, а на душі в мене було так важко і так гидко, як ніколи.

Моє особисте становище через небажання користуватися державною допомогою, про що я вже згадував, було дуже важке. І не знаю, як би я дав собі раду, коли б не допомога патріотичної доброї родини панства Софії та Андрія Шевчуків. Як я лишень знайшов працю, то відразу повернув їм їхню позичку, але й по сьогоднішній день відчуваю до цих щиріх земляків глибоку подяку за їхню доброту і за те довір'я, з яким вони не вагалися позичити мені необхідну суму.

ЗНОВУ В КОПАЛЬНЯХ

Маси безробітних вже від самого початку 1929 року мандрували по цілій Канаді з провінції у провінцію в надії знайти якесь зайняття. Найбільше наїжджало до Онтаріо, що вже в ті часі було найбільше розвиненою в індустрії провінцією та мало на своїй території багаті копальні ніклю і золота. З браку грошей люди примушенні були їздити "зайцями", переважно на товарових поїздах, що везли з заходу на схід пшеницю. Звичайно, в таких обставинах на вигоду не можна було числити, і люди вдоволялися тим, що чіплялися на буферах або вилазили на дахи вагонів, ризикуючи чи то впасти під колеса чи то розбити голову об склепіння туNELЮ.

Така їзда, річ ясна, була суворо заборонена, не лишенъ з огляду дармового використовування їзди, як і з огляду небезпеки для самих "пасажирів". Але кондуктори, розуміючи становище, часто дивилися крізь пальці на незаконну їзду, ще й попереджували "зайців", на якій станції можна потрапити в руки поліції й набратися неприємності. Але були й ретельні сторожі правопорядку, які не допускали протизаконної їзди на довірених їм поїздах і без жалю та милосердя скидали "зайців" навіть і на ходу.

У таких мандрівках уже виробився й певний досвід, з якого виходило, що найкраще було їхати без квитка пасажирським поїздом. "Зайця", звичайно, ловили і передавали в поліцію. В поліції затриманого члено допитували, члено обшукували і, як-

що знаходили при ньому гроші, то відчисляли з них кошти проїзду, решту віддавали і відпускали винного на всі чотири сторони. Коли ж притриманий грошей не мав, то його карали однодобовим арештом у поліційній станиці (а за той час "заяць" собі виспався, відпочив і наївся), а потім давали йому снідання, інколи ще й 25 чи й 50 центів, щоб купити буханець хліба, і також відпускали.

Гірше було вже в самих містах, до яких тим чи іншим способом дістався мандрівник. Якщо поліція перестрівала подорожнього з наплечником, то затримувала, питуючи, куди і звідки він іде. І це було самозрозумілим, бо ніяке місто не бажало збільшувати в себе число безробітних, утримувати їх і розв'язувати ще всякі інші додаткові проблеми.

Сяк-так перебиваючись, я сидів у Судбурах до 1931 року. Дещо мені допоміг проповідник англійської Об'єднаної Церкви ("Юнайтед Черч") п. Бюл. Він мав сильні зв'язки і діставав по черзі для безробітних по кілька тижнів праці в копальні ніклю "Коппер Кліфт". Коли один робітник вже трохи попрацював та дещо заробив, то мусів поступитися іншому. Так і я трохи побув на роботі та заробив пару долярів, щоб обігнати найгірші злидні. Але цього було замало, і я мусів шукати сталої праці.

Люди багато говорили про копальні золота на півночі в Кіркленд Лейк, і я, маючи вже певний досвід, вирішив спробувати щастя. Згаданий проповідник п. Бюл сказав мені, що він має в Кіркленд Лейк знайомого проповідника п. Тайта, обіцяв написати до нього листа і запевнив, що п. Тайт мені допоможе.

І так одного гарного дня у товаристві ще двох знайомих я пустився в дорогу.

Як я вже казав, люди в мандрах виробили досвід, і ми довідалися, що в Кіркленд Лейк на за-

лізничій станції поліція затримує всіх непрошених до їхнього міста гостей. Отже, ми не доїхали до Кіркленд Лейк, а злізли в сусідньому містечку Свастіка, а звідтам продовжували подорож бічними дорогами пішки.

Так ми собі йшли, аж раптом зауважили великі клуби диму. Не важко було догадатися, що це горять ліси. А де горять ліси — там повинні бути пожежники і поліція. Звертати вбік нам не хотілося, а пожежа була якраз у тому напрямку, куди ми йшли. Та, зрештою, втрачати ми і так не мали чого. Як сказано, мокрий дощу не бойтесь, — і ми пішли просто.

Підійшли ближче — а там пекло! І поліцаїв повно. Але ніхто нас ані не питає, звідки ми, ані куди й чого йдемо. Навпаки, зраділи нам, як дорогим гостям.

— Ходіть, хлопці! — гукають до нас. — Ми тут маємо повно роботи! Але підкріпіться спочатку: отут маєте канапки, а тут — каву.

Були там справді гори смачних канапок і солодкого печива, та ще й котел свіжої кави. І ми перше, ніж гасити вагонь, погасили докучливий голод і спрагу у власних шлунках, а тоді вже взялися до роботи.

Працювали ми совісно, а тому нам уже не робили ніяких перешкод, і ми щасливо дісталися до мети нашої подорожі — до Кіркленд Лейк.

Зупинився я спочатку в нічліжному домі, що його утримували українці з Буковини. Як безробітний, я зайняв найдешевшу кімнату аж на піддаші і жив упроголодь, бо не мав за що брати харчів. А в цьому нічліжному домі жили й українці, але вони мали працю і тому не лишенъ добре харчувалися, а й мали гроші на випивку. Пили багато, і було їм зовсім байдуже до мене — до земляка, який мусів удоволятися сухим хлібом.

І з тих дуже гірких днів врізався мені в пам'ять один характерний випадок. Я сидів у своїй кімнаті й давився сухарем, що його витягнув зі своєї торби, як увійшла до мене служниця-румунка на ім'я Ганна. Вона також недавно прибула до Канади й не знала англійської мови. Але пощастило їй натрапити на господарів-українців з Буковини, по-розумітися з ними по-румунському й так дістати працю. Отож Ганна увійшла до моєї кімнати і, побачивши, що я наминаю твердий сухар, побігла вниз і незабаром принесла мені великий кусень яловичини, що його взяла покрадьки з кухні. Цей милосердний вчинок дуже мене зворушив, і, хоч уже минуло з того часу багато літ, я його не можу забути.

Та незабаром я відшукав того проповідника Об'єднаної Церкви, про якого мені згадував п. Бюл — п. Тийта, — і той мені справді знайшов роботу, хоч покищо сезонову.

В Кіркленд Лейку жило багато українців, які працювали в копальннях золота, і також існували дві українських організації: Українська Стрілецька Громада та Українське Національне Об'єднання. Хоч і тут було велике безробіття, але в 1932 році почалася будова домівки УНО. Властиво, воно почасти й легше було в такий час будувати, бо люди здебільша сиділи без роботи, тож могли віддати вільний час для загального добра. За роботу їм, звичайно, ніхто не платив, але зате ті, що мали працю, жертвували гроші на прохарчування добровільних робітників на будові. Знову ж наше свідоме жіноцтво безінтересово купувало за пожертвувані гроші продукти і варило обіди для працюючих. Обідали ми в домі пані Гуменюкової, якій допомагали інші наші добреї жінки.

Я дуже радів справою тієї будови і допомагав, як міг. Усіх нас об'єднувала і зігрівала віра в краще завтра, і наші люди нею жили.

Та пробув я в Кіркленд Лейк недовго. Проповідник англійської Об'єднаної Церкви п. Тийт дуже зі мною заприязнився і, виїжджаючи до північного онтарійського міста Тимінс, забрав також зі собою і мене.

Читач може призадуматися над тим, чому аж так заопікувалися мною оці проповідники чужої мені Церкви? А справа в тому, що в ті часи канадської депресії сильно розвивався комунізм і безбожництво. Священики та проповідники різних Церков старалися якось запобігти цьому лихові. І я, як побожна людина і ворог комунізму, здобув собі прихильність добродушних душпастирів з Об'єднаної Церкви. Вони не дивилися на те, що я чужинець, принадлежний до католицької Церкви, але бачили в мені твердого християнина, а тому й допомагали мені не лишень добрими словами, а й ділами.

У Тимінс я дістав працю в копальні Бoffalo Інкерайт — не дуже глибокій шахті, яка досягала 5.000 стіп глибини. Було там на дні досить гаряче, і ми, працюючи, скидали зі себе лахміття аж до спідньої сорочки.

Звичайно, праця в копальнях ніколи не належала до найприємніших, але все ж я радів, що маю в руках певний шматок хліба і не належу до тієї незчисленної армії безробітних, що роками живе на кошти державної допомоги. Мучила мене лишень туга за родиною, якої я був не встані спровадити. А мій приятель проповідник М. Тийт не лишав мене у спокою і все намовляв, щоб я на цей крок уже зважився. Та як було зважитися, коли я не мав грошей? Однак, пан Тийт знайшов

розв'язку і запропонував свою запоруку на позичку в банку. Хоч як я позичок боявся, але на цей раз рішився: пішов з паном Тийтом до банку, вніс відповідне подання, пан Тийт за мене поручив — і гроші на квиток для дружини й сина були здобуті.

Не можу описати радості моєї зустрічі з дружиною і сином після дев'яти довгих років розлуки. Синок Омелян, який щойно спинався на ніжки, коли я його покинув, виріс на гарного хлопчину, дружина носила на собі відбитку довгих сумних літ, але по-давньому була ласкова й віддана, а я... Чи я знаю? Напевне не помолодів за ці роки бурлацького життя. І, щасливі, що знову зійшлися разом, ми пересиджували до пізньої ночі, оповідаючи одне одному про все пережите в часи розлуки. Та й не лише оповідали, а й міркували, як би то нам найкраще влаштувати тепер наше життя в Канаді. І прийшли до однозгідного висновку, що життя треба починати від будови власної хати. Правда, наразі годі було нашу постанову здійснити, бо, крім усього іншого, на мені ще й тяжів борг у банку. Але, гадали ми, треба всіми силами прямувати до того, щоб хату збудувати.

Звичайно, приїзд родини потягнув за собою більші видатки, але мав і ту позитивну сторону, що я, як голова родини, завжди мав першенство до права на роботу перед самітними і навіть перед самим собою, коли родини зі мною не було. А моя працьовита взірцева дружина вміла так господарити, що наші видатки на трьох, порівняно з тим, що я видавав на себе одного, не були такі то вже велиki.

Нашого Омеляна ми відразу послали до школи і тішилися, що хлопчина добре справувався і вскорі своїм знанням англійської мови "загнав мене в кут". Себто, воно лише так говориться, бо

син і не думав мене нікуди заганяти, а, навпаки, часто ставав мені у великій пригоді, бож я вчився розмовляти по-англійському серед робітників, а цього мені не завжди вистачало.

Сплило два роки, й наш чесний рід Пласконосів збільшився ще на одного крикуна — цим часом легального канадійського горожанина, на ім'я Володимир. Дружина мала, звичайно, більше роботи й кlopotів, зате мала й потіху, що вже є кому співати і приговорювати цілий день.

Тоді питання про власну хату стало на порядку денному. Та хоч моя платня в копальні зросла з 53 на 68 центів за годину, але зросли й видатки на збільшенну родину, і мої заощадження були невистачальні. Однак, і рент за наймання хати також був дошкульним видатком. Тож ми врешті таки наважилися побудувати хоч маленьку хату, але щоб таки була своя власна, а не наймана. Як то кажеться у пісні: “Постав свою з лободи, а в чужую не веди”.

І почали ми ту хатину ставити. Важко було — важко, нема що казати. Власними руками копали рови і під фундамент і для водопроводу, а й виконували багато іншої роботи, і синок Омелян помогав. На щастя, вдався він у нас працьовитим, і завжди чи то дружина чи то я могли на нього з якимсь завданням покластися.

Та отак спільними силами і будували ми свою першу хату на канадській землі. Яка ж вона була нам люба й мила! Справившись до неї, відчули ми себе врешті справді дома. І, — воно, може, трохи смішно, — я якось наче зріс у власних очах, коли на мое ім'я почали надходити урядові листи, повідомлення, розпорядження, а навіть рахунки на воду й електрику. Я вже був не бурлакою-заробітчанином, а таки господарем, власником нерухомості.

Але, ніде правди діти, ота моя нова позиція мала і свою зворотну сторону медалі: я мав значний борг і поточні зобов'язання, так що доводилося числитися з кожним центом і погодитися з певними недостатками. Ці недостатки спочатку добре давалися взнаки, але з бігом часу борги зменшувалися, і дедалі жити ставало легше.

Наш мизинчик Влодко підростав і був для нас великою втіхою. Живий та рухливий, а часто й збиточний, виказував усі прикмети здорової і здібної дитини.

Життя ішло своїм розміреним ходом. Я працював у копальні то на денні то на нічні зміни, а коли приходив додому, завжди заставав якісь несподіванки. Моя дружина, крім звичайної хатньої роботи, завжди вмудрялася зробити щось "понадпрограмове": то помалює кімнату, то полякерує підлогу, а то зробить іще щось. Так що наша хатина з кожним днем ставала все чепурнішою. Що то значить — мати працьовиту й охайну дружину!

А раз притрапився досить веселий випадок. Прийшов я втомлений з нічної зміни, і моя Софійка, звичайно, нагнала мене до ліжка. А сама вона мала намір у цей день помалювати вікна вгорі над ганком, лишењь боялася, щоб звідтам не впасті. Моя кімната була на піддашші, тож дружина врадила таке: вона себе обв'яже шнуром для безпечності, я маю тримати той шнур за кінець, а вона буде малювати. Гаразд, я ліг, узяв кінець шнура в руки і тримаю, а дружина почала орудувати пензлем.

По нічній зміні ліжко видалося мені дуже вигідним, лежати було надзвичайно приємно, тож не ливо, що мене почав по недоспаний ночі морити сон. Повіки злипаються, сонливість налягає все сильніше, а з нею приходить і страх: ось упущу шнурок,

а дружина впаде і заб'ється. Та раптом стрелила мені до голови спасенна думка — прив'язати шнурок до ноги ліжка! Я так і зробив, та й уже не потребував боронитися перед охотою заснути. І справді заснув твердим козацьким сном. А дружина, нічого не підозріваючи, спокійнісенько малювала, певна, що її безпека, себто, шнур, спочивають у руках вірного мужа. Так і скінчила роботу, слава Богу, без нещасливого випадку.

Було з того потім багато сміху, особливо, коли жінка розказала про подію нашим приятелям у Торонті. п-ству Генісі й Іванові Зваричам. З того часу про мене так і казали: "Це той, який жінку прив'язав до ноги ліжка, щоб вона вікна помалювала".

Та в тій нашій скромній невеличкій хатині ми мали шану і честь гостити визначних провідних людей, як, наприклад, генерала Володимира Сікевича і нашого тоді провідника краєвої екзекутиви Українського Національного Об'єднання інженера В. Косара. А у вакаційні місяці у нашій хаті ночували дві сестри Служебниці, бо тоді рідко хтось мав свою власну хату. А ми з дружиною дуже втішалися, що, ставши власниками хати, можемо дечим допомогти й іншим.

А час усе плів і плів. Уже старший син пішов до середньої школи, вже й молодший пішов до початкової, уже й ми, батьки, почали потрохи відчувати тягар літ, а недостатки тяжіли далі над нашими головами. Платня моя була все ж мізерна, а видатки зросли, бо зросли й діти. Мені гірко було дивитися на синів, що ходили до школи так бідно вбрані, а порадити не міг. І взагалі найбільше пригнічувала свідомість безвихідності: ось так тягнути з дня на день, з тижня на тиждень, з року в рік — до безконечності, без надії, що щось зміниться.

Хата, якою ми так раділи, все ж не була сплачена, і тому Омелян по трьох роках науки повинен був покинути середню школу і стати до праці в кооперації, щоб допомогти нам скоріше вилізти з боргу. І шкода було хлопця, бо вчився він добре, а ми дуже бажали, щоб він науку продовжував. Але пізніше він і так вмів дати раду в життю, бо спочатку пішов до канадської армії, а потім знайшов свою дорогу.

Щодо нашого громадського національного життя, то воно гарно розвивалося. Товариства "Просвіта" існували в Тимінс уже давно, зорганізоване поселенцями ще з перед Першою світовою війни. До цього товариства включилися імігранти, які прибули по війні, і тоді "Просвіту" змінили на Українське Національне Об'єднання. Своєю чергою колишні учасники Визвольних Змагань і взагалі бувши вояки створили свою Українську Стрілецьку Громаду. Основником був усім відомий п. Михайло Шарик. Він об'їздив усі закутини Канади й організовував людей у згадані товариства.

До нашої Української Стрілецької Громади охоче приєднувалися і такі люди, які у війську не служили і не воювали, бо були ще замолодими. Приваблювала їх взаємини в нашій Громаді, що відзначалися взаємною пошаною поміж нашим членством, вояцькою дисципліною і свідомістю своїх завдань. І ми не відкидали бажаючих, приймаючи їх як членів-симпатиків.

Хоч наша Громада була ще новою і не надто численною в Тимінс, вона стала сіллю в оці комуністам з ТУРФ дому. Наші члени не боялися навіть ходити на різні комуністичні віча і там своїми запитаннями заганяти на слизьке їхніх верховодів. На наші запитання вони не могли знайти вдоволяючих відповідей, а тому серед присутніх наступало замі-

шання, і багато несвідомих та збаламучених людей починало сумніватися, а то й переконуватися, що вся комуністична агітація — це суцільна брехня.

Частенько бачили ми, як до домівки ТУРФ-у загощував і сам “товариш” Тим Бак — лідер комуністів у Канаді, а наші здурілі хахли з криками захоплення несли його на руках. Було соромно і гайдко дивитися на таку глупоту!

По закінченні Другої світової війни комуністи пробували всіми силами знищити наші національні організації, а передусім нашу Українську Стрілецьку Громаду. Вони оскаржували нас перед канадським урядом у гітлеризмі та фашизмі й усяко намагалися зганьбити наше добре ім’я. А коли по цілій Канаді відбувалися одинадцятого листопада святочні демонстрації з нагоди закінчення війни, то ці вислужники червоної Москви намагалися віхатися зі своїми комуністичними прапорами на чоло демонстрацій, щоб відтиснути наші національні організації з синьо-жовтими прапорами на кінець. Але ми до цього ніколи не допустили. Тодішній голова УНО Степан Грохольський приятелював з одним канадським офіцером і добре поінформував його про заміри комуністів і про різницю між нашими організаціями та їхньою, червоною.

Але комуністи рили на кожному кроці й частенько всякими брехливими оскаржуваннями насилали на нас поліцію. Поліція робила ревізії по хатах, шукаючи за всякими компромітуючими матеріалами, а зокрема перевіряла нашу коресподенцію. Була поліція і в мене, але, звичайно, крім кількох книжок, Альманаху УСГ та деяких листів від родини, нічого не знайшла. Правда, для перевірки все це забрали, але я вимагав, щоб звернули мені назад.

Тоді “прогресисти” вдалися до іншого піdstупу. Так одного разу до товариства УНО прийшов

від ТУРФ-у лист і чек на суму 60 доларів. У листі турфівці просили прийняти в ряди УНО 30 своїх членів, а заразом уже переказували чеком членські вкладки наперед. Ми, звичайно, цей підступ розшифрували відразу і зрозуміли, що "прогресисти", не здолавши розвалити нашої організації з-зовні, мали намір розсадити її зсередини. Увійшовши в Об'єднання, вони могли переголосувати нашу управу і вкінці навіть захопити у свої руки домівку. Але підступ не вдався. УНО відіслало чек назад разом з відповідним письмом.

Взагалі ми не боялися отих різних-прерізних підступів і наклепів українських комуністів, бо на чолі наших організацій стояли на сторожі провідники УНО і УСГ на Канаду — п. В. Косар і п. І. Гулай. Вони і самі служили в канадській резерво-вій армії та могли говорити з Оттавою, де були наші українські посли, як А. Глинка та інші.

НА ФАРМІ

Минав одинадцятий рік моєї праці в копальні, і я за той час успів придивитися до тих робітників, які працювали під землею по тридцять і більше років. Вони вже так зрослися зі своїм фахом, що ані не бажали ані не могли його змінити. На них страшно було дивитися, бо вони більше подобали на кістяки, ніж на живих людей. Спинаючись драбиною вгору, вони попросту задихалися. Золото — дуже цінний метал, але й страшна отрута, яка діє поволі. А робітники, вдихаючи роками невидимий золотий пилок у копальннях, мають його повно в грудях. “Визолочені” знутра, легені тверднуть, утрачають здібність розширюватися і не можуть засвоювати з повітря кисню. Тому при найменшому зусиллі, а часто і без нього, людина починає задихатися. І на це нема ліку.

Мене чим раз більше лякала така перспектива, і я ломив собі голову над тим, як би то вирватися з тієї небезпечної кротячої роботи і жити, як людині Бог велів: на поверхні землі, під небом і сонцем.

Одного разу мій добрий сусід В. Васильчук повіз мене на прогулку по південному Онтаріо. Дивлячись на чудові сади та великі виноградники, що простягалися геть куди оком глянеш, я не міг налюбуватися цим чудовим краєвидом, цим веселим зеленим раєм. Запахла мені рілля, запахло повітря, і в крові озвався дідичний голос хлібороба, звиклого жити і працювати серед природи.

Вернувшись із цієї прогулянки, я вже не міг знайти спокою, і шахта почала мені здаватися ще

страшнішою, ще нестерпнішою, ніж перед тим. Дружина мене розуміла добре і вповні мої думки по-діяла. А й наш син Омелян, який саме тоді виїшов з війська та опинився в місті Сент Кетерінс у свого дядька Петра Демидася (брата моєї дружини), годився з нами. І це приспішило мое рішення.

Ранньою весною у квітні 1945 року ми переїхали до Сент Кетерінс у південному Онтаріо і почали шукати відповідного для наших плянів господарства. Іздили ми багато по близьких і дальших околицях, але вкінці вирішили із Сент Кетерінс не виїжджати. Тут знайшли невеличку фарму, правда, дуже занедбану, але в добром місці при шосейній магістралі — “гайвеї”. Земля була добра, чорна, піскувата, а й хата, хоч і дуже стара, мала водопровід й електрику. Решта будов знаходилася в стані руїни, та й хаті напевне небагато бракувало до столітнього ювілею.

На все те я дивився тверезо, знат, що треба буде вложить в куплену фарму багато праці і що знову будуть труднощі з грішми, бо продана в Тімінс хата покрила нам лише половину ціни придбаного господарства, а другу половину ми мусіли ще сплачувати. Та я ще мав силу в руках і голову на карку, а при тому числив і на поміч родини. Все ж мав двох синів і працьовиту дружину. Четверо людей у дружній родинній співпраці могли багато зробити. Вірив я, що Бог нам допоможе стати на власні ноги і не допустить, щоб ми на старості літ ходили по милостиню чи на позички.

Правда, незабаром мої надії трохи потерпіли. Старший син одружився і пішов від нас. Мусів також починати своє господарство від ложки та миски, а тому не міг бути нам помічним. Але на це він мав своє право, і ми, хоч як нам було його потрібно, не могли мати до нього жалю. Доводилося

вдаватися за помічю до сусідів, позичаючи в них плуга (механічного) чи якихось інших господарських приладів, а потім за це платити працею, бо грошей я не мав.

На своїй фармі я вирішив завести овочеву господарку: садити черешні і бросквини, на які був попит. З цією ділянкою я не був ознайомлений, оскільки у нас вдома не плекали садків на промислову скалю. Ніхто не чув про якесь оббризкування чи угноення. Росли там якісь груші, яблуні чи вишні — то росли. Лишень і клопоту було, щоб побілити валном стовбуру, ніби щоб зайці взимку кори не обгризали і гусінь не заводилася. А що овочі бували хробачливі — то це вважалося само-розумілою річчю.

Однак тепер, узявшись до справжнього садівництва, я зустрів багато різних проблем і мусів багато вчитися. Багато у тому допомагав Календар з міністерства Агрикультури, що видавався спеціально для фармерів. Так довідався я, що бросквин (персиків) існує щось біля 80 різних гатунків, і що черешні також бувають ранні та пізні, і що не можна вирощувати всіх дерев однакового типу. Так, наприклад, один гатунок бросквин ішов “до столу”, себто, овочі надавалися до їди в сирому вигляді; інші йшли виключно на консервування (компоти). Але і ті, що їх треба було їсти сирі, і ті, що йшли на компоти, мусіли дозрівати не в один час. По-перше, тому що треба було дуже багато робочих рук, щоб їх позривати нараз, а по-друге, що всього збору не можна було нараз викинути на ринок чи продати у фабриці консерв. Отже, все це треба було мати на увазі. Крім того, за якістю всіх овочів слідкував державний інспектор, який міг забракувати цілий врожай, коли овочі були недозрілі, перерілі чи хробачливі.

З черешнями також був клопіт. Коли в часи дозрівання починали падати дощі, овочі набирали занадто багато вогкості і розстріскувалися. Таких черешень не можна було продавати, бо інспектор не дозволяв. Щоб запобігти лихові, дерева треба було оббрізкувати спеціальним розчином, але, коли садівник упустив відповідний момент, то на врожаєві можна було ставити хрестик.

Взагалі нам часто довгого літнього дня не вистачало, і ми мусіли пакувати бросквини при електричному свіtlі вночі. Овочі не могли чекати.

На щастя, в сусістві була найбільша фабрика консервів, що називалася Бовс Фуд Кеннінг. Власниками її були німці, які приїхали з Катеринославщини в 1935 році. Це були мої найголовніші покупці, але і з ними я не завжди мав щастя. Не раз, бувало, привожу персики, а мені кажуть, що не приймають, бо на найближчі дні фабрика овочами забезпечена. Тоді треба було забирати бросквини назад додому і чекати, а вони тим часом псувалися.

А втім, мені з тими німцями було непогано, і я таки від них багато дечого навчився. Не обходилося, правда, без шпильок, бо вони між собою говорили по-російському, кили з нашої мови і називали нас хахлами. Я за словом у кишеню не ліз і називав їх швабами. Але це не перешкоджало нам підтримувати комерційні зв'язки. Спочатку навіть наші взаємини були досить добросусідські, лише пізніше, коли ці фабриканти розбагатіли, то почали дуже дерти носи. Вони ж були капіталістами, а я собі — звичайний садівник-“фрутгровер”.

Та я ніколи багатству не заздрив. Ми важко працювали на своїй фармі, але жили дружнім родинним життям. Про багатство я ніколи не мріяв, бо знов, що гроші людини не ущаєливлюють. Часто багаті заздрять небагатим. Так, наприклад, жили

ми у близьких відносинах з одними мільйонерами, і дружина того багатія нам скаржилася, що бачить свого чоловіка лишену в обід і не завжди на вечерю.

— У вас є спільнота, а в нас нема, — казала вона. — Ви разом працюєте, спільно радитеся і плянуєте, а в нас не так. Я навіть не знаю, чи я заміжня, чи самітна, бо чоловіка часом тижнями не буває вдома. Він усе зайнятий своїми справами.

А ми справді у дружній родинній співпраці поволі спиналися на ноги. Важко було, але якось воно йшло.

Щоб не бігати постійно за позичками машин, а потім відробляти за них, стягнулися ми якось на коня і на ручного оббризкувача дерев. Це була одна з найголовніших проблем, бо не скроплені відповідними розчинами дерева родили хробачли ві овочі. Скроплювач, який я купив, був малий, але його тягнув кінь, і це вже набагато влегшувало роботу. Ми ставили машину на віз, жінка правила конем а я наводив сикавку на дерева і кропив. Та кінь був молодий і дуже буйний. Якось раз мотнув головою, шарпнув віжки, а жінка тільки — беркиц! — і вже на землі. Щастя лишену, що не опинилася під колесами.

Та за деякий час я спромігся купити трактора й механічного оббризкувача, а тоді вже не потребував помочі дружини. Сідав собі на трактора, торкав шнура, а машина сама сипала рясним дощем, не пропускаючи ні одної гілки. По такому скроплювані ані гусінь ані хробаки на дереві не могли множитись. А дружина, звільнена з обов'язку правити норовистим конем, лишену виходила подивитися на мою роботу і була дуже втішена.

За трактором незабаром у нашому подвір'ї з'явився і грузовик. а далі й інші потрібні в нашій господарці речі.

Невдоволені ми були лишею нашою старою хатою, в якій зимою було дуже холодно. Спалювали ми по 5-6 тон вугілля, але нагрітися не могли. І восени 1949 року я вирішив будувати хату. Зібралиши останні овочі, взялися ми розвалювати наш високий одинадцяти-кімнатний будинок. Речі попреносили в гараж, надіючись, що до приморозків зведемо нову хату. Я бігав замовляти будівельний матеріал, дружина вибирала з купи кращі дошки, витягала з них цвяхи і все складала на купу, щоб пізніше побудувати шопу, де б можна було пакувати овочі в часи збору.

Та виявилося, що розвалити стару хату далеко легше, ніж збудувати нову. Як на злість, десь там хтось там також почав якусь велику будову, яка забирала весь цемент, і для дрібних замовців, як я, його не лишалося. Ходив я до фірми, просив, благав, пригадував, що зима за плечима, а ми сидимо в гаражі, — не помагало! Але врешті в кінці листопада я цемент таки одержав, а з початком грудня почав падати сніг і вдарили приморозки.

Однак, не зважаючи на несприятливу погоду, ми попросту, як то казуть, землю рвали під собою, щоб якось хоч стіни й дах звести, поки настуਪить справжня зима. Цілий день працювали на морозі, а, коли ввечері приходили у гараж, не могли душі нагріти. Біда! Майже замерзаемо, хоч, лягаючи в холодні ліжка, натягаємо на себе всі коци і перину, що її дружина привезла з дому. Зате здобув я один досвід і можу запевнити, що на морозі сон найздоровіший. Не жартую! У нас у сусідстві згоріла хата, — таки через дорогу, — і в нашому таки подвір'ї стояли пожежні авта, а ми під своїми коцами і периною так міцно спали, що нічого не чули. Аж ранком, коли прокинулися, побачили пожарище, що вже погасало.

Так у холоді викопали ми спочатку пивницю, виложили її цементовими бльоками, а далі вивели стіни й зіп'яли дах. І ось на латинський Святвечір ми вже спали в нашій хаті. Було вже своїх чотири стіни, стеля, вікна, двері, а в пивниці шумів новий "форнес" — піч. Цю ніч я запам'ятав назавжди, і видалася вона мені дуже солодкою після бідування в холодному гаражі. Почував себе найщасливішим чоловіком на світі й до дна збагнув англійську приповідку: "Мій дім — моя твердиня". Здавалося мені, що я найможніший князь, який володарить у власнім розкішнім замку.

Але все ж моя "твердиня" була скінчена лише наполовину, і я знову сушив собі голову над тим, де взяти грошей, щоб довести будову до кінця. Не було іншого рятунку, крім позички в банку. Борг — невесела річ, але мені вже не раз доводилося в нього влазити і вилазити, тож я собі подумав, що і на цей раз якось вилізу.

У банку не відмовили. Навпаки, розпитавши мене, в якому стані знаходиться будова хати, запропонували мені 4.000 доларів позички, а не 2.000, як я просив. Але я не хотів багато набирати і взяв лише 2.500, щоб заплатити матеріял. Наймати робочу силу ми боялися, і, що можна було зробити самим, робили власними руками.

Одерживши позичку, я почав шукати і роботи, щобскоріше сплатити борг. Взимку роботи на фармі не було, але дістати її деінде також було важко. В Сент Кетрінс нараховувалося щось біля 20 фабрик, і я кожного дня ходив від однієї до другої, шукаючи щастя. Вкінці мені приобіцяли працю у фабриці паперу і до двох тижнів справді прийняли. Бог таки допоміг, і мені наче світ розв'язався, бо вже думка про сплачення позички мене не турбувалася.

І справді через один рік я відніс до банку свою останню рату. Директор був навіть дуже здивований і сказав, що такого ретельного боржника ще не мав. Дві й пів тисячі долярів у ті часи були великою сумою, і сплатити їх за рік не кожен міг.

Розрахувавшись із позичкою, я віддихнув на повні груди. Був дуже радий з того, що став повноправним власником і хати і господарства. Комуністи можуть горлати скільки хотять проти “буржуазної ідеології”, але в кожній здоровій людині живе гін до власності, зокрема в нас, українських хліборобів. Ми почуваємо себе певними лишеңь тоді, коли ступаємо по власній землі, хоч би це була тільки латочка власного города довкола власної халупи. А в мене була не латочка — у мене було ціле господарство, і не халупа, а таки гарна затишна хата. Щоправда, не на рідній землі, але й канадська земля не стала мені мачухою. Вона щедро винагороджувала мою працю і давала тверду запоруку майбутнього і мені й моїй родині.

Помилляється той, хто думає, що біля землі може ходити кожен. Земля вимагає великого вкладу праці, вимагає знань і хисту, як мистецтво, вимагає й любові, як жива істота. Хто підходить до неї виключно як до джерела наживи, ніколи не матиме ані вдоволення ані великого хісна.

Для прикладу, був у мене сусід, який мав та-жок овочеву фарму, але щось йому з нею не шастило. На садівництві він не розумівся і не хотів нічого розуміти. Одержував, як і я, Альманах з порадами, але не читав його, воліючи вільні хвилини просидіти за чаркою, а не вчитати чогось корисного для себе. Але жили ми по-сусідньому і завжди при потребі один одному допомагали. У нього була родина з 5 осіб, і коли мені, наприклад, при зборі врожаю було потрібно більше робочих рук, то ця

родина приходила і допомагала. Натомість, коли ім треба було скроплювати дерева, то приходив допомагати я.

І сталося одного разу, що цей сусід покликав мене весною, щоб я своїм механічним оббрізкувачем скропив йому персики. Це перше весняне краплення вимагає суміші трьох різних речовин і є дуже важливе. Називається воно по-англійському "дормант спрей", себто, "спляче оббрізкування", бо дерева оббрізуються ще тоді, коли вони "сплять", не випустивши листя.

Отож, коли я приїхав і взявся за виміщування складників, мій сусід сказав, що він має все, лише нь не має "дорманту" ("сплячого") і мусить піти до сусіда позичити. Я лише нь засміявся в душі, але нічого йому не сказав, даючи йому можливість виглупитися і так переконатися, що він нічого в тій справі не розуміє. А тоді вже йому все вияснив. Але мій сусід не був із тих, яких можна було легко переконати, і мені він не дуже то повірив.

За пару тижнів покликав він мене знову і з докором показав плянтацію. Я подивився, та й у мене від жалю аж серце стиснулося: такі гарні трирічні деревця всихали. Листя на них пожовтіло й майже все обсипалося. А сусід натяками дав мені знати, що в тому завинив я. Було мені дуже неприємно це слухати, бо я зробив усе так, як робив для себе, а сусід сам зі своїм сином важили складники до скроплювання. Та таке очевидне лихо посіяло навіть у мене якийсь сумнів: а може я якось помилився?

Щоб вияснити причини, сусід покликав з Агрікультури управителя п. Роберта Вілкакс. Була це дуже добра людина і добрий фахівець, який ніколи не відмовляв нікому своєї помочі й порад.

Пан Вілкакс, оглянув деревця і почав ногою розгрібати землю. Розгрібши трохи знайшов грудку штучного добрива. І в другому і в третьому місці те саме. Отже, виявилося, що мій сусід мав рід одного дуже сильного штучного добрива, яке кілька років лежало в нього в коморі. Це добриво дається лише під грушки дуже ранньою весною на нерозмерзлу ще землю. А мій сусід вирішив ним угноїти землю під персиками, і тим знищив дерева. Все це йому вияснiv п. Вілкакс, і мені відлягло від серця. Звичайно, що шкода було дерев, шкода було й сусіда, але підозра з мене впала.

Та хоч як я намагався втримати добросусідські взаємини з тим чоловіком, завжди виходило так, що наші розрахунки при кінці сезону не сходилися. Те саме діялося з моїм сусідом і в організації: він дуже уникав контролі, а коли хтось відважився йому щось закинути, то лише наслухався лайки, бо мій сусід, бачите, на кожному слові кричав, що він великий патріот. І був таким гарячим патріотом, що за кожним разом, виливаючи в себе повний келішок горілки, ніколи не забув үрчисто скати: "Слава Україні!"

Часто я думав над тим, що найбільше про свій патріотизм кричать люди, які нічого не вміють робити і не дають ради в повсякденному житті.

Згадавши про громадську організацію, мушу згадати і те перше огірчення, що стрінуло мене в Сент Кетерінс.

Зараз таки по прибутті до того міста я, звичайно, захотів увійти в місцеве громадське життя. Невдовзі прийшов і мій переносний листок від УНО в Тимінс, виготовлений і підписаний головою філії С. Грохольським. Пан Грохольський долучив декілька слів признання для мене, як доброго члена.

Але до цієї позитивної характеристики чомусь дехто поставився з недовір'ям, мовляв, усі члени на папері добри, але насправді не завжди такими бувають. І цей безпідставний закид я дуже глибоко відчув, тим більше, що був на новому місці. Але скоро переконався, що тут серед членства нема такої однозгідності, як була в Тимінс, і ще дехто визнавав лишень себе одного за патріота, але іншим такого признання відмовляв.

Це мое спостереження потвердилося й на загальних зборах, на яких винесено постанову, що кожен член повинен дати по 100 доларів на сплачення боргу за нову домівку. Цих 100 доларів мали б бути безпроцентовою позичкою для організації.

І от встає один член і, показуючи на мене, питает:

— А чому оцей новий член, коли він такий великий патріот, не дає цієї позички?

Таке запитання мене приголомшило, бо я був у такому становищі, що справді не міг позички дати. Це все одно, що викликати людину зі зв'язаними руками на двобій.

Але я приховав своє обурення і прескокійним тоном заявив:

— Шановні члени, я дав би зі широго серця цих 100 доларів, коли б їх мав. Але, якщо хтось із вас зможе мене виручити своїми грішми, то я радо позичку віддам з процентом, як тільки стану на ноги — трохи розживуся.

Та ніхто з присутніх не поспішився за мене заручити. Ніхто мені не довіряв, але докоряти вміли.

І згадав я другу нашу громаду в Кіркленд Лейк: там в УНО ніхто ні до кого не ставив вимоги: я дав — давай і ти! Там члени давали добровільно, наскільки були спроможні. І тому вимога нової громади, до якої я пристав, мені дуже не сподобалася. А що, коли хтось не може справді вимаганої суми

зложити? Викинути його з членства, чи зробити з нього якогось другорядного члена? А він може бути вартій кількох таких, які спроможні заплатити навіть і більші суми. Я вважав і досі вважаю, що такий підхід може лишень пошкодити організації і взагалі кожній громадській справі. Бо не грішми вартість людини міряється, а її заслугами.

З року в рік наша фарма кращала, бо ми докладали всіх зусиль, щоб уліпшити це або те ѹ ніколи не вдоволялися вже зробленим. Завжди знаходили щось таке, що можна було зробити ще краще. Мій гарний черешневий сад красувався при головній дорозі, і я без перехвалювань можу сказати, що милував не лишењъ мої очі, а й очі подорожніх, які проїздили чи проходили повз фарму. Як зацвітуть дерева весною — лишењъ стань і дивись — і не надивишся і не налюбуєшся — бери пензель і малюй — така краса, така розкіш! А дозріють черешні — знову не можеш очей відірвати: кетяги блискучих червоних ягід поміж зеленим листям аж гілля нагинають, аж просяться: скуштуйте, які ми соковиті та солодкі! Та не лишењъ соковиті й солодкі, але й гарні. Такі гарні, що їх навіть зривати шкода! Неначе Господь їх не для вжитку, а для краси створив.

І приїздили по наші черешні не лишењъ місцеві люди, а й з більше віддалених місцевостей, навіть з Гамільтону і з самого Торонто. Та більшість не хотіла вже нарваних, але просила нарвати сама, бож овоч із кошика ніколи не буде такий смачний, як просто з дерева. І рвали і їли: спочатку одну ягідку в кошик, а дві в уста, і тішилися при тому і розважалися, наче малі діти. А ми дивилися на них і раділи також, що наша праця не лишењъ користь дає, а й приемність і нам і людям.

А користь таки була — нема що Бога гнівати. Минули для мене ті часи, коли я рахувався навіть з трьома центами на значок для листа. Завелася в мене банкова книжечка, і в ній з року на рік долари все прибували. А що я ніколи не був схильний до безглазого нагромаджування грошей для самого багатства, то врешті прийшов час, коли вирішив зі своїх заощаджень зробити собі приемництво.

В Аргентині жила моя старша і найулюблениша сестра Параня, брат Степан, наймолодша сестра Марта і сестра моєї дружини — Марія. Я ніколи не вривав листування з ними, але, ставши добре на ноги, почав писати частіше, а весною 1959 таки вибрався з дружиною на відвідини рідні в далекій Полуднівій Америці — в Аргентині.

Щоб не повторюватися, наводжу тут з невеликими змінами і додатками свій репортаж, друкований у тижневику “Новий Шлях”.

У ГОСТИ ДО РІДНИХ В АРГЕНТИНІ

Немає, здається, у цивілізованому світі країни, де сьогодні не було б українців. Ненаге засуджені кимсь і за щось, оце вже сорок років відбуваємо колективну всенациональну покуту, одні на рідній землі, другі — мандрівками по далеких гужих країнах і землях, витиснуті жорстокими методами й практиками москалів і інших ворогів-загарбників, які наге нищівна сарана налягли нашу Україну і висмоктують життедайні соки, пожирають її майно і кров.

Отак між сотнями тисяч шукагів волі тридцять шість років тому із нашої багатої тернопільської землі мій брат і дві сестри, шукаючи нового, вільного життя, опинилися в далекій гарягій Аргенті-

ні. Мені ж з родиною Господь поміг добитися до Канади і стати громадянином вільної країни.

Будуючи нове родинне гніздо в гасі важкої економічної кризи, також у Канаді треба було перейти важкий шлях і перемогти багато перешкод, яким, здавалося, не було кінця.

Я був фармерським робітником, був довгі роки гірником нікlevих і золотих копалень, заки спротився купити невелику овогеву фарму, яка, здається, гекала твердої і вправної до землі руки українського хлібороба.

За довгі роки важких змагань Господь поблагословив нашу працю і оце цього року, заохочені нашими двома синами, дружина і я рішили відвідати наших рідних в Аргентині.

Далека та й коштовна дорога з Канади в Аргентину, але родинні погування, як і цікавість побагати спосіб життя не лише родини, але й цілої української спільноти там, була для нас куди дорожкою як гроши.

Купуємо два квитки на подорож літаком Нью Йорк — Буенос Айрес, всідаємо до поїзду в Ст. Кетерінс — Нью Йорк, і по і безсонній ногі нас радісно повітали на станції Гранд Сентраль доки і зять нашої сестри, які автом завезли нас до свого дому, де нас ждала мила гостина і рідна, родинна атмосфера.

Наступного дня вранці дружина з сестрою пішли за покупками, а я в товаристві зятя сестри пішов оглянути палату і денну процедуру Об'єднаних Держав. Я кол. український вояк, глен УСГ і УНО Канади. Доля світу, а моого скрипованого народу зокрема, лежить мені на серці, і тому я хотів зблизька глянути на тих людей в ОД в гасі їхньої праці, людей, які повинні б діяти і стояти на сторожі права людини і народів...

Ми ввійшли у двері палати і за оплатою \$1.00 поліція ОД вказала нам місце, де збирався герговий гурт туристів, щоб оглянути ці модерні мури, в яких схрещуються і вирішуються інтереси державних народів світу.

Наша група зложена з 18 осіб дістала г. 14, а також провідницю-дівчину, що повела нас по тому великому і гарному будинку, який своєю архітектурою, висотиною, скляними стінами і загальним модернізмом захоплює і глибоко імпонує.

Велике враження зробили на нас величезні три залі засідань з півкруглими столами, а головно найбільша з них так звана Дженерал Ассемблі.

Стіни тих заль викінгені матеріалом, привезеним з кожної країни світу, які є гленами ОД.

Мені особливо притала до вподоби одна стіна виплетена зі стеблин соломи способом, як в Україні плели зубцями, з яких шили солом'яні капелюхи-крисані.

На стінах цих заль розміщені гудові образи та малюнки, твори світових майстрів пензля, які попонять око і душу людини. Наша провідниця показала нам велику 200-футову золоту кулю, що у формі земського гльобу, висяги на прив'язці, гойдається в одну то в другу сторону, балансуючи рухомим тяготом.

Атракцією нашої екскурсії була висока на сім стіп статуя, виконана грецьким різьбарем. Сама статуя в постаті оригінального головіка, в його природному вигляді, ти як у нас говориться, в «Адамовому строї».

І ось цікаво: хог кожна доросла людина знає природний вигляд головіка, і він тут поставлений в будинку ОД, як символ, що володіє землею, проте, підходячи до цієї статуї, наша група автоматично поділилася надвое: окремо головіки — окремо жінки.

Ми увійшли без вагання першиими, оглянули судовий твір грецького майстра і вийшли без особливих коментарів. Натомість жінки, ввійшовши після нас, отогили статую, дуже докладно її розглядали і при тому щось надто жваво перешіптувались. Коли ж уже виходили з оглядин, багатознагно посміхалися. З того — я не знаю...

Зате наша гарна провідниця цілком не сміялася, але, пояснюючи нам кожний предмет, вправно повертала язиком скоро і зругно, наге патефонова пластинка.

А їх же там таких працівників ги службовців є затруднених аж готири тисягі, і їх доставив кожний народ, що є гленом ОД. Цікаво, ги є і яку працю виконують там українці?

Наша провідниця запропонувала нам лишитися і з балконів послухати ходу нарад у гасі засідання представників народів, які мали зараз погатися. На жаль, брак гасу не дозволив мені на це.

По трьох днях гостювання в Нью Йорку ми збиралися у дальшу й незнану дорогу до Аргентини. У той день уже не в'язалася розмова з рідними, хож як вони намагалися розігнати нашу тривожну непевність.

Ми ж пускалися в далеку, кількатасяг-милеву дорогу, яка стелилася попід небесні простори літаком, понад хмари, бурхливі хвилі океанів. Ми іхали в країну, якої мови ані звигайв не знали. Коли думав про те, моя уява будувала різні картини, від яких непевність і мелянхолія гнітили душу. Але дві маленькі дівчинки нашої рідні, мабуть, дітогім інстинктом відгукуючи мій і дружини неспокій, звернули нам увагу словами: «Не бійтесь, вуйко і тето!»

Опинившися на велетенському летовищі, я не міг з дива вийти з приводу великого технічного до-

сягнення нашого гасу. Як міг людський розум і хист доконати такого суда?

Тут велетенські пропелерні і джетові літаки, наге бджоли до вулків, одні відлітають, другі злітають, і кожний з них знає свій сигнал, гас і визнагене місце в повітрі і на полі злету. В агенції ми дістали всі потрібні інформації й пояснення. Відношення до нас було тепле і приємне, наге воно походило від близьких друзів або рідних. Цю дружбу мабуть створили дві тисячі доларів, якими були куплені квитки на нашу подорож.

Ми були дуже мило вражені, як погувши тиху розмову дружини і мою, до нас підійшов незнайомий і заговорив українською мовою. На мій запит, хто і звідкіля він, симпатичний незнайомий відповів, що він родом зо Східної України і знає ще мови німецьку, еспанську, італійську та говорить вправно мовою англійською. Розмовляючи з свідомим земляком, я був вдягний йому, порівнюючи його з тими несвідомими, відсталими невіжами і дезертирами з рідного гнізда, які соромляться й уникають рідної мови, наге б вона понижувала їх перед гужими. Бідна людина, яка втікає сама від себе і власної сорогки боїться.

Нас, всідаючих до літака, слізно прощала сестра і діти дружини, бажаючи нам щасливої дороги.

Літак заколихався в повітрі. При підніманні вище і вище нам зникали з огей хмародери Нью Йорку, які зараз здавалися коробками сірників.

Нас всевладно охопила сіра блакить, в якій ми втратили нашу погаткову непевність, а то й страх. Адже ми люди погатку другої половини ХХ-го століття. Адже цього дня їхати літаком — це така звичайна різ, як їхати автом, а то й трактором на фармі. Хто зна, де й коли захопить кінець?

В 11 годині ногі ми осіли в місті Каракас у Венесуелі. Зийшовши з літака, ми свободно ходили по станції. Жителі цієї країни мають смаглявий колір шкури і схожі на румунів. Вони середнього росту, рухливі і говіркі. Приїжджі не викликають у них зацікавлення. Мабуть, привикли багати їх що дня.

Після відлету з Венесуелі в дальшу подорож услуга літака подала нам їжу, солодощі і алько-гольні напитки. Випивши по гарці, я з дружиною стали говіркі і погали плянувати нашу стрігу з рідними в Аргентіні.

До мене підійшла стюардеса, і ми погали розмову. Вона, гуоги нашу мову, хотіла знати, хто ми такі, звідкіля і куди їдемо. Вона говорила незле англійською мовою. Говорила також мовою еспанською. Родилася в Аргентіні, з походження була літовка.

Розмовляючи, вона інформувалася про Канаду, а я від неї про Аргентіну. Дівчина оповідала мені про своїх батьків і нареченоого, який також є літовцем, гим вона гордилася.

Отак розмовляючи, в 1 годині ногі ми приземлилися в Ріо де Жанейро, столиці Бразилії; опісля осіли на летовищі другого гудового міста тієї країни — Сан Павльо. Краса летовища цього міста усіх нас полонила. Стрункі розкішні, наге красуні, пальми і різноманітні квіти та наймодерніше урядження видалися нам гудовим видивом у сні, з якого не хотеться збудитись. А, щоб бути певним цього, я таки підходив і торкався рукою того живого гару, щоб відтак це видиво заховати в пам'яті.

Відпогивши, ми знову піднялися в повітря і кожний по-своєму уявляв собі Аргентіну, її столицю Буенос Айрес, а в ній сподівану стрігу з рідними, що і було головною ціллю нашої далекої по-

дорожі. В 10.20 год. наш літак торкнувся землі, заколихався, підскочив, і ми опинилися перед рампою літунського майдану в Буенос Айрес. Вартовий поліцай у незграбному однострої і висока дротяна загорода з хвірткою ділили нас від громади аргентинців, які проникливим зором шукали між нами, кожний своїх гостей.

Проходило звичайну граничну і паспортову процедуру. За хвилину я з дружиною міцно обіймалися і гаряче цілувалися з родиною. Першою в слюзах радости вітала нас сестра дружини Марія, а дали і моя сестра. Довгих 36 років минуло, як вони покинули рідне село і вийшли в Аргентину шукати волі й хліба. Тоді вона було молода і життерадісна, сьогодні переді мною стояла стара, спрацьована жінка, ход вона лише хотири роки старша від мене. З місця я збагнув, що їхній спосіб здобування хліба в Аргентині куди тяжкий, як наш у Канаді.

Проїхавши 16 миль від столиці, ми опинилися в місті Вільде і замешкали в сестри моєї дружини.

Сюди зійшлися на привітання більше наших рідних і знайомих, бо тут іх є багато з нашого рідного села і взагалі з Тернопільської землі.

Розмови й розмови, веселі й сумні спогади, на-
зе з 36-річного вінка, розвивалися, і з віддалі стільки літ ми спільно мовою і думками гляділи у рідну землю, в рідне село. Вишукували там дорогих нашим серцям осіб. Перегислювали могили батьків і друзів на цвинтарі. Шукали живих, які тепер караються у московському ярмі колгоспів. Ми спільно любувалися своїм українським родом, подивляли його стійкість у віковій боротьбі з Москвою й з іншим загарбниками, перегислювали шляхи нашої світової мандрівки по далеких, але вільних гужих країнах і з них тепер, як вільні громадяни вільних держав і країн, ми вільними устами палко

цілували далеку, але близьку нашим серцям Україну. Благословенна будь нам, Земле Рідна!

Перемугені до краю, ми пішли на спогинок, ходити не могли. Далека дорога і сильні, великі й дорогі серцю враження, наге добре старе вино, п'янили розум, серце і душу.

Поснідавши і діставши провідника в особі сина сестри, я пішов оглянути місто. Природа обдарувала Аргентіну багатством краси, зате поскупила долі її населенню. Населення тут живе бідно. Хатки в них маленькі, бідні, з маленькими вікнами, які годуються день і ніг позамикані дерев'яними віконницями. Не лише давні аргентінці, але й іміграція, давні й нові, вклюгаючи українців, любуються, як нутро їхніх хаток виповнює темнота.

Хати їх, ход бідні (є між ними і непогані), але вдержувані гисто, мальовані білою фарбою і прибрані. Кожна хата у них обведена високою муреною загородою з хвірткою, замкненою вдень і вночі. Щоб зайти туди, треба з вулиці пlesкати в долоні, аж хтось погує, вийде і впустить вас, у протилежному випадку, прихожий наражає себе на небезпеку. Нам пояснено, що цей звигай диктує присутність гисленних волоцюг і неробів, які завжди шукають засобів легкого життя.

Наступного дня ми переїхали 65 миль від Буенос Айрес до міста Беріссо, де живуть моя сестра і брат. Місто має 80,000 населення, а серед нього багато українців, які мають свій Народний Дім і організацію Т-во Просвіти, якого головою є мій старший брат Степан.

Вночі тут упав зливний дощ, перейшла буря, яка шаліла так низько над нами, що, здавалася, кожний удар грому нас не мине. Вийшовши на вулицю вранці, я побагчив як всюди спливала вулицями вода. Каналізації тут немає, а як де є, то вона

дуже примітивна. Тут немає в хатах телефонів, а до найближчого автобуса треба пішкувати один кілометер.

Живуть наші люди в Аргентіні — не сказати б у достатках, але й не голодують. Підставою харчування там м'ясо, якого споживають дуже багато. Та, хот Аргентіна найбагатша у світі країна на рогату худобу, яловичина там відносно дорога. Наші люди радять собі тим, що тримають по десять-двадцять курей, отож, мають яйця й курятину. Тримають курей не лише у малих містечках, але й у великих містах, як, наприклад, у Вільде ги Берриско. Тримали їх і мої рідні. Я не ворог курягих господарств, але мені таки добре докутили оті когути, які кукурукали о другій годині по півногі й о гетвертій ранку та виривали мене зі сну. Правда, кукурукали вони й у нас у дома на фармі, але курник був далеко від хати, і я їх майже ніколи не гув. Але у Вільде курник стояв близько, і я завжди мав таке враження, що той капсний когут співає мені просто у вухо.

А втім, в Аргентіні не лише когути такі співугі, але й нарід їм не поступається. Бувало, раннім ранком пхає перед собою головік по вулиці двоколесного візотка, навантаженого овочами і городиною, та так голосно викрикує, що й найпотужнішого голосника заглушив би. А мова аргентінців така мелодійна, що ви її слухаєте залишки, хот, може, вони саме вас тоді й лають найгіршими словами.

Дивлягися на їхній спосіб життя, я мимоволі порівнював його з нашим заможним і вигідним у Канаді, на яке ще гасом ми нарікаємо. Я завжди в душі повторяв: благословенна будь нам, Канадо!

ПОЛІТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД АРГЕНТІНЦІВ

З приемністю оповідав я рідним і новим знайомим про Канаду і про наш життєвий стандарт. Вони з захопленням слухали. Мої оповідання, мабуть, скидались їм на гудочку казку, як вони порівнювали своє з нашим, Аргентіну з Канадою. Проте вони Аргентіну люблять, бо вона їх колись прийняла, дала їм працю, хліб і, головно, свободу, якою вони дорожать не менше, як ми нашою свободою в Канаді.

Низи тутешнього населення дуже добре висказуються про колишнього їхнього президента Перона і його покійну дружину Єву. Про них говорять, як про батьків і добродіїв бідноти, які коштом багатіїв і фабрикантів хотіли піднести життєвий і культурний рівень низів нації. Нам говорили, що за 10 років уряд Перона побудував багато школ, університетів, лігниць, державних будинків і мешканчих домів. Нам показували масивну будову нової пошти названою іменем Перона. Цю назву теперішній уряд усунив.

Ногами пероністи виписують по стінах державних будинків: «Біва Перон!» Відповідаючи на це, представники теперішнього режиму нищать нові будинки, збудовані Пероном. Захоронки для дітей, школи, нові шпиталі вони перетворюють на стайні для коней, тогно так, як діяли колись комуністи в Україні.

Оглядаючи дорогі мармурові таблиці на гарних державних будинках, на яких були викарбувані надписи на славу Перона і його дружини Єви, я, як канадець, не міг вийти з дива, як далеко у засліпленій злобі і ненависті можуть посунутися політичні противники, сини одного народу, коли одні в других насиллям відбирають державну владу. Тепер ті

коштовні мармури повидовбувані долотами ненавистників. Жахливі то руки вандалів. Як українця та ще колишнього вояка, цей вид руїни переніс мене думкою в Україну, яка в гасі своєї визвольної боротьби в 1917-20, з рук московського комуністичного ката зазнала куди більшої й горнішої руїни знищення.

Пізніше ми відвідали 100,000 місто Ля Плята. Це місто гарне й привітне, тут то там видніють 15-поверхові будинки. У вітринах крамниць повно всякого добра, наге в нас у Канаді.

Вулицями шугають скорою їздою авта, а ще більше автобуси. Тут їх більше, як у Канаді. За винятком головної вулиці, тут ніде немає сигналових світл, ані тарифних написів. Автомашини розминаються правою або лівою стороною, як кому завгодно. Скільки ми не їздили, ніде і ні разу не багили нещасливого автомобільного випадку.

Дороги тут добрі, широкі цементові хідники. Проте, з-під них на вулицю витікає вода і помуз зожної хати, що справляє неприємне враження на гужу людину.

Наступного дня ми приїхали й основніше оглянули столицю Аргентини — Буенос Айрес. Це місто дуже гарне і привітне. І не дивно: воно ж засноване еспанцями 600 років тому. Його населення становить 2 і 1/2 мільйона душ. Його будинки мають гудовий архітектурний вигляд. Вони красуються гудовими галеріями і барельєфами майстрів різьбярського мистецтва. Простір міста 97 тисяг квадратових кілометрів. У Буенос Айрес живе багато українців. Між ними є професіоналісти, купці, ремісники, проте найбільше робітників, які найбільше зайняті працею по гисленних м'ясних шляхтузах і фабриках, що продукують найсмагніший у світі «корн біф».

Другого дня ми взяли участь у похороні нашого сусіда з рідних земель бл. п. Миколи Васуся. З трудом знайшовши хату покійника, і застали там багато наших односельчан, знайомих і незнайомих українців.

Вишикувалася похоронна валка. Її оголював похоронний караван з тілом покійного, а за ним за пряг горних коней віз цвіти. До малої церковці біля цвинтаря занесено тіло, над яким похоронну відправу відправив український католицький священик о. Кунинецький.

З церкви ми пішли на цвинтар. Але тут мусіли ждати. Робітники ще не вспіли бути випокати могилу. Вони спішилися, копаючи. З їхніх лиць лився піт, а з огей дружини і друзів покійного лилися слізози по другові, якому довелося навіки лежати не в Україні, а в далекій, гарячій Аргентайні. Як робітники скінчили роботу і туди з трудом всунули домовину, я був здивований, що домовину від поверхні землі ділило всього 20 цалів. Тут усіх так плитко хоронять, а за кілька років міняють місце на могилу нового покійника, ход простору тут ніяк не бракує.

Запегатувавши гріб, священик відійшов. Залишилась похоронна громада і на її голо виступив кремезний головік і виголосив прощальну промову. Яке велике і приємне було мое здивування, коли у промовцеві я відізвав свого найближчого друга, вояка з війни 1917 року, Олексу Цвяха з Чернихова Тернопільської землі. Сорок два роки ділило нас від тоді, коли ми пішли різними шляхами у світ. Тому не диво, що ми кинулися один одному в обійти, і, зворушені до глибини душі, голосно називали один одного по імені.

Здається още недавно ми були молоді вояки, що мріяли і бролись за відбудову Самостійної Україн-

ської Держави. Непомітно перейшло 42 роки. Ми перейшли тверду школу життя в гужих країнах, і оце морозний іней покрив наші голови, ми старіємось і знемагаємо, як і Микола, що оце перед нами непорушно лежить в домовині.

Олекса і я, а з нами і моя дружина, попали у глибоку задуму. Свідомі закону життя, ми стояли на цвинтарі Південної Америки і молитвою просили Всевишнього милосердя, волі і державної незалежності для нашого поневоленого бідного і терплячого народу в Україні.

ЇДЕМО ДО ДОМУ!

Вістка про нашу гостину в Аргентіні поширювалась між нашими людьми і до нас приїжджали різні односельгани і знайомі, з якими ми дуже радо стрігалися і говорили про справи, які були дорогі і цікаві для всіх нас. Лискаvigno, один по одному, минали дні нашої гостини, зближався час нашого від'їзду додому. Ми ж залишили дім і овочеву фарму в Канаді, яка гекала нашого догляду і рук.

Ми були дуже приемно вражені, як на передодні нашого від'їзду прийшов мій брат Степан, голова місцевої філії Товариства Просвіти, в товаристві гlena Управи і запросили нас на прощальний вегір, який у нашу гесть зготовило гленство Просвіти. Зворушені, дружина і я,увійшли до їхньої гарної залі, де нас щиро повітало 60 гленів і гленок, а один з них виголосив промову.

В гасі прийняття вони покликали до слова мене. Я інформував їх про Канаду, про наші українські організації і церкви, про наші важкі погатки, про ті трудні проблеми, які наша спільнота важкою працею і змаганням на господарсько-економічному і

культурно-політичному полі, оце вже сьому десятку років успішно розв'язує. А головним доказом цього сьогодні є сім українських послів у федеральному і поверх двадцять у провінційних парламентах Канади, є два наші сенатори в сенаті, є провінціяльний міністри, маємо федерального міністра праці, а зокрема і головно велику, національно свідому і сильну українську спільноту Канади, яка всіми можливими засобами і зусиллям помагає українській визвольній справі на світовій арені. По заключенні моєї промови люди підходили до мене і дякували за інформації, з яких і вони гулися гордими. Розмови і гостина затягнулись до пізньої ногі.

Другого дня нашій гостині в Аргентині прийшов кінець. Біля мене станули дві мої сестри і брат, три аргентинці із села Дигкова на Тернопільщині, а біля них я гетвертий глен родини, канадець. 36 літ тому вони залишили нашу рідну землю і хату під соломяною стріхою, де всі ми проходили тверду школу батьків, які вглили нас вірою і правдою жити між собою і між людьми. Старша сестра Параня, а відтак і молодша Марта взяли мене і дружину в місні обійми. До них прилугився і брат. Він другий з герги в сім'ї між нами. Я гув як рвугно бились рідні серця. Це перший раз в житті я багив як плакав мій брат. Він завжди був тугий і суворий, а ось сьогодні він заплакав старегими слізми. Чи останній раз може ми прощалися? Не знаю!

Ми попрощали ще милу сестру дружину Марію і з нею поїхали на летовище Буенос Айрес, де застали вже громаду наших друзів й односельчан, які прийшли нас попрощати. Усіх їх було 28 осіб. Другі пасажири здивовано гляділи на нас, не знаючи хто ми такі, що так багато людей вийшли нас прощати. Вони не знають душі українців.

*Зашуміли готири мотори, і літак нає орел,
погав підноситься у піднебесні простори. Крізь вік-
но ми ще багали громаду наших людей, які з мо-
ста вимахували руками і капелюхами нам на про-
щання. Бувайте ж нам здорові наші рідні і дорогі
земляки! Ми до кінця нашого життя в своїй уяві і
серцях задержимо про вас якнайкращі спогади.*

*I ось вже ми з дому, з нашого милого затиш-
ного канадського дому, підсумовуючи те, що ми
в Аргентіні і других краях багали і пережили, ми
скріпили свої переконання і гуемося гордими, що
ми є українцями, що належимо до одного з найкра-
щих народів світу. Наша національна і духовна ку-
льтура, наші кровні погування і вузли сімейні, на-
ша віра в нашу правду, волю і Богом признанену
ролю на землі, така сильна, що її не зломлять ніякі
поневолювагі, імперіалісти в Україні, як не зломи-
ли нас жорстокі минулі сторіггя, ані в нашій вірі
і постанові не ломлять нас довгі і тернисті шляхи
нашої мандрівки по світі.*

*Бувайте ж нам здорові родино і щирі, гостинні
прузі українці Аргентіни!*

*Вернувшись додому, ми ще довго перебували
під враженням свого одномісячного перебування у
цій соняшній країні. Переговорювали з дружиною
все пережите й перебагене і відгували в душі теп-
лоту та любов наших рідних і щиру приязнь наших
приятелів з давніх гасів, а навіть і незнаних доти
людей, з якими познайомилися в Аргентіні. Не жи-
вуть вони у таких вигодах, як оце ми в Канаді, та
може саме тому такі щирі, сердегні й доброї душі.
Та тільки ж іздебільша мало хто цікавиться гитан-
ням — не знайти у них у хаті української книжки,
ні навіть гасопису. I тому вони здебільша майже
забувають українську мову та й не належать до
якоїсь української організації. Не одні питали ме-*

не, коли я вийхав з дому, і коли довідувалися, що я на гужині вже майже пів сотні літ, дуже дивувалися моїй гостій українській мові. Думали, що я походжу з найновішої повоєнної іміграції. А тоді я пояснював, що завдягую збереження рідної мови систематичному гтанню своєї преси й книжки. На жаль, невисокий життєвий рівень у країнах Полудневої Америки дуже сильно відбивається на всіх гужинцях, а в тому й на українцях. Питання хліба насущного й задоволення найнеобхідніших побутових потреб витискає потребу культурного росту, а навіть збереження своєї національної ідентичності. Так не повинно бути, звигайно, але, на жаль, так воно часто буває. I свідомість цього лиха дуже затемнювала нам радість пережитих в Аргентині днів.

ПЕРШИЙ СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ

Коли в нашій пресі з'явилася вістка, що відбудеться міжнародний Конгрес усіх українців, що живуть у вільному світі, це викликало небувале пожвавлення і навіть хвилювання. Адже всі зрозуміли вагу й значення такої величезної події, що відбувалася перший раз в історії. У всіх наших товариствах, у всіх організаціях, установах і підприємствах тільки й мови було, що про Конгрес.

Наш місцевий український провід у Сент Кетерінс також не лишився позаду й дуже енергійно приготовлявся до небувалої врочистості, що мала відбутися в ЗСА, в місті Нью Йорку. Точніше місце було визначене в готелі "Гілтон", а дата — від 12 до 19 листопаду 1967 року, а я мав честь бути обраним делегатом від місцевого відділу УНО і УСГ.

Щодо мене особисто, то я, оцінюючи значення цього Конгресу для цілого нашого українського життя, признатися по щирості, таки й дуже хвилювався. Іхав з великою радістю і навіть намовив дружину, щоб поїхала зі мною, хоч вона не любить подорожувати. Вона спочатку не хотіла, але коли я їй пригадав про сестру в Нью Йорку й описав, як то буде гарно її відвідати, — погодилася.

Але склалося не так, як я думав. Саме в тих днях, коли відбувався Конгрес, дуже похолодало, повіяло холодними вітрами, дружина застудилась і, замість побувати на Конгресі, мусіла лежати в сес-три в ліжку, а я натомість по-кавалерському жив сам у готелі.

КОНГРЕС

Конгресом я був попросту захоплений, бо переконався, що ми, розпорощені по цілому світі у різних країнах і далекі одні від одних територіально, все ж не втратили духової єдності. Адже в Конгресі брали участь представники із сімнадцяти країн поселення, чи, вірніше сказавши, нашого розпорощення, але всі прибули з метою ідейно об'єднатися та виробити спільний плян для нашої діяльності і скерувати всі наші зусилля в одне русло, підпорядковувати їх єдиному проводові.

Не буду описувати докладного перебігу Конгресу, бо наша преса висвітлила його дуже докладно під різними кутами зору. А мої особисті враження й міркування я також зібрав у невеличкому репортажі, поданому свого часу в тижневику "Вільне Слово".

Ось цей репортаж:

ІДЕМО НА КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ

Пропалам'ятного 14 листопада 1967 р., в ранніх годинах, я і моя дружина вийшли літаком з Торонто до Нью Йорку на Світовий Конгрес Вільних Українців. Здавалось, що ми перекинулись тільки кількома словами і вже опинились в Нью Йорку. Ми мали таке враження, що літак летів поволі, але він робив скорість яких 500 миль на годину. А Нью Йорк зробив на нас колосальне враження, як велике мурявище, з неєданим рухом і поспіхом. Все йде і кудись спілхиться! І ми поспішили до готелю Гільтон, де мав відбуватись наш світовий конгрес. Там вже також був рух, і ви могли надібати українців з різних закутин світа.

Наступного дня я взяв участь у Студійній конференції, яка відбувалась у залі церкви св. Воло-

димира. Там стрінувся з її настоятелем о. д-ром Левицьким, який зразу передав привітання для пароха нашої православної церкви о. Ф. Легенюка в Ст. Кетерінс. У той час я не припускав, що та людина за кілька тижнів відйде у вігність. Похоронили його 10-го січня 1968 року. Зі мною був тут мій приятель, з яким я познайомився в готелі, Микола Брик, делегат УСГ з Йорктону, активна і рухлива людина. Але ще більша приємність була, як я стрінув Михайла Пащина з Тимінс, з яким я жив колись 11 років. Ми міцно обнялися, бо не багались 24 роки, а були добрими і вірними друзями ще з тих часів, коли він обіїздив Канаду з відгитами з рамені УНО і мав широкі знайомства і зв'язки. Ми обидва стрігались з людьми «старої війни», освігеними молодшими, які прибули сюди з 17 країн вільного світу, де замішкала українська еміграція. Вітанням не було кінця, бо деякі не багались кілька десятків літ, всім сіяла радість з огей, бо всі ми є вояками нашої української армії, ги хтось з нас був з Наддніпрянщини ги із західних земель, в нас різниць не було, бо ж всі ми діти одної матері України! Ми всі відгули все те наше славне минуле, і не хотеться вірити, що тому вже півсотні років, бо здається, що то тільки вгора було. Ми і сьогодні ще готові іти і виконувати накази наших старшин, робити все те, що колись було понад силами, що сьогодні видається неймовірним, а все те виконали вояки, які сьогодні зустрілися.

А сьогодні в нас всіх є одна ціль, яку намітили нам десятки років тому наші великі провідники — полковник Є. Коновалець і полк. А. Мельник, — щоб ми всі з'єдналися і створили світовий провід, стали сильними і нерозривними. А як те осягнемо, то зможемо тоді заговорити до сильних світа цього і змусимо їх взглянути в нашу справу і нашої поневоленої Батьківщини!

На конференції з уважністю заслухали ми доповіді проф. Богдана Боцюркова, голову ПУН Олега Штуля-Ждановича, Ярослава Гайваса і Осипа Зінкевича. По цікавих питаннях дискусія, а відтак спільній обід, який місцеве жіночтво ОДВУ приготувило. А відтак знову доповіді і дискусія та висновки, а вегором в Українському Народному Домі З'їзд Українських Ветеранів. Вже на самому погатку дійшло до зудару, бо одна гастина З'їзду під проводом упівців з-під стягу «візвольного фронту» бажала, щоб то була тільки конференція. Але д-р С. Розсоха справу ставив твердо, що то має таки бути Світовий З'їзд Українських Ветеранів, і подавляюча більшість присутніх делегатів з різних країн вільного світу пропозицію схвалила. З'їзд був досить бурхливий, і успокоював його ветеран армії УНР інж. Васюк з Венесуелі, і нарешті резолюції були схвалені також! Потім всіх нас готирьох — М. Брик, М. Пащин, С. Корбан (з Відзору) і я, похмуро відходили до свого готелю і тривожно думали про майбутнє СКВУ, на який прибули люди аж з далекої Австралії, найвища ієрархія українських Церков, наші старенькі генерали і старшини ще з першої світової війни, визнагні суспільно-громадські діягі, духовники тощо. Всі вони їхали з одним бажанням і мольбою на устах: Боже нам єдність подай!

У четвер 16 листопада погалась реєстрація делегатів і гостей. Стрігаю людей з Бразилії. Шістдесятп'ятирігний головік говорить мені, що він родився в Бразилії, де розговірна мова португальська. Але сам прекрасно говорить українською мовою. Довідується, що він Микола Ковалський, власник фабрики ліків, які виробляють з бразилійських та привозних з цілого світу рослин, і в якій працює понад 250 людей, та що він має понад три мільйо-

ни долярів рігного обороту. М. Ковальський заплатив дорогу ще трьом українцям, що бажали бути на СКВУ. Я подивляв його і сказав йому, що я переїжджав через Бразилію в 1967 році на відвідини своїх рідних в Аргентіні, куди вони приїхали з Європи, і що я був в Ріо де Жанейро та Ст. Павло. Час скоро втікав, і по обіді того дня вже відбулось офіційне відкриття СКВУ, який відкрив президент ПАУК і КУК о. д-р Василь Кушнір, а наші владики провели молитви. Народу несподівано багато, і молодь, яка виносила прапори, стрігала бурні оплески. Описати ту радість і перебіг офіційного відкриття забрали б багато гасу. Ми пережили незабутні і неповторні хвилини нашого життя.

Наступного дня погалась друга сесія з основними доповідями. А в суботу 18 листопада відбувся великий здиг нарodu в Медісон Сквер Гарден. Звідти всі рушили масово під советську амбасаду, і про цю демонстрацію широко писала вся світова преса. Всі ці події були достатньо висвітлені в наших періодиках, і я не буду їх повторяти. Тільки зазначу, що то була небувала досі подія в житті української еміграції. Було тут багато знайомих, яких перегислити я не в силі. Хоч падав рясний дощ, але народ сунув і сунув, і не могла його спинити навіть кінна поліція. Напевно москалі дрижали в своїх крійках, бо ще такої могутньої противмосковської демонстрації Нью Йорк не багув. По горицько-годинах бурхливої демонстрації і спалення советсько-московського прапора народ, співаючи революційні пісні та скандуючи противмосковські гасла, поволі погав розходитись.

В неділю 19 листопада по Службах Божих погалась остання ділова сесія, на якій прийнято статут СКВУ, схвалено постанови і резолюції та вибрано перший Секретаріят СКВУ. Все те закінчилось

велигавим бенкетом. Я радів з моїми друзями, що ми мали щастя бути на СКВУ, бо пережиті тут хвилини остануться найкращими до кінця нашого життя! Ми всі просили Бога, щоб отої наш Світовий Конгрес і вибрані люди до проводу могли успішно провести ту роботу нашого з'єднання, щоб то було не тільки на словах, але і на ділах.

Так нам Боже допоможи!

ДРУГА ПОЇЗДКА ДО АРГЕНТИНИ

Враження з Конгресу та численні зустрічі з нашими людьми з різних країн світу викликали в мене бажання подорожувати знову. Я би з великою охотою пустився в мандрівку довкола земної кулі, відвідав би кожен континент, кожну державу, кожний народ, щоб довідатися, як люди живуть, які в них звичаї, уподобання, які в них ідеї й побут.

Але мріяти й бажати можна всього, та не все можна робити. Отож, обміркувавши справу тверезо, я вирішив їхати знову "знайомою дорогою", себто, вибратися вдруге до Аргентіни. Дружина зі мною погодилася — і постанова була схвалена. Справді, чого було їхати в якусь незнану країну, коли в Аргентіні ми маємо близьку родину, маємо приятелів і земляків, так наче б у дома.

Ох, "удома"! Найрадше справді було би поїхати в Україну, до рідного Дичкова. Ale — що ж: їхати в неволю, де не можна й кроку вільно ступити, де не можна вільно й слова сказати... То вже краще знову в Аргентіну!

Так у місяці грудні 1970 року ми знову опинилися в цій соняшній країні. На цей раз я докладніше приглянувся і до країни і до її населення, а своїми спостереженнями поділився з нашою українською громадою через пресу. Нижче подаю свій репортаж.

З ПОДОРОЖІ ПО АРГЕНТИНІ

Їхали ми всього дев'ять і пів годин. Здавалось, що аж надсподівано скоро, — бо 12 років тому ми їхали двадцять три години!

Вступивши на аргетінську землю, віддалену від Канади на вісім тисяг миль, я мав таке враження, що потратив у напалену піг (це ж у Полудневий півкулі самий розгар літа), і мені було трудно дійти з моїми валізами до авта.

Ось тут ми стрінулись з людьми, нашими рідними, дальнє спорідненими і приятелями з нашого родинного села, і по дванадцяти роках ми зауважили велику зміну, що її зробив гас: старші віком постарілись, а молоденькі попідростали до непізнаття.

Час робить своє!.. Між ними я не зауважив моєї сестри Парані, яка є найстаршою з-поміж нас, живих ще, а яку я гомусь найбільше люблю... В нашій родині було нас вісімох. Старші вже повмирали,, а ми, гетьверо «молодших» ще живемо. Сестра наша Параня вже досягнула сімдесят восьмий рік життя, брат Степан 76 літ, а сестра Марта, молодша від мене, 72, живе в дальшій провінції Ля Пампа.

Сестра Параня, кілька місяців перед нашим приїздом, мала легкий параліж, який лишив наслідки на її обличчю.

Переїжджаючи через Вільде, оподалік від Буенос Айрес, ми вступили до сестри моєї дружини Марії, а від неї ми заїхали до міста Беріссо, де живе сестра Параня і брат.

Втішались ми тут не тільки теплотою гарячого аргетінського сонця, але ще більшою теплотою міцного родинного погуття. Ми згадували наше минуле ще з дітотих гасів. У нас усіх була тоді етиха і радість в нашому родинному домі з нашими родичами.

І хог може деколи жили в деяких недостатках, але ми того не дуже то відгували, бо ми були всі в кружку нашої родини з нашими добрими родичами.

*А опісля наша недоля, як і багатьох інших,
розкинула з рідних земель в незнані нам країни по
цілому світі...*

РІЗДВО В ЦЕРКВІ БЕРИССО

*По нашему кількаденному відпогинку, ми з
дружиною рішили піти до церкви ОО. Василіян.*

*Було латинське Різдво, що його прийняла міс-
цева українська католицька Церква, оголена о.
Дмитром Кащуком.*

*Пізніше я довідався, що і тут ішла боротьба,
ги святкувати по нашему старому українському
стилю, ги по новому латинському. Під натиском
отців Василіян рішено перейти на новий стиль, ла-
тинський. Але хто тут виграв, не знати...*

*Ось та церквяця, хог невелика, не була запов-
нена. Люди, присутні на тому різдвяному Богослу-
женні, всі були віком понад сорок років. Молоді зо-
всім не було. З того напрошується висновок, що
старші не мають заміру залишати своєї церкви на
схилі свого віку, але постановили триматися її до
смерти.*

*Будуги ось тут в церкві, я ніяк не міг погоди-
тися з думкою, що в такий гарячий літній гас ко-
лядують... Краще вже пасувало б співати «Христос
Воскрес!» Однак хор тут прекрасний і складається
виключно із Сестер Василіянок, а оголювала його
і диригувала ним сестра Теодозія Фотюк.*

*Служба Божа, яка тривала півтори години, не
видалася ані довгою, ані втомлюючою, саме завдя-
ки гудовому співу.*

В БУЕНОС АЙРЕСІ

*4 січня 1971 дуже гарного дня я рішився по-
їхати до столичного міста Буенос Айрес і там від-*

відати людей, яких мені поругено з Канади, а зокрема редактора місцевого гасопису «Наш Кліг» — Маркіяна Фесоловига. Я мав вругти йому книжку М. Шарика «З відділі 50 літ». Я мав теж передати привіт від М. Селешка, секретаря Гол. Управи Стр. Громади в Канаді, його добрим друзям ще з Німеччини. Пана Яхна я стрінув у друкарні, де друкується «Наш Кліг» і «Укр. Слово». Пана Філя я не мав нагоди багати.

Книжку я вругтив М. Фесоловигеві, за що він мені щиро подякував, як також авторові п. М. Шарикові за його цінний дарунок. Про це згадав редактор у «Н. Клігі» і підкреслив приємність його зустрігі з моєю скромною особою, за що я йому щиро-сердегно дякую. Він приобіцяв також, що по прогитанні книжки напише дещо більше. В особі п. Яхна пізнав я дуже симпатигну і щиру людину. Він був колись на рідних землях управителем Українського банку в Коломії, а тепер, в старшому вже віці, працює в кооперативі «Відродження».

Власником друкарні є п. Кузьміг. Чоловік, який мало говорить, але дуже влугно. Його розмова переплітається з жартами. Він запропонував мені (зі мною були ще п. Д. Гулька і його донегка Оля), щоб ми зайшли до ресторану на перекуску і склянку пива. Я мав велику приємність з ними там побувати.

Далі ми втрьох заїхали на місце, де розпогато будову пам'ятника Т. Шевченка. Пам'ятник погали будувати, але до закінчення ще далеко. Фундамент виллятий, висота готири або п'ять стіп. Обгороджений високими штакетами. На мармурову плиту ще гекають, але має вкоротці прийти. Пам'ятник мусить бути закінчений ще цього року, бо контракт підписаний з аргетінським урядом, кінгається при кінці 1971 року (був він даний на п'ять років).

Місце дуже гарне, поблизу палати Президента. Там є більше пам'ятників аргентинських визнаних людей. Дуже гарна і простора площа, яку прикрашують високі і розлогі дерева.

В неділю, 24 січня заряд «Просвіти» скликав збори. Я рішив вругити їм книжку-дарунок за те, що перед 12 роками глени цієї організації спровали нам прощальний вегір, такий щирий і гугній, що ми з дружиною ніколи не можемо цього забути.

Книжку я вругив голові п. Самойському, як дар від нас для т-ва «Просвіта». Вругаючи йому, я заговорив до них на тему єдності в наших українських організаціях. Перед тим довідався від місцевих гленів, що тут панує великий розбрат і незгода. Я стрався їм пояснити, що тільки в єдності — сила. Надміноги їм, що ось тут, в цій книжці, вони довідаються про наші організації в Канаді, і що не менше труднощів переживали ми, як і вони ось тут в Аргентині. I сам автор цієї книжки був одним з найкращих людей, які творили ѹ організували наші організації: Українське Національне Об'єднання та Українську Стрілецьку Громаду. Я згадав, що він сьогодні находитися в не дуже доброму стані з-помор'я, яке підорване різними переживаннями.

I я ось тут прошу Всевишнього, щоб кріпив його в доброму стані і щоб міг він докінгити запогатковане ним велике діло — докінгити писання своїх споминів.

Всі вони сприйняли мої слова з великим одушевленням і зараз же по закіненні моїх слів запівали йому «Многая літа»!

Приходили вони по герзі, стискали мені руку й обмінювалися словом подяки!

ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» У ВІЛДЕ

Перебуваючи в другій околиці, я зайшов до дому т-ва «Просвіта» у місті Вілде.

Дім досить просторий і вигідний, навіть на досить гисленну публіку. Новозбудований. Коштує він багато грошей і праці гленства. Члени ще досить молоді й енергійні. Здібні виконувати все те, що вимагає організаційне життя.

У той вегір відбулося засідання. Ми познайомилися, дали себе пізнати, як організаційні люди. Довідавшись, що я приїхав з Канади, глени управи виявили до мене велике зацікавлення. Я не хотів їм перешкоджувати в їхньому засіданні і присів собі оподалік. До мене підступили дві пані, донька й мама. Доня представилась мені як пані Дрозд. Вона була розумна і дуже визнавалась на справах організаційних. Але не тільки на справах організації, до котрої вона належала, але і до інших. Я дівідався, що вона родилася у місті Галич і там же ходила до гімназії. Має двох синів; один з них оженився з українкою — лікаркою, а другий, ще молодий, гарний горняків хлопець, неодружений. Ми говорили про все, що відноситься до організаційного життя. В міжгасі я запримітив портрети гетьманів: Мазепи, Хмельницького і С. Бандери.

Я поспітав паню Дрозд, гому аж така велика порожнега у віддалі аж кілька століть? А де ж подівся 1918 рік, що дав 22 сігня, який ми щороку святкуємо, Злука Українських Земель? А де ж воно, оті провідники наші: Симон Петлюра, полк. Є. Коновалець?

Пані Дрозд занепокоїлась. Мабуть, зрозуміла оту помилку, яку я запримітив. А може і вона не дуже то звертала на те увагу, не знаю!

Однак вона старалась дати віправдання і, між іншим, сказала таке: «Та ми маємо оті портрети,

яких вони гомусь не вгітили. Вони в нас лежать там у шуфляді».

Я йй сказав ось таке: «Дорога пані портрети таких людей мусять висіти на погесному місці, а не лежати в шуфляді».

За хвильку гасу пожалував, що я йй так сказав, бо ж вона тому не винна і не гіпляла портретів, тільки хотісь інший. Адже вона не могла брати відповідальність за когось іншого.

Однак я пізнав, що то люди, майже всі — за віймком кільканадцять старших, — всі з новішої еміграції. Всі вони просякнути жадовою слави і вважають себе найбільше заслуженими, найбільше ідейними і привласнили лишень собі право визволителів, бо вони найбільше потерпілі...

Таке діється всюди: в Канаді, Америці і в Аргентині. Оті люди роблять великий перескок через голови других дуже ідейних і заслужених людей.

Я тій симпатигній пані старався пояснити, що у нас у Канаді, до другої світової війни, не було ніяких організацій, які б мали назву «івці», тобто мельниківці або бандерівці... У нас була організація, яка постала 1928 року — Українська Стрілецька Громада, а так в 1930 р. створилася організація Укр. Національне Об'єднання, а той і жіногі і молоді, які тісно між собою співпрацювали. Були також інші організації, але оті загдані організації були найбільш активними.

А відтак я хотів би пригадати отим різним «івцям», що Організації зі старими гленам, які були колись дуже діяльними, вже відходять. З гасом глени всі минуться! Але їхня жертвенна діяльність певно буде записана в історію наших змагань за визволення нашого українського народу. Остануться тільки ті, котрі найбільше змагаються за здобуття своєї власної кар'єри й слави. Алеж знову, на випадок ще

одного бунту, знову прийдуть другі, загнуть від себе і будуть цілком те саме повторювати, що їхні попередники, себто, шукати слави. Чи не краще прийняти гасла, що його кинули колись наші провідники, а саме: «Українське Національне Об'єднання!» Ота назва організації, до якої ми належимо і проти якої ви зараз дісте?

Свого гасу, стрінувся я з молодим ще головіком, а то було у нас в Канаді. Між іншим наша розмова ішла про наші організації. Отой головік заявляє мені: «Я був бандерівцем і ним останусь!» Я йому заявив, що було б багато краще, якби він був і залишився українцем! Бо і я був вояком в українській армії. Я був гленом УСГ і організації УНО. Отже, я був і є українським націоналістом, але по-нарвіше я є і буду українцем!

Потім я пішов до моєго помешкання, а й ізгадані дві пані також рішились іти додому на відпогинок.

Вийшли ми разом, а по дорозі запрошували вони мене, щоб зайти будьколи до їхнього дому.

Я пізнав по їхній розмові, що вони не образились, отсими моїми маленькими докорами, а радше сприйняли їх до відома.

Так ми заприязнiliся. Я мав велику пристрасті з ними побувати. Відтак бував я в їхньому домі і запізнався я з п-ном Дроздом. І гомусь ми так заприязнiliся, що важко було нам розставатись...

То було і мое прощання з ними: другого дня я вже мав виїжджати до Канади!

МОІ ВІДВІДИНИ В ЕПІСКОПА А. САПЕЛЯКА

Вже від довшого гасу я робив старання побагатися з епіскопом Аргентіни Кир Андрієм Сапеляком. Мої заходи я робив через о. Дм. Кащука в Беріссо. Він казав, що епіскопа зараз нема в дома і мабуть скоро не буде. Так було в протягу довшого гасу. Числа телефону в книжці не було. Однак я дістав його через довірогних людей і потелефонував до епіскопа.

До телефону прийшов секретар о. Король. Я йому представився, хто я і звідки, і просив про авдієнцію, пояснюючи, що наше населення Канади Кир Андрея знає з того гасу, як він був у нашій місцевості в місті Сен Кетерінс та відправляв Богослуження в нашій церкві. Крім того, наш місцевий парох о. д-р Комар просив мене, щоб зайти до епіскопа і скласти йому широ-сердечний привіт. Тоді о. Король перепросив на хвилинку, а відтак запитався, коли я можу прийти. Тоді вже визнагив мені день і годину візиту.

Мешкання епіскопа було не дуже велике і не дуже вибагливе. Ми війшли до його канцелярії. Протівідницю у мене була моя молода племінниця, яка володіла, крім еспанської, дуже добре і українською мовою. Дуже свідома, і зараз вона є секретаркою молодегої організації САУС-су, і знайома епіскопові. Колись із приїздом Верховного Архиєпіскопа Блаженнішого Йосифа, вона була декламаторкою (вірши вищувала вона спільно зі своєю матір'ю Галиною), а відтак Кардинал Йосиф покликав її і маму до себе, щоб з ними ближче познайомитись і довідатись про їх родину, яка належить до національних організацій, т-во «Просвіта» і до т-ва «Відродження».

Батько її, Дмитро Гулька, є сином моєї сестрінки, а його донечка Ольга по фаху угітителька серед-

ньої шкли і професор музики. Отже, я мав у ній не тільки провідницю, але і перекладага, як зазнала потреба...

Єпископ прийняв нас дуже ввігливо. Його щире відношення до мене настроїло мене прекрасно. Я мав сміливість говорити з ним, як будь з яким світським головіком. Кир Андрій розпитував мене дещо про церковні, а то й про національні організації. Я йому все дуже радо оповідав, погинаючи з давніших до сьогоднішніх гасів: про зв'язки національних організацій з нашою Церквою, про конегну потребу бути тісно зв'язаними з громадою, бо гейже всім нам відомо, що там, де вже існувала будь-яка українська національна організація, там творились і відтак наші Церкви. Ніколи і ніде не будувалась церква там, де не було свідомого українського елементу. На превеликий жаль не завжди і не всюди поділяли священики цю думку. Часто густо наші священики, не долюблюючи гасом якоїсь організації, не пішли на прохання громади до організації на посвячення великомъю або свят-вєгірної поживи. Православні священики дуже радо виконували свої священичі обов'язки для української громади. Бували і такі випадки, що було запрошено двох священиків, але вони не сідали поруг.

То було колись! Сьогодні ліється вже дещо інакше. I ось тут я витягнув знімку, яку мені прислав мій син з Канади із «Сен Кетерінс Стендард». На тій знімці місцевий мейор міста Сент Кетерінс підписує проклямацію в день 22 січня, а з двох сторін стоять священики: один з української католицької церкви о. д-р Микола Комар, а другий з православної церкви — о. Федір Легенюк, посередині між ними голова місцевого Відділу КУК п. М. Гладиш.

Як мені мило було показати знімку єпископові і тим самим доказати, що ми не є австро-угорськи-

ми русинами, за висловом кардинала Тіссерана. Єпископ Андрій мабуть хотів виправдати Кардинала і сказав таке: «Іому вже є 86 років, сьогодні ми вже свідомі українці і не дамо себе вимести з овіду людського знагіння на смітник». А я додав від себе, що вже не будуть висловлюватись, що в церкві політикувати не можна, бо у Ватикані іде ще більша політика... і я вірю, що скоріше ги пізніше ми таки будемо стисло зв'язані: Церква і Нарід — Нарід і Церква! Згадав я також про Митрополита Амброзія Сенишина з Філадельфії та й про оту боротьбу, яка велася перед Великоднем, оті демонстрації перед катедрою. І ось тут пригадується те, що діялось колись давно в Україні за гасів польського панування, коли клюгі до наших церков мали жити у своїх кишенях, а наші селяни терпеливо гекали на пана жида, щоб відгинив церкву й дозволив їм Богу помолитись. А пан жид не спішився. Він знов, що мовгазні селяни-русини завжди мають терпливість... Аж нарешті, іде вже коником на візоку, а молодь побагила і радісно співає: «Їде, їде Зельман, їде, їде пан, пан і відгинить церкву нам, нам!..» Ото були гагілки в гасі Великодніх свят.

Однаже Єпископ сказав, що оті демонстрації з різними транспарентами, з якими ходили миряни, були не на місці, бо воно негарно виглядало перед американською публікою.

А я спітаєся владики: Що ж оті миряни повинні були в той час робити, коли церкву замкнено і не допущено їх помолитись нашому Богові по звігаю наших предків і вікової традиції в гасі Воскресіння Господнього?

Між іншим єпископ заявив, що він гостював тоді в Митрополита Сенишина!

Не була ця розмова для нас дуже присмною, і тому єпископ старався такі драстигні теми умина-

ти. А я, навпаки, бажав йому вияснити, що її глибоко відгувують свідомі українці й увесь український народ.

Зближалась обідова пора, я встав та подякував єпископові за його гас, який він для нас віддав. Преосв. Кир Андрій, дякуючи мені, сказав, що йому було приємно вітати мене в його домі, як рівно ж дякував нашому парохові о. д-рові Комареві за його привіт.

Відтак моя провідниця Оля, прощаючись, попросила єпископа, щоб став з нами до знімки, на що він згодився. Потім покликав о. Короля, щоб той відгинув катедру і показав нам її вигляд усередині.

Катедра простора. Устаткування в ній не дуже то багате. Лавки встановлено досить рідко, й вони не дуже то вигідні до сидження. В тій хвилі гомусь я подумав собі про нашу церкву в Сент Кетерінс. Яка велика різниця! Лавки вигідні, і прикладнути немає труднощів. Посередині встелений килим. Дивлягись на оті порядки в церкві і на оту гистоту аж душа радіє. І хотілося б оту нашу церковцю звати катедрою, бо не думаю, що у нашій околиці є де краща церква, як у нашему місті.

І порівнюючи Канаду до Аргентіни, яка тут є велика різниця життєвих вигід у нас тут і у наших братів і сестер там. Мабуть є в цьому якісь недомагання. Мабуть і тому, що латинізується наші українські церкви. Не хотів би цього твердити, але мабуть, що воно так є...

Роздумовуючи над тим, таки треба сказати, що церква має бути з народом, а народ з церквою, бо де народ і Бог!..

Коли я перший раз за дозволом місцевого священика о. Д. Кащука відвідав Сестер Служебниць,

вони мене привітали дуже щиро, всі вони дуже симпатигні і говорливе.

Знаючи, що я приїхав з Канади, вони вітали мене так як давно вже знайомого і огікуваного гостя. Тим більше, що моєї сестри внучка 12-літня Естеліта їх поінформувала і свою радість їм висловлювала, бо знайома з ними й ходила до їхньої школи.

Всіх Сестер Служебниць є 28, вони у своїй школі мали 72-ох дітей. Діти були різних національностей, а то й рас. Сестри вчили їх еспанської та української мов і катехізму. Школу утримував аргентинський уряд.

Всі оті діти походили з дуже бідних родин, які не були спроможні їх вигодувати й дати їм якусь освіту. А їх там дуже багато в сусідній провінції, якаеже з пров. Буенос Айрес, Місіонесі. Там вирощують бавовну й випасають худобу, там є підсоння гарячіше і мабуть тому там є так багато дітей. Сестри мені оповідали, що є родини, які мають по п'ятнадцять дітей, або й більше. З тієї ж провінції походять майже всі Сестри Служебниць, як та-ж i o. Дмитро Кащук.

Говорячи з ними, я впрост гудувався, які в них порядки, гистота і дисципліна, як між Сестрами, так і дітворою. Заговорив я до одної дівчинки по-українському, щоб довідатися ги розуміє вона нашу мову. Дівчинка дуже гемно відповідала на мої питання.

Крім школи, в сестер є ще великий город, якщо можна його назвати городом. Яких 10 акрів обробляють вони самі і хіба тоді клигутъ на допомогу головіка, коли треба ту всю ярину заладовувати.

Всі вони рухливі і працьовиті, як ті бджілки i, здається, ніколи не відпогивають. I, хо г народжені й виховані в Аргентині, не практикують «сієсти»

— пообіднього спання, що стало традиційним серед аргентинців.

Розмовляючи зі мною, сестри розказували про їхню Аргентину й питали також мене, як живуть люди у Канаді.

Між ними були настоятелька Деонізія Шевгук, адміністраторка Тереса Островська, диригентка хору, Теодозія Фенюк, Сестра Марія Туркало і Маті Клавдія.

Три з них мали дуже велике бажання приїхати до Канади. А навіть твердили, що наш Верховний Архиєпископ Йосиф Сліпий, перебуваючи у них у Беріссо, приобіцяв робити старання, щоб післати двох з них до Канади, а двох до Бразилії.

Всі вони просили мене долугтися до того старання, щоб вони дістались до вимріяної Канади. Я їм не міг в тій справі майже нічого помогти, хот як хотів би, але їм порадив — спогатку робити старання у нашого місцевого пароха о. д-ра Комара, а він би звернувся до нашого єпископа Ізидора, і тоді справа мала б успіх. Адреси пароха й єпископа я подав.

Підгас розмови, я їм вругив брошуру про Комітет Оборони Укр. Кат. Церкви, де пишеться про створення Укр. Патріярхату.

За кілька днів ставлення сестер до мене цілковіто змінилося. І в листах своїх, в яких мали вони просити о. д-ра Комара про виїзд до Канади не було про це згадки. Тільки писали вони про помігнути руку — фінансів.

Отак закінчилися наші розмови. Мабуть всі вони мали б повинуватись вищим церковним властям і своїм зверхникам.

ПОГОДА В АРГЕНТИНІ

То була перша зима в нашому житті, змінена на літо. Я дуже розкошував купанням в теплій соленій воді, і по ньому спав знамено. Кілька днів погода була тут така гарячка, що я боявся, щоб моя жінка не сказала: «Удъмо до дому, бо така горячка спричиняє мені біль голови!»

Але воно сталося інакше. Одного вегора погав падати рясний дощ. Він тривав день і друге пополуднє. Стало холодновато, 49° в ногі, а вдень 72° . Від того гасу вже й ніколи не теплішало, хіба на кілька годин. Купальневі бізнеси погали терпіти в місцевості Маруа Плата, бо люди погали вийжджати додому. А як деколи сонце бліснуло на пару годин, то люди ішли купатись до ріки Ла Плата. Ширина її сягає поверх 300 кілометрів в гирлі, де вона вливається до моря. Ріка граничить між Аргентиною і Уругваєм. І я мав нагоду один раз в ній купатись. Пішло нас готовсько, роздягнулися і поклали свої регі на невеликій купині. За годину вернулись, а нашого убрання вже немає... Аж якісь сеньйори покликали нас до себе і сказали, що вони захоронили наші регі перед наглим припливом води. Часто поблизу берегів, де мешкають люди, вода заходить до їхніх домів. Але вони не дуже то собі з того щось роблять, бо то для них не першина, вони до того привикли.

Дивна та країна і прекрасна. Дерева аж горні від зелені. А квіти попросту гудові, найрізноманітнішої величини, форми і барви. Ростуть вони всюди, хоць їх ніхто не садить, часто навіть у придорожніх ровах. А там десь виросла велика, розлога гудова пальма, що не можете нію налюбуватись. Здається, що дали б ви не знати що, щоб змогти мати її біля свого дому. Але наша природа не дозволить нам на такі «люксуси».

ПОВІНЬ В БУЕНОС АЙРЕС

4 лютого 1970 р. в ногі погалась велика громовиця. Громи токли, здавалося, над головою. У такий час молимося щиро, щоб отої грім не поцілив нас, а зокрема, коли ми на гужині. Бо багато людей стають жертвою оцих дуже низьких блискавок. Рясний дощ не переставав у протязі 48 годин. По вулицях міста стояли води. Піхотинці йшли серединою вулиці. Телефони не працювали, бо все замокало. Телевізій погали показувати заливи, що їх спричинили дощі. Вони позабирали доми і все те, що в них було. Людські втрати понад 50 осіб. Худобу, що тут завсіди на дворі (бо стаєн в Аргентіні нема), вода забрала із собою у безвісти. Великий, шість поверховий дім завалився від надмірної мокроти; мабуть, з не дуже добрым фундаментом, або і не досить дали цементу до піску при його будові, бо тут таке часто буває. На щастя, люди, які там мешкали, були попереджені і вгас вибрались, рятуючи своє життя, окрім 39 осіб, що не вспіли вийти і там погинули. Дім, звалюючись на вулицю, впав на перейджаюче авто і вбив троє людей. Це було страхіття! Нас огортає жах, коли ми дивилися на ці регії в телевізії, бо все це діялось недалеко від місцевости, де ми замешкували — поблизу Буенос Айрес.

А однак місцеве населення не дуже переймалось. Вода з моря часто підпливає і до міста і заливає до їхніх помешкань, навіть на деві стопи. А мешканці підносять свої хатні устаткування до певної висотини і залишають доми, аж доки вода не відступить назад до океану. Хати будовані там з цегли.

ВІДВІДИНИ У МОГО СУСІДА

З нашого села Дигкова в Аргентіні живуть брати Мітренги, Дмитро та Іван, яких я зустрів по 45-ти роках.

Вийджаючи до Канади, я оставив Івана молодим хлопцем, який ходив в Тернополі до гімназії.

Ніколи я не міг забути родини Мітренгів, яка впала жертвою шаленого ляцького терору. Батько їх Василь, був дуже взірцевим господарем громади нашого села, його в гасі української влади вибрали війтлом. В гасі наших визвольних змагань, двох його молодших братів — Яків і Олекса, — загинули. Один з них не вернувся з австрійської війни, а другий поліг в Україні. Василя зараз же в 1921 році заарештували польська поліція, і в дуже короткому гасі його замордували в тюрмі в Тернополі, і там же він був похованний.

Відтак його дружина перевезла його тлінні останки до рідного села. Не інакше сталося з його братом Матвієм (стрийком Івана). Він був добрым воїком і дослужився ранги вахмайстра в австрійській армії. Відтак став на службу до поліції і був комендантом постерунку недалеко Львова. Служив він там до розвалу Австро-Угорщини. В гасі українсько-польської війни Матвій вступив до української армії. По закінченні війни опинився в польській тюрмі. Немало зазнав побоїв від ляцьких варварів. Був одружений удруге і мав жінку львовянку. І хот вона була польською патріоткою, але робила всякі заходи, щоб вирвати головіка з тюрми від побоїв.

Робила вона також старання через коменданта постерунку з сусіднього села — Бірок Великих. Називався він Щенсний. Цей запропонував Матвієві ту саму службу, яку мав він за Австро-Угорщину (коменданта постерунку), під умовою, щоб зректись ідеї

України. Але Матвій на те не згодився, кажузи: «Я ляхам служити не буду!» Залишився він далі в тюрмі. Випустили його вже постарілого і знищено-го. Приволікши до дому, застав жінку і дітей у зліднях. Не маючи засобів до життя, він вступив на службу до місцевого пароха о. І. Волянського, де й працював довгі роки.

Але в гасі польської паціфікації не поминули його знова ляхи. Своїми дротяними нагаями побили його до крові, вимагаючи, щоб цілуває він землю і вимовляє, що це є «зем'я польська». Він дійсно цілуває землю, але заявляє, що це земля українська. Про це була також згадка у книжці — «На вігну ганьбу ляхам».

Тому мене цікавило поїхати і побагитися з Іваном Мітренгою, який продовжує боротьбу по лінії своїх славних предків. Був він також редактором «Українського Слова» в Буенос Айрес. Було мені дуже присмко побувати в його домі і познайомитись з його дуже милою дружиною і донегкою Ольгою, які мене широ вгощали.

А оті наші, хога не дуже то веселі спогади з рідних земель, остануться нам на завжди!

ЧИСТОТА МІСТА

Маршуючи нераз ранками по вулицях міста, я запримітив, що вони дуже брудні. З кожної хати випливає брудна вода з лазнішки ги з кухні. Найгірше на погатку тижня, коли господині перуть, тоді випливають білі помий. Вода стойть довго на вулиці, нагрівається на сонці і смердить. Витворюється слизькота, яка дуже небезпекна для переходя-гих вулицю. Ви наступите на слизину і можете легко поховзнутись і упасти.

Хідники досить широкі. Їх вкладають власники поруг своїх посілостей. Тому вони різноманітного ко-

льору і якости. Одні вищі, а другі нижгі. Буває і таке, що там одна або дві плити тріскають, і робиться яма, яку ніхто не спішиться направляти. Є випадки, що властитель дому щось буде або направляє і насипає на хідник велику купу каміння або піску, який там лежить цілими тижнями, а то й місяцями. Переходягі обминають те все і не протестують, бо то є в них на денному порядку: сьогодні в когось, а завтра в нього. Таке там діється в менших або більших містах. Дороги тут дуже погані. Великі повибивані ями по середині вулиці. Обминають їх авта, а то й великі автобуси. Обминаюги ями, задержують рух на вулиці. Але дехто з водіїв не зважає на те і їде скоро і так пасажирами товге і термосить, що якби іхала вагітна жінка, то певно вже вона не потребувала б доктора...

ХАРЧЕВІ БАЗАРИ

Переходяги вулицею, я потрапив на базар. Цей «маркет» здалека дався відгуті своїм неприємним запахом. Вам відбиває охоту щонебудь купити. Там є різноманітні овочі, м'ясиво, риба, ковбаса — тоненька і груба, як у нас «балони». Нігим оте все не накрите, ані не заморожене. Поверх того всього кружляють великі горні мухи. Я не зважився там щось купити, а тим більше рибу, яку я дуже люблю. Боявся, щоб жінка не вигнала мене з нею з хати. Продавці кригать і галасують, заохочуючи публіку. Прихвалюють свій товар, будь-то він найкращої якости. А знова покупець підходить і говорить, що той товар недоброї якости і ціна зависока. А продавець зміняє свій тон і так багато і скоро говорить, навіть тоді ще, коли вже покупець відійде від нього. Так, як то у нас бувало колись у нашому галицькому місті. Наші рідні жили часто нази-

вали злодіями тих, що в них нікого не купили. А наш селянин мовгав, хог, може, й обурювався в душі. Він вже до того привик, бо так сприймали і його предки...

Ідуги дальше, ми зайшли до великого склепу «Бонанза». В отім склепі можна всього набути: убрання, обувці, всяких гастро до машин, алькогольні напої, як пиво, горілка, яка там не дуже дорога, є також заграниці горілки і не дуже то з великою різницею в ціні. Нарід ішов товпою в одну або другу сторону. Але, що мене здивувало: попереду нас ішла жінка, несуги під пахою пакунки. Ішла вона до виховодих дверей. А там знова оподалік стояв здоровезний головік з довгими вусами і дуже добрими ласкавими огима. То був поліцай! Він піdstупив до неї, перепросив її і каже: «Пардон сеньйора, ти іди і заплати за ті регі, які тут маєш!» Вона преспокійно вернулась і вгинила його волю. А як то було б у нас в Канаді ги Америці?

ЕКОНОМІКА В АРГЕНТИНІ

Наслухався я дегого від місцевого населення, яке завжди висловлює скарги і нарікання на свій Аргентинський Уряд. Переважно кажуть: нам треба доброго господаря в нашій країні!

Дуже часто вони згадують про бувшого президента Перона та його дружину Еву. Про них говорять, що вони їздили, а то й ходили пішки, без ніякої охорони. Вони мали на меті піднести на вищий життєвий рівень бідноту, якої є тут дуже багато. Перон постарається про старегу пенсію. Він обмежив довгі години праці. Заборонив через будьякі пригини звільнити робітників із праці. Не можна було вимагати праці понад силу робітника. Робітники звали його батьком, а його жінку матір'ю.

*Але оте все довго не тривало. Нарід не був до-
сить свідомим своїх завдань і під опікою батька
Перона погав деморалізуватись.*

*Мовляв, за нами є президент Перон. Він не до-
зволяє нам тяжко працювати. Несвідоме робітни-
тво, віряги, що їм вже можна все робити; з ненави-
сти до власників фабрик погали все саботувати,
кажути до наставника ги власника фабрики: «Ти
сам роби!» А звільнити його з праці невільно, бо
такий закон! Часто бувало, що якогось гарячого
дня якийсь провокатор скаже до людей: «Ходім до-
дому, бо сьогодні дуже гаряче!» — або щось інше.
Тоді робітники зупиняли машини і розходилися. Лю-
ди не хотіли працювати.*

*А ось що сталося у місті Ляплята. Тут є вели-
ка фабрика м'яса «Свифт». У ній працювало 5 1/2
тисячі робітників і робітниць. Тепер та фабрика за-
крита, бо власникам вона не поплачується в Арген-
тіні. Така сама фабрика в Америці з 1 1/2 тисячі
робітників із деяким кращим змодернізуванням ма-
шин дає 1 1/2 разів більше продукції.*

*Але ось тут хогеться дещо сказати про недотягнення уряду. У місті Беріссо є рафінерія газо-
ліни «Петроліум» під державним керівництвом. У
ній звільнено два роки тому 2,000 робітників, між
ними також мої сестри зятя. Звільнення мало три-
вати тільки короткий гас. Ім не давали ніякого обез-
пегення з безробіття. По двох роках гасу їх покли-
кали знову до роботи, але під умовою, щоб вони
зреклися пенсії з фабрики, яку вони оплачували
впродовж 10 років. Також іх заробітня платня те-
пер була як нових робітників. Або: Тут є фабрика
вовняних матеріалів, якої власниками є американ-
ські жиди. Робітники працюють там уже третій рік
без заплати, а їм кажуть: «Ми заплатимо вам піз-
ніше, бо тепер маємо недобір». Лише подумайте со-*

бі, якщо тут терпеливість і довір'я в цих людях, які працюють «у борг».

Так знову хочу дещо сказати про їхнє назадинництво. Будують ось тут дорогу, яка звалась Салядеро. Її перейменували (старанням українців) на називу «Україна», і ход вона не дуже довга, проте будують її вже понад 2 місяці, і вона ще не скінчена.

Під оглядом техніки Аргентіна позаді від Канади й Америки не менше 50 років.

ПЕНСІЯ

Люди в старшому вже віці не всі мають право на пенсію, як у нас у Канаді. Одержануть тільки ті, хто працював у фабриці ги на якісь посаді. Пенсію одержуєте за старанням адвоката, якому треба заплатити наперед. Відтак мусите кожного місяця вистоювати довгі години, огікуючи на вашу гергу. А як прийде забагато людей, й урядники не вспіють упорятись, то ще треба прийти другого дня.

Ось так виглядає Аргентіна, та гудова, прекрасна країна, яку Бог наділив щедро і багатством, і красою. І люди непогані, добрі, щирі й симпатичні. Вам хотеться стріннутись удруге й не хотеться з ними розставатись. Ой, хотілося б із ними жити і хотеться їм ще сказати востаннє: «Щастя вам, Боже, і всього найкращого та бувайте всі здорові, наші дорогі друзі!»

ТРЕТЬЯ ПОЇЗДКА В АРГЕНТИНУ

Вже від довшого часу вся українська преса писала про наміри наших земляків в Аргентіні побудувати пам'ятник Тарасові Шевченкові. Як і всі такі наміри, справа була пов'язана з різними клопотами, головно з фінансовими труднощами, але врешті успішно дійшла до кінця. І тоді знову преса й радіо почали широко коментувати цю поважну подію та заохочувати всіх українців масово взяти участь в такому небуденному національному святі. В Канаді та ЗСА найнято навіть спеціальні літаки, щоб знизити кошти подорожі. І справді порівняно квитки коштували дуже дешево. Так, наприклад, коли я в 1959 році платив за квиток в обидва кінці 970 долярів, а в 1970 — 750, то цим разом він коштував лише 320. Тому я без вагання вирішив їхати.

Перед виїздом я зайшов до моого приятеля п. М. Шарика, щоб з ним попрощатися, і тут мене стрінула несподіванка: оскільки намічений від Української Стрілецької Громади делегат п. Дмитро Ріпак з Вінніпегу мав автомобілевий випадок і не міг їхати, п. Шарик, як голова цієї організації, запропонував репрезентувати Громаду мені. Я подякував за почесть і пропозицію прийняв.

В літаку їхали самі українці, переважно молодь, і настрій у всіх був дуже бадьорий. І як то звичайно буває, коли збереться гурт веселих українців, почалися співи. Затягнула їх молодь, а до неї вже прилічилася й старші. Не сумніваюся, що це вперше від сотворення світу в очах піднебесних просторах над чужими краями й океанами гриміла ма-

сова українська пісня. Та ще і як гриміла! Адже співав повний літак!

І не зчулися ми, як з голосників повідомили, що зближаємось до летовища в Буенос Айресі.

Приземлилися, виходимо з літака, а нас уже на високому балконі чекають представники, приятелі й рідня. Моя молоденька племінниця Оля вже здалека махає руками і кличе нас. Ну, і як звичайно, привітання, обійми, поцілунки й море радості.

Незабаром гостей розмістили по автобусах, і більшість поїхала до провінції Місіонес чи то до приятелів чи то до рідні, а чи й так на прогулянку, а я поїхав до родини, спочатку до Беріссо, а потім до Вільде. До відкриття пам'ятника ми ще мали понад тиждень часу, і всі повинні були з'їхатися в Буенос Айресі напередодні вроочистості.

Вже перебуваючи у Вільде, я довідався, що має відбутися також і друга вроочистість, а саме, перевнесення тлінних останків бл. п. Григорія Мацейка, геройчного члена УНО, який у 1934 році виконав атентат на міністра внутрішніх справ Польщі — Б. Переацького. Після атентату бл. п. Григорій Мацейко щасливо виїхав до Аргентіни й оселився в місті Беріссо, де й жив аж до самої смерті, що наступила в 1961 році. Довідався я також, що бл. п. Г. Мацейко був одружений з панною Вільчинською, батьки якої походили з сусіднього від Дичкова села — Бірок Великих. Подружжя не було щасливим, Г. Мацейко жив серед недостатків, усіми забутий і наче нікому не потрібний. Яка коротка людська пам'ять!

Мене розібрав і либокий жаль і докори совісти. Справді, довідатися про таку велику людину, яка жила майже в сусідстві, аж по третіх відвідинах Аргентіни й по десятюх роках після смерті — це таки було гріхом, хоч і невільним! Та коли б же

я довідався про все ще в 1959 році, то напевно допоміг би цьому героєві! Допоміг би особисто, допоміг би й через канадську українську громаду! І напевно люди відгукнулися б широко, підтримали б що видатну особистість і морально й матеріально та довели б, що вміють належно цінити його геройчний вчинок навіть і по упливі чверть століття. І ще більший жаль мене розібрал, коли мені показали хату Г. Мацейка: адже я, гостюючи в сестри, проходив біля неї майже кожного дня! І як було не жалувати?! Та справи не можна було завернути.

Відкриття пам'ятника було призначене на 5 грудня 1971 року, але гості з'їхалися до Буенос Айресу, звичайно, раніше. Я вспів побувати в кооперативі "Відродження" і зложити свою лепту на пам'ятник, як рівнож передати на ту саму мету пожертву від пані К. Бардадин.

Прийняття делегатів відбулося у великому "Сіті Готелі" на дванадцятому поверсі у величезній залі, де стояв один солідних розмірів стіл та багато менших на чотири, три і навіть дві особи. Всі столи, як то у нас кажуть, аж вгиналися від розставлених на них різноманітних найдків і напитків, але обслуги не було. Тож кожен почувався, наче вдома, і вибирав усе, що йому припало довподоби.

Щоб не мати ніяких клопотів через брак знання еспанської мови, я заздалегідь забезпечився товариством моого кревняка Дмитра Гульки, який не лише знав мову, а й Буенос Айрес.

Сиділи ми при столику з бувшим головою центральної управи т-ва "Просвіта" п. Галатьом і розмовляли про різні речі, як до нас підійшли дві пані й виявили бажання познайомитися. Ми, звичайно, попідводилися з місць і представилися. Пані також. Прізвище одної я, на жаль, забув, але друга була сама пані Слава Стецько. Мило вражений, я не міг

стрематися, щоб не сказати їй, що я мав нагоду не раз почути її промови в торонтонській радіопрограмі “Пісня України”. Пані Стецько всміхнулася і спітала мене, чи мені її промови подобалися. І я зложив їй свої щирі признання за змістовність, за запал і патріотизм. Пані Слава подякувала і при тому повідомила, що має намір відвідати Вільде з нагоди вроочистості перенесення тлінних останків бл. п. Григорія Мацейка.

А мені чомусь із покійним героем не щастило. Не зміг я познайамитися з ним особисто, коли він ще жив, не зміг йому допомогти, а на цей раз обставини склалися так, що не міг бути навіть і на церемонії перенесення мощів до гробівця.

Про вроочистість відкриття пам'ятника Тараса Шевченка писалося багато в нашій пресі, а я не збираюся робити конкуренції фаховим журналістам і тому не буду повторювати всього наново. Обмежуся лишею до ствердження, що свято відбулося величаво, що була маса народу і що загальне враження було б напевно ще краще, коли б не спека. Адже грудень — то середина літа у Південній півкулі, і сонце там пече добре. Але і при тій спеці, що в'ялила чоловіка і змушувала вмиватися десятим потом, усе ж враження було глибоко хвилююче. Стільки народу з'їхалося з різних кінців світу, стільки поважних чужинецьких достойників, духовенства, мистців та різних-прерізних людей зібралися на тій величезній площі, щоб поклонитися українському Генієві, який походив з простої кріпачкої родини! Багато пророчих слів сказав наш великий Кобзар, багато правди і багато передбачив він такого, чого не дано передбачити пересічній людині, але напевно, — напевно! — ніколи йому в голову не залетіла й думка про те, що його пам'ятники стоятимуть по далеких чужих краях і що йо-

му поклонятимуться не лишень нащадки козацького роду, а й зовсім незнані, далекі-далекі люди! І ось така думка, здавалося, гасила і спеку і втому та змушувала від гордості і втіхи сильніше битися серце.

Пару днів пізніше у місті Вільде відбулася зустріч представників ОУНз, які приїхали з різних кінців світу, з місцевою організацією "Просвіта", що стоїть на тій самій політичній платформі, на якій стоїть канадська Ліга Визволення України. Я у Вільде вже був "своєю" людиною та знав багатьох людей, в тому й чільних діячів "Просвіти", тож пішов також на ту зустріч. Прибула, як й обіцяла, пані Слава Стецько, та визначні гості з Канади — голова Ліги д-р Р. Малащук і член НТШ д-р Б. Стебельський.

Я прийшов собі, як звичайний гість, але одна моя знайома пані постановила неодмінно посадити мене за президіяльним столом. Я відмовлявся, як міг, бож не належав до ОУНз, тим більше до його проводу, але з моєю знайомою важко було сперечатися. "Ви також наш гість!" уперто повторювала вона, не випускаючи моєї руки доти, доки таки не примістила мене до президіяльного столу.

Предсідник, сидячи біля мене, спитав, чи я маю намір забрати слово. Я сказав, що ні, але, зрештою, ще побачу.

Привітала гостей пані Богданна Дрозд, з якою я вже мав нагоду познайомитися у попередній поїздці до Аргентини (до речі сказавши, вона померла кілька місяців пізніше в одному тижні з її мамою). Закінчивши свій привіт, пані Б. Дрозд покликала до слова п-ні Славу Стецько. Широко знана як добра бесідниця, п-ні Стецько і на цей раз промовляла блискучо. Посідає вона дар — піднести на душі слухача та загріти його до безкомпромісової бороть-

би з ворогом. Тому її слухали з захопленням і часто переривали її промову бурхливими оплесками. Однак, згадавши про бл. п. Григорія Мацейка, бесідниця сказала, що покійний герой новіших часів належав до ОУН під проводом бл. п. Степана Бандери.

Я справді не мав наміру забирати слова, але по скінченні промови пані Слави таки попросив предсідника про голос. Признаюся, що почав говорити навіть зі страхом, бо боявся вразити й шановну бесідницю і присутніх, які прийняли мене як почесного гостя, але й промовчати не міг, не мав права! А мое слово звелось до зауваги “у справі формальній”, як говорили офіційно, і торкалося звичайної неточності. Я сказав, що в часі, коли бл. п. Григорій Мацейко вбив міністра Перацького, бл. п. Степан Бандера ще не був у проводі ОУН, а був лишею студентом. У проводі ж ОУН стояв також покійний тепер полковник Євген Коновалець, про якого пані С. Стецько не згадала ні словом, так якби його і на світі не було. А свою заувагу я обґрунтував тим, що ми не повинні відбирати заслуг одним нашим вождям і приписувати їх іншим, бо цим робимо великий гріх.

В залі наступила констернація, і ніхто не обізвався ні словом, а вже найбільше був спешений я сам. Був переконаний, що образив пані Стецько і що вона на мене загнівається. Але ні! По закінченні офіційної частини, коли вже всі присутні поділилися на гуртки і жваво між собою розмовляли, я побачив пані Славу в тісному персні жінок, що обступили її з усіх сторін, намагаючись перекинутися з нею бодай словом. Пані Слава також зауважила мене, всміхнулася, піднесла руку і ступила крок у мою сторону. Я зупинився, звичайно, і з великим здивуванням побачив, що вона не лишею не гні-

вається; а, навпаки, дружньо простягає мені правицю. Мені з душі зсунувся тягар, а вже справді стало зовсім легко, коли пані Стецько призналася, що зробила у своїй промові помилку і на майбутнє буде обережнішою. На це я їй сказав: "Ідіть, дорога пані, дорогою чесною та справедливою, а тоді осягнете вашу ціль". Дорогий Читачу, я признаюся перед Вами, що я пережив найбільшу приємність. Мені хотілося цілувати її руки, бо я направду побачив у ній шляхетну та розумну людину. Та хотілося би відгадувати, що вона ось тут була під впливом когось...

Зближався вже день нашого від'їзду додому, але я ще раз мав нагоду побувати на стрічі ОУНз також і в Беріссо. Як я вже згадував, мій старший брат Степан був там свого часу головою "Просвіти", і, перебуваючи ще під час попередніх двох поїздок у тому місці, я знайшов там багато знайомих і приятелів. І на цей раз склалося так, що останні дні перед від'їздом у Канаду я також проживав у Беріссо, тож зрозуміло було, що пішов знову на зустріч. І тут мене знову привітали радо, а голова "Просвіти" п. Дідух також настояв на тому, щоб я зайняв місце при почесному столі. Біля мене сидів д-р Б. Стебельський, і я був дуже радий з ним познайомитися та перекинутися кількома словами. Треба було нам заїхати з Канади аж до Беріссо, щоб там зустрітися. Дивні бувають діла!

По зустрічах чільних діячів ОУНз і ЛВУ з аргентинськими "просвітянами", де і мене, непричे�тного до цього політичного середовища, так гарно приймали, я переконався, що в нашему народі гостинність стоїть далеко вище політичного упередження, і за це велика дяка Богові!

Все пройшло дуже гарно, і ми виїздили з найкращими враженнями, навіть у думці не покладаючи, що оце ми виїжджаємо не востаннє...

Площа біля летовища була набита людьми, майже так само, як при відкритті пам'ятника Тараса Шевченка. Вийшли нас проводити родина, друзі й знайомі, яких ми вспіли за час нашого побуту в Аргентіні придбати, а виглядало все так, неначе прощалася одна величезна сім'я. Були тут гості з різних штатів Америки та Канади, з яких я собі запам'ятив прізвища пань М. Маліцак і Макух з Огайо, п. Е. Мастикаш і покійний уже сьогодні п. О. Василишин з Торонта, п-ні Яцишин, п. М. Леник з Віндзору, п. Д. Ріпак з Вінніпегу, пп. Немі і Гірак з нашого Сент Кетерінс та багато інших. Мене проводила близьча і дальша родина й односельчани. Приїхав навіть іздалекої провінції Ля Пампа чоловік моєї покійної сестри Марти Тобачинський з сином Омеляном.

Всі прощалися дуже зворушені, багато плакало, не знаючи, чи доведеться зустрітися ще колись, бож таки Аргентіна — далекий світ! Вже й у літаку люди ще втирали слези та намагалися виглядати крізь вікна, щоб хоч оком кинути на знайомі постаті чи обличчя, але порядок є порядком: мусіли сідати на свої місця, застібати пояси і вирівнювати спинки крісел.

Літак включив мотори, поволі вистартував на лінію, набрав розгону і шугнув у небо. Все пережите лишалося позаду і глибоко внизу, а серед пасажирів ще панували сум і задума.

Врешті порозтібали пояси, а молоденькі стюардески почали ходити поміж рядами і питали, хто має охоту щось випити: вино, коньяк, мартіні? Одні оживилися і замовляли, на що мали бажання, інші мимрили щось для членності навмання, бо їм було байдуже. Однак, випивши по чарці, люди таки оживилися, загомоніли, а далі й заспівали. Співучий наш народ! Співає і в радості і в горі. Та вже як

розспівається, то й зупинити його важко. Так було і на цей раз: ледве кінчали яку пісню, а вже хтось починав іншу, і решта підхоплювала. Люди розвеселили надобре.

Та ось у розгарі цієї веселості через голосники донісся голос капітана: "Увага, увага, шановні пасажири!" І далі — повідомлення: щось не в порядку з моторами нашого літака, і ми мусимо повернутися назад до Буенос Айресу. Капітан говорить спокійно, щоб не лякати пасажирів, але всі ми розуміємо, що в таких випадках небезпеку завжди применишеться. І далі, затаївши віддих, слухаємо: літак має повертатися понад морем, щоб спорожнити збірники бензину, бо з повними збірниками не може приземлюватися. Капітан просить усіх бути спокійними, маючи надію, що все буде гаразд.

Замість пісень у літаку запанувала глуха мовчанка, і серця всіх стиснулися у тривозі. А мені чомусь пригадалася загибель Титаніка, про яку я читав іще колись у молодості. У 1912 році англійці збудували найбільший і наймодерніший у ті часи корабель Титанік — справжнє чудо техніки — який уважався цілковито безпечним для пасажирів. У ньому було все так побудоване, що навіть при проломі дна він не міг потонути. Коли Титанік вибрався у свою інавгураційну подорож, на його покладі було понад 3.000 пасажирів — найбільших багачів світу, які хотіли зробити собі святочну прогуллянку через океан. Вони справді перетворили інавгурацію в суцільне свято з музикою, танцями і розвагами, під час яких ріками лилися найдорожчі вина та шампанське і невгавала веселість. Але серед цієї веселості й безтурботності Титанік напоровся на пливучу ледяну гору, розломився надвое і почав потопати. Ледве половину пасажирів урятували інші кораблі, а половина пішла на морське дно.

Та це було на кораблі, а з корабля все легше врятуватися, ніж з літака. При летунській катастрофі ледве чудом рятуються якісь одиці, але звичайно гинуть усі. Для нас усіх був найслухніший момент віддати життя в Божі руки, бо нічого іншого ми й так не могли зробити.

Але якось усе скінчилося добре. Літак приземлився без пригод, а нас відпровадили на ночівлю до гарного готелю на рахунок летунської компанії.

Вістка про цю пригоду через радіо дісталася до наших земляків і на другий день уранці вже чимало з них прибуло до готелю дізнатися, чи всі ми живі-здорові. Серед них чи не першим прибув д-р Іваницький з дружиною, кому українська аргентинська громада найбільше завдячує успішне завершення і відкриття пам'ятника Шевченка, отже, чи не найбільший “винуватець” у нашій летунській пригоді.

Потім прощання повторилося, хоч уже і не було таке масове, ми знову всіли до літака та щастливо всі дісталися додому.

ДРУГИЙ СВІТОВИЙ КОНГРЕС ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ

Не зважаючи на свій уже поважний вік, я таки вирішив узяти участь у такій події, як другий з черги Світовий Конгрес Вільних Українців, та побачити, які зміни на краще зайдли в житті нашого народу.

День 3 листопада 1973 року, готель "Шератон" при вулиці Квін у Торонті. Перше враження сильне: велика маса людей — наших українців з різних сторін світу — отож наш народ дописав. І багато не тільки людей середнього віку, але й молоді, та багато людей і поважного віку — поверх вімісдесяти років: проф. О. Грановський з Міннеаполісу, Ст. Паладійчук — педагог з Торонта. А прибули вони сюди, щоб бодай перед закінченням свого життєвого шляху почути оте преважне слово про нашу злуку й згоду в нашій спільноті. *

В часі бенкету подіставали ми програмки, де було зазначено, що буде мати слово нововибраний голова СКВУ. Присутні чекають вже і непокояться, а тут дехто з гостей твердить, що голови ще не вибрали і будуть пробувати перевести вибір ще після бенкету. Якась неприємна тривога, констернація. Шукаете думкою причини, чому не дійшло до вибору, та не можете прийти до якогось висновку. Невже ж знову якісь незгоди, і знову і цим разом ми не навчилися нічого з минулого?

Другого дня — маніфестація в "Мейпл Ліф Гарденс". І тут народ дописав, як і на першому СКВУ. Було присутніх яких 12-13 тисяч. Великий здвиг!

Українська молодь дописала надзвичайно добре. Молодечі організації струнко маршували у прекрасних одностроях та танцювальних групах. Це все було чаруючими моментами для глядачів.

Однак народ ждав на найважніше: хто став на чолі СКВУ і заговорить оце до маси присутніх? А з уст до уст шепотом: "Голова СКВУ досі не вибраний!"

Огортає знеооччення, зневіра, а то й розчарування. Нема вже бажання дивитися на виступи танцюристів, нема вже охоти слухати навіть найкращих промовців, хоч і говорять вони з великим запалом, але неймовірно довго. Ось черговий промовець знову говорить з великим запалом і кличе до боротьби та промовляє теж неймовірно довго. А всі ці промови ми вже чули й слухали та слухаємо довгі роки. І врешті думка: невже ця велика маніфестація була передусім для безконечних промов? А час був обмежений тільки на короткі привіти. І на ці привіти не було вже часу.

Отакі ми завзятці на оті довжелезні й "палкі" промови — на оту "великих слів велику силу"... І ось, призадумавшись, хочеться сказати: святкуємо день 22 січня — день Злуки Українських Земель у соборну державу, а вже таки пора, щоб прийшов урешті день злуки наших українських політичних партій у спільнний фронт проти ворога і під одним нашим проводом! Чи станеться колись у нас таке чудо?

Та все таки хочеться вірити, що скоріше або пізніше ми станемо всі спільно разом лупати оту велику кам'яну скалу на нашему шляху, яку започаткував лупати наш великий поет-каменяр Іван Франко, щоб крізь оту розбиту кам'яну скalu ми побачили світло правди — нашої української Правди!

НАША УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

Здається, що нема у світі народу, більше відданого Церкві, як наш. Наш нарід на рідних землях, гноблений, поневолюваний, катований нашими ворогами — Польщею і Москвою, ніколи не зневірювався, хоч змушення тривають довгими віками. Його віра у свою рідну Церкву глибоко закорінилася в його душі, і він не може її зректися. Навіть заїхавши, волею чи неволею, в чужий світ, українці й тут будують свої домівки, щоб мати змогу зійтися спільно та обговорити свої національні справи. Будують і церкви, де б можна було спільно помолитися. І ніякі громади, якого б вони напрямку не були, не відмовлялися від цього обов'язку.

Хоч і не у відрядних обставинах, і католики і православні були завжди щедрими та жертвенними. Навіть комуністичні прогресисти, які все своє життя воювали проти Церкви, коли виникала потреба брати шлюб, христити дитину чи похоронити когось із родини, зверталися до церкви, хоч уже не української, але англійської Злученої Церкви (Юнайтед Чорч).

Здається, що наш народ ні до якої іншої справи, навіть до національної, не був прив'язаний так, як до нашої української Церкви. Українці жертвують великі суми, а то й мільйони на побудови церков, як, наприклад, на катедру у Філадельфії. Не зневірюється він і тоді, коли деякі священики, не питуючи ні в кого згоди, хіба в порозумінні з невеличкою групою парохіян, спродують майно цер-

ковної громади, тієї громади, яка давала пожертви на закупно землі й будову. Не зражаються й тоді, коли якийсь безжений священик прогрішиться, скочивши в гречку, бо такого священика переносять деінде, а на його місце приходить другий.

Було й таке, що священик осудив український провід організації за те, що в листі стояло в заголовку: "Нація понад усе" і "Наша сила в нас самих". Хоч кожному ясно, що в такому наголовку говориться про різні групові суперечки, непорозуміння та розбіжності, які мають зникнути, бо націю треба поставити понад усе. Або "наша сила в нас самих" означає, щоб ми не уповали на чиюсь поміч, бо нам ніхто не поможе визволити наш народ з неволі, — це ми повинні зробити самі. А про Бога ми ніколи не забуваємо, молимося до Нього. а навіть при зустрічі з працюючими людьми вітаємось: "Боже помагай!" або "Дай Боже щастя!" Та в цьому випадку священик хотів показати себе винятком, мовляв, він найбільше відданий Богові.

Та все ж народ не зневірюється, бо такий священик віходить, а на його місце приходить другий, а люди надіються, що новий буде кращий.

Коли взяти для прикладу жидів, з якими ми жили разом на рідних землях, де в селах майже завжди було по кілька, а то й кільканадцять родин, то з ними було інакше. Вже не говорячи про міста, де їх було повно в біжутеріях, шпихлірах, на ярмарках, а найбільше при продажі худоби, — скрізь вони (жиди) трималися тієї самої засади. Коли іде мова про їхні божниці та їхніх рабінів-учителів, то вони були скрізь, де лише була невеличка жидівська громада. І такий рабін-учитель учив жидівських дітей від маленьких їхньої святої релігії, любові до свого ізраїльського народу і до Бога, а зокрема навчав їх ставити свій ізраїльський

народ понад усе на світі. Кожна мала ізраїльська дитина, виходячи з цієї школи, знала вже більше про свій народ, ніж будь-який учень іншої національності, а тим більше наш український. Вони знали про їхню довголітню єгипетську неволю (за що і ми молимося у наших десятьох заповідях Божих). Жиди мають навіть і фільм про знущання єгиптян над ізраїльтянами і цим фільмом показують іншим народам світу, які терпіння вони переживали в минулому.

А у нас священики учили дітей молитись Богові та дякувати Йому за всі ласки, дякувати за все зло і добре, любити близького, як самого себе та любити й ворога свого.

А наш, нікому нічого не винний, мучений, понижений до нелюдської гідності ворогами народ терпить під Москвою, яка загнала голодом на другий світ мільйони. Не інакше робила й Польща. Не говорячи вже про довголітнє панування на Україні, вона, хоч ніби була в тих часах християнською, поводилася також у нелюдський спосіб. Поляки віддавали ключі від наших українських церков жидам, бо їхні польські магнати цілковито були залежні від жидів і сиділи в їхній кишені. А найважніше було те, що всі відомості з села, правдиві або видумані, жиди приносили до тодішньої польської влади. А в новіших уже часах по Першій світовій війні в 1933 році в Галичині була пацифікація. Коли б так ось такий фільм сьогодні з'явився перед культурним світом, то світ жахнувся б від цього катування і побоїв до смерті, що їх зазнали українці. А скільки то було випадків, що додому приносили півживих, які за кілька годин кінчали життя!

Та польський Бог (хіба Він мав би бути якимсь іншим Богом?) дозволяв їм на таке катування, а наш всемогучий Бог каже нам любити свого ворога. І

приходить на думку, що коли б ми мали бодай частинно таких рабінів-учителів у нашому українському народі, які б учили наших дітей змалку любити Бога та Україну, то це ніколи не противилося б нашій українській Церкві. Але хоч наші священики деколи й бували добрими українськими патріотами (хоч це було малим виїмком) та приготовляли й усвідомлювали народ до боротьби з нашими ворогами, але вони недовго попасали, на жаль. Їх забирали, навіть не вияснивши причини — чому?

Як я вже згадував, у нас сказано, що політики в церкві не ведеться, та натомість постають різні прерізні закиди в одних до одних, витворюється ворожнеча, часом через дуже дрібничкові речі. І це буває і в церквах і в політичних угрупуваннях. У пресі ведеться безпереривна боротьба, і кожен виправдується тим, що не він винен, а винен хтось інший. Так у нас діється у безконечність.

Тут іще треба згадати про наших провідників, а то і редакторів української преси, коли вони, хоч і не всі, згадували про польського патріота, який загинув в автомобіловому випадку. Один редактор досить популярного часопису називає його нашим дуже добрым приятелем та висловлює співчуття родині покійного і громаді. А той покійний не був у часі наших визвольних змагань “обронощем” Львова? Він ніколи не проявляв своєї приязні до українців, а був таким приятелем, що коли б повторився ще раз наш 1918 рік, то напевно знову взяв би зброю до рук та кричав би: “Не oddами Львова!”

Ось у такий спосіб ми присипляємо себе, щоб не пам'ятати нашої правдивої історії українського народу.

В усіх наших церквах раніше відправлялися богослужіння в церковно-слов'янській мові. Та з часом це змінилося, і всі відправи перейшли на українську мову.

їнську мову, не лишень богослужіння, а й молитви. І миряни раділи, що оці молитви, більше для них зрозумілі та глибше доходили до їхнього серця. А вже найважливіше було, коли починалося читання святої Євангелії. Тоді очі всіх людей були звернені на священика. Багато мирян висловлювали священикові гарячі признання за те, що мабуть не лишень владики доклали праці для перекладу, а і все наше духовенство. Слухаючи відправ в українській мові, кожен відчував, що він справді знаходиться у своїй церкві.

Та з часом настутили в нас певні зміни, ніби з огляду на вимоги молоді, яка не володіє українською мовою, і з того виникла потреба впровадити мову англійську. І так воно ввійшло в життя. Питалися нашого пароха: чому таке завелося? А він пояснив, що молодь не розуміє української мови, то й треба їм правити службу Божу і говорити проповіді по-англійському. Та в дійсності воно аж не так зле, бо і сама оця молодь признається, що вона по-українському розуміє, тільки не говорить. А все, що в церкві потрібно — слухати і розуміти, а говорити не можна, та і нема потреби. Апостола або "Вірую" читає один з цих молодших — син священика чи, на зміну йому, один із віттарників, невеличкий ще. Та обидва вони добре говорять по-українському. Син священика говорить плинно, а другий походить із дуже шанованої родини, і його, крім батька, підучує ще й дідусь.

На цю першу службу Божу (раніше їх було три, а тепер відправляється лише дві) вчащають самі старші люди, бо це вже увійшло у звичай — іти на раннє богослужіння. І треба признати, що ці старші люди з тієї Євангелії та проповіді по-англійському нічого не розуміють. І коли хтось їх спитає, на яку тему була проповідь, вони, стискаю-

чи раменами, відповідають: "Не знаю". Та це і не дивниця, бо ніхто з них не студіював ані Біблії ані Євангелій по-англійському.

Ось у такому становищі знаходиться наша українська Церква у вільному світі, бо священик допускається до такої практики. Мирянини апелюють до своїх преосвящених, але вони дають ось яку пораду: "Як ви не любите вашого священика, то збудуйте собі другу церкву". Але з часом і в другій церкві буде діятися те саме, бо все залежить не від мирян, лише від священиків. А тим більше, як прийде на парохію другий молодий канадський уродженець, то йому вже буде легше йти цією втоптаною доріжкою. Адже молитвенники, замовлені по-передніми священиками, видрукувані у двох мовах. Досить глянути з однієї сторінки на другу — а там уже служба Божа по-англійському.

Та коли воно буде йти далі таким ходом, то скоро й виритий у цементі напис "Українська Католицька Церква св. Кирила і Методія" зникне, а на його місце з'явиться інший, який буде більше придати комусь до вподоби. Та і в молитвах буде зміна. Завжди можна змінити всякий і зовнішній і внутрішній вигляд. Але ніколи не можна змінити нашої молитви, в якій ми благаємо долі для України, бо ця молитва не лише в словах, а виходить з людської душі, і її не можна висловити ні в якій іншій мові на світі:

"Боже, вислухай благання!
Нищить недоля наш край,
В єдності сила народу,
Боже, нам єдність подай!"

Боже, здійми з нас кайдани,
Не дай загинуть в ярмі,
Волю зішли Україні,
Щастя і долю дай їй!"

Та ось тут хочеться спитати: чи до справи визволення нашого українського народу мають зобов'язання тільки національні й політичні проводи? Маємо на увазі інших державних провідників у сьогоднішніх часах. Не сходить з пам'яти і ніколи не буде забутий о. Августин Волошин з Карпатської України, який віддав свій труд і своє життя для батьківщини. Він ніколи не буде стертий з нашої історії! Замітною постаттю є архиєпископ Кипру Макарій та ізраїльський прем'єр Рабін Іцко. Характерно, що духовні особи здобувають собі довір'я та більші впливи серед народу, бо знають його душу. Оце розуміють наші вороги і тому садять священиків у тюрми і винищують їх. Та деякі наші душпatsирі не дуже надають тому значення і тримаються тієї засади, що в церкві політики не можна вести, оскільки церква є на те, щоб у ній молитись Богу — так як би цим навмисне підготовляли підложжя для наших ворогів. Як колись сказав англійському прем'єрові польський генерал Андерс, що в його армії с тільки поляки, жиди та греко-католики.

ДЕЩО ПРО НАШ УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІЯРХАТ

Як важко зрозуміти мирянам долю нашого патріярха Йосифа Сліпого! Свого часу справа патріярхату була достатньо висвітленою. Кілька років тому в Торонті відбулася масова маніфестація нашої української католицької Церкви. Величезна площа "Екзебишен" (місце т. зв. Виставки) була віцерть заповнена народом. Богослужження відправляли наші владики в асисті численного священства. Всі чекали приїзду нашого патріярха Йосифа Сліпого, та, на жаль, даремно, бо папа Павло VI не дав Його Блаженству дозволу на приїзд. Довідавшись про це,

наш народ був дуже огірчений і стурбований. Молодь ходила з транспарентами та портретами нашого патріярха, який був зображенний за залізними гратами. Люди вголос говорили, що наш великий мученик української католицької Церкви, вийшов з однієї тюрми, й попав у другу. Всім було ясно, що Ватиканові створення українського патріярхату не на руку, бо папа саме почав так звану "політику відпруження з комуністичними країнами", зокрема з Москвою, а Москва, річ ясна, в зasadі противиться всьому тому, що йде на користь українцям. Отже, щоб не дратувати Москви, Ватикан пожертвував їй в угоду справу українського патріярхату. Пожертвував життєво-необхідною підставою үкраїнської католицької Церкви, яка начислює біля 4 мільйонів відданих вірних, на користь найбільшого ворога християнізму, зокрема католицизму, червоній Москвщині!

Про заподіяну українцям кривду з обуренням заговорили видатні люди інших національностей, навіть римо-католиків, осуджуючи політику папи Павла VI, але це справи не змінило. Навпаки, показуючи, що він з домаганнями українців не числиться, папа наїменував безпосередньо цілий ряд нових єпископів, поминаючи нашого патріярха. У Філadelphii свяченъ довершив навіть не-український кардинал Фюрстерберг, а нашого патріярха навіть не запросили на вроочистість. А вістку про нові наїменування було подано, як великий дар для українців, як ласку, як подію радісного історичного значення. Але українці сприйняли її як кпини й ігнорацію не лишень усього загалу, а й вийнятково видатної, шанованої цілим світом особи — героя і мученика, яким є наш Блаженніший Патріярх Кир Йосиф Сліпий.

А тим часом під польською окупацією знаходиться поверх 300 тисяч наших лемків, і в них нема не тощо єпископа, а навіть своїх священиків. Їх покинено напризволяще, і не буде дивно, коли по упливі кількох десятиліть, вони втратять і свою релігію і свою мову. Знову ж у Словаччині, висвячений нашим владикою Ізидором єпископ Руснак славочить наших карпатських українців, і за них та- кож нема кому заступитися.

Все це викликає в нашому народі глибоку зневіру і знеохочення, які можуть принести дуже сумні наслідки.

ПАМ'ЯТНИК ПОЛЯГЛИХ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ І КАНАДИ

Дня 31-го серпня 1957 року в нашому Сент Кетерінс відбувся великий з'їзд українських Січових Стрільців. Це була 37-ма річниця здобуття Києва. У з'їзді брали участь усі вояки, які чинно боролися за Україну під час наших Визвольних Змагань або служили у війську під час першої і другої світової війни.

У часі оцього великого здвигу вояцтва, яке прибуло не лише з Канади, а й з ЗСА, вийшла пропозиція, щоб у Сент Кетерінс поставити пам'ятник поляглих за волю України й Канади. Пропозицію прийняли, і на будову пам'ятника бувши вояки відразу склали дуже поважні суми пожертв. Вибрано й комітет, який би мав зайнятися будовою пам'ятника поляглих воїнів, які віддали своє життя за Україну, Канаду і взагалі по цілому світі, де точилася боротьба за свободу і волю народів.

До комітету увійшли наступні особи: Р. Самотулка, Б. Пришляк від Першої Української Дивізії, А. Маличевський, А. Конет, М. Чорнописький від УПА, М. Шарик — від Української Стрілецької Громади, М. Яремій — від Союзу Бувших Українських Вояків.

Але минуло довгих одинадцять років, а справа якось не дуже то успішно посувалася вперед. Пам'ятник, правда, виготовили, але він десь там собі стояв, чекаючи на властиве місце і на відкриття. Люди, які очолювали справу або пробували її очолювати, не могли всього довести до кінця. Всієї вині не можна було приписувати комітетовцям —

були тут побічні одиниці, які вважалися найбільше авторитетними та одночасно ставили різні перешкоди. Справа ставала дуже загадковою, виникали труднощі фінансові, а з ними впарі йшли певні підоозри, що породжували недовір'я. Не було згоди й щодо питання, де саме поставити пам'ятник: біля католицької церкви чи біля православної? Православна церква дуже гарна, але площа при ній невеличка й близько від вулиці. Отже, не було достатньо місця не лише для більшого здвигу народу, але й для авт. Натомість при католицькій церкві площа простора, так що є місце і для народу і для понад сотні авт.

Остаточно, щоб закінчити справу, в 1968 році вибрано новий діловий комітет, що честь його очолювати припала мені. Моїм засупником обрано п. Богдана Пришляка — людину дуже дбайливу і працьовиту. Пан Б. Пришляк увесь свій труд віддає громадським справам, п'ятнадцять років секретарює у відділі місцевого КУКу, а також працює в Братстві Дивізійників. Хоч він молодший віком і походить з новішої іміграції, але між нами ніяких розбіжностей у поглядах не було, як то звичайно буває, бо ми руководилися здоровим розумом і були тактовні один супроти одного.

Не менше відповідальною і працьовитою людиною був і секретар М. Чорнописький. Він добросовісно тягнув справу листування до різних організацій та окремих визначніших осіб, подавав інформації в пресі, укладав різні відозви, а вкінці й запрошення.

Попри наш діловий комітет існував також іще й дорадчий, у склад якого входили пп. М. Шарик та Р. Самотулка. Вони докладали багато зусиль до праці, дописуючи до всієї української преси та видаючи заклики до нашої громади.

Наш комітет постановив робити старання, щоб пам'ятник поставити на площі біля католицької церкви, бо місце більше відповідало вимогам. Для цього треба було мені і моєму заступникові п. Б. Пришлякові піти до отця-пароха Комара і просити дозволу.

Хоч для о. Комара в нашому проханні не було нічого нового, оскільки наші комбатантські організації і мириани були завжди за тим, щоб поставити пам'ятник біля католицької церкви, то він сказав, що сам справи не може вирішити. Для цього потрібна була згода громади та єпископа Ізидора. Отже, о. Комар сказав, що треба скликати парохіяльну раду і спитати, яка буде думка членів. Я попросив дозволу, щоб і ми були присутні на раді, й о. Комар згодився. Ніхто з нас не брав парохові за зле, що він не вирішив справи на свою відповідальність. Правда, ми знали, що громада свою згоду дасть, але брали до відома і те, що не всі парохіяни були однакової думки. Отже, щоб уникнути непорозумінь, треба було іти дорогою правопорядку.

В означений час ми з'явилися в парохіяльному домі, куди прибули і шість членів парохіяльної ради. Це були люди свідомі своїх обов'язків і супроти Церкви і супроти громади, а серед них було два з високою освітою: один адвокат й один магістер.

Почалися наради, й о. Комар поставив справу пам'ятника під розгляд. Сам він не висловився рішучо "за", але й не противився. Мусів поступати так, щоб потім йому не докоряли за його провини.

По тій розмові я попросив присутніх комітетовців, щоб кожний з них висловив свою думку. П'ятьох не мало нічого проти, а дехто висловився навіть дуже прихильно. Зате проти виступив отой магістер.

Тоді я поставив йому кілька запитань: що в тому було б некорисним, або непристойним, або не

християнським, коли отут стоятиме пам'ятник полеглих воїнів, які боролися за волю і свободу, як України, так і Канади? Чи наша площа від того втратила б пошану людей? Чи буде від того щось негідніше, ніж було донедавна, коли в цьому місці під Божим домом влаштовувалися гучні забави з музиками і танцями для наших і не-наших людей? Чи то було в порядку, коли разпалені танцюристи виходили надвір прохолодитись і зробити ще дещо більше та ставали, схиливши голови до стіни, бо не могли втриматися на ногах? Тоді магістри мовчали і не ставили спротиву, бо, може, для них то було добре, примірне і християнське.

Магістер не дав мені відповіді на мої питання, мабуть засоромившись сам себе.

Однак, діло було довершене: парохіяни дали свою згоду, згодився і парох, а і владика Ізидор не перечив.

По скінченні побудови пам'ятника треба було приступити далі до біжучих справ. Ale і тут не могло обйтися без участі і згоди наших місцевих громадян.

Порадившись із моїм добрим другом п. Б. Пришляком і нашим дорадчим коімтетом М. Шариком та Самотулкою, ми постановили просити обидвох священиків з православної і католицької церков, щоб ми всі зійшлися громадно на Зелені Свята після служби Божої на похоронний молебень під пам'ятником. Здавалося, що справа піде легко і добре, але на ділі воно так не вийшло, бо виникнули перешкоди. Тут і показалося, яке в кого обличчя, якщо воно одне, бо часом людина має і два обличчя, які показує відповідно до обставин.

Бувший голова місцевого відділу КУК виступив проти моєї пропозиції. Я сказав йому, що думка однієї особи невистачальна, і тоді справу поставле-

но під голосування. Але голова КУК перед тим добре декого поагітував, і мій внесок перепав. Та коли люди підносили руки проти, я запримітив одну жінку, яка також була проти. Але вчорашнього дня я говорив з нею, і вона була за моєю пропозицією. Отже, я її запитав: "Пані, що ви робите з себе?" А вона мені коротко відповіла: "Пане Пласконіс, я вже і так маю досить ворогів".

Та помимо цього обидва священики самі зрозуміли справу, і спільні молебні відправляються у нас під пам'ятником щороку.

Ось такими ми є. У нас рабська психіка, ми різними підшептами загострюємо між собою ворожнечу, яка нікому ніякої користі не приносить. Таке буває у громадському просвітньому житті.

Буває таке і в духовно-релігійному житті. Деякі люди спеціалізуються в тому і прислуговуються священикам, приносячи їм різні вістки про інших правдиві (перекручені) і не правдиві, а часто таки і придумані. Та оповідають вони усе чисто, навіть відгадуючи думки інших людей. А священики їм вірять.

Свого часу, невдовзі після моого переїзду до Сент Кетерінс, прийшов до нашої хати священик — парох нашої церкви з колядою по різдвяних святах, як це звичайно буває. І поставив мені питання: "Чи ви шлюбні, чи живете так, на віру?" Я відчув на своєму обличчі вогонь, я спалахнув, але за хвилину опанував себе й відповів: "Отче, нам шлюб давав тодішній наш парох отець декан Іван Волянський. Ви ще, мабуть, тоді були маленьким хлопчиком". Бо справду в нас є зараз діти, внукі й один правнук. Тож який сором, яке нахабство зі сторони священика ставити таке питання. Та мабуть якась злобна душа підшепнула йому отаку негідну вигадку на нас.

А за нешлюбними людьми священики дуже слідкують. Коли будь-хто з таких людей піде до сповіді, щоб очистити свою душу з гріхів, та признається, що живе на віру, то священик розгрішення не дає. І нехай така людина не важиться йти до причастя, бо священик їй не дасть і причастя і тим самим скомпромітує її перед усією громадою в церкві.

Подібно діється і з похороном: коли небіжчик не ходив до церкви, то священик його не поховає, хоч наша віра нам такого не наказує.

Тут хочеться сказати, що ніхто не похвалює життя без шлюбу. Воно негарно та, здається, таки і неморально. Але на це в людей можуть бути якісь особисті причини, і ми не хочемо встравати до їхнього життя та моралі.

А був такий випадок, що одна українка пішла до сповіді. Священик був француз, але володів українською мовою. Жінка і призналася, що живе на віру з чоловіком. А священик її за це дуже похвалив, розуміючи її так, що ми всі християни віруємо в Бога, і з такою ж вірою вона живе зі своїм чоловіком, і недобачив у цьому нічого беззаконного.

Та писката жінка почванилася перед своєю приятелькою, як гарно висловився священик-француз про неї та її чоловіка, як похвалив її, та й порадила тій приятельці також піти до нього.

Випадок мав великий розголос і скоро донісся до священиків українських, а вони звернулися до священика-француза і зажадали вияснень. Скінчилося тим, що священик-француз у наступну неділю на проповіді признався до своєї помилки, яку вчинив несвідомо, не розуміючи як слід української мови.

Перед відкриттям пам'ятника наш комітет ви-друкував і розіслав наступне повідомлення:

**КОМИТЕТ УКРАЇНСЬКИХ КОМБАТАНТСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ**
в Ст. Кетерінс, Онтаріо

П О В І Д О М Л Е Н Н Я

В неділю, 17-го жовтня 1965 р. відбудеться
в Ст. Кетерінс, Онт.

**УРОЧИСТЕ ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА
В ПАМ'ЯТЬ ПОЛЯГЛИХ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ
І КАНАДИ.**

Маємо шану запросити Вас на цю урочистість у День Покрови, якою хочемо увіковічнити пам'ять тих найкращих синів народу, які у преважний час історії заплатили найвищу ціну за це, щоб наш народ міг жити вільним державним життям на своїй землі.

Щоби належно і гідно вшанувати цьогорічний празник Святої Покрови, та пам'ять тих молодих канадійців українського роду, які в двох світових війнах віddали своє життя за волю і добро Канади і цілого вільного світу, як і тих українців, що за ті самі ідеали волі, зложили своє життя в Україні і на всіх побоєвищах земного гльобу.

В склад почесного Коімтету входять: отці Капеляни української і канадійської армій, отці Парохи місцевих церков, високі старшини українських і канадійських збройних сил і голови центральних комбатантських і молодечих організацій.

Зaproшуємо Високошановні Проводи і Централі всіх українських військовиків, молодечих і супільно-громадських організацій до численної участі.

Ми, колишні українські і канадійські вояки віримо, що всі наші друзі і побратими зброї, організації, Високодостойне Духовенство, молодь, громади відчуєте наше запрошення і масово прибудете

до нас у дні 17-го жовтня 1965 р. Нашим організованим здвигом дамо доказ вірності Святій Покровительці українського народу, Пресвятій Божій Матері і віддамо шану тим, які за Батьківщину життя своє віддали.

Нашою молитвою і постановою у стіп ПАМ'ЯТНИКА зробимо СПІЛЬНУ ЗАЯВУ усім, приятелям і ворогам, а зокрема українському народові в неволі, що вірою і правдою будемо спомагати ЙОГО боротьбу всіма нашими силами і спроможностями, аж УКРАЇНА СТАНЕ ВІЛЬНОЮ І САМОСТІЙНОЮ! ПРОГРАМА СВЯТА:

Неділя, о год. 10:30 Служба Божа в наміренні Українського Народу.

Год. 12-га — Урочисте Відкриття Пам'ятника на церковній площі.

Святкування відбудуться під Почесним Патронатом Домініяльного Президента Канадійського Легіону — Ф. Обрехта.

Відкриття Пам'ятника доверить достойний Генерал Армії УНР — М. Садовський в асистті української генералізії.

Зорганізовану участь у святкуванні беруть: військові, молодечі, церковні і громадські організації.

Год. 1:15 — Святковий бенкет в парафіяльній залі.

До численної участі запрошуємо Українське Громадянство Ст. Кетеринс і околиці та добрих сусідів з Америки.

За Діловий Комітет:

Василь Плаконіс
голова

Михайло Чорнописький
секретар

Пам'ятник поставлено на гарній площі при українській католицькій церкві, що є одною з найкращих в околиці і будову якої започаткував тодішній парох, а сьогоднішній владика епископ Ізидор Борецький. Площу прикрашають дерева, а в глибині резиденція священика.

Саме свято відкриття пам'ятника відбулося величаво і стало вроčистістю не лише для українців, але й для канадців. Про його перебіг у часописі “Вільне Слово” з 13 листопада 1965 року був уміщений репортаж, який наводжу нижче.

НА СЛАВУ УКРАЇНСЬКОЮ ЗБРОЮ!

Соняшний теплий ранок 17 жовтня віщує повний успіх велигавим святкуванням св. Покрови та відкриття і посвячення Пам'ятника поляглим українським воякам канадійської і української армій, який побудовано на площі української католицької церкви св. Кирила і Методія в Ст. Кетеринс, Онтаріо.

На площі постою авт і сусідніх вулицях немає місця. З'їжджаються святогно одягнені гості. Різні однострої, на них медалі, відзнаки бойових заслуг, прапори, молодь і старші. В усіх радість, святогний настрій.

Декілька хвилин по год. 10-ї ранку зорганізовано входять до церкви, погот пропорів, за ними три дівчині в народній ноші, вінки несуть пластуни. Погесний комітет — генерали, високі старшини канадійської й українських армій, голови Крайових управ ветеранських організацій, молодь Пласту і делегація СУМА з Бафало. Усе в церкві велигає, святогне, внутрішній вигляд церкви згідно із нашим обрядом, стилевий іконостас, ікони, золотом ткані ризи священиків, прекрасний спів отців, о.

пароха декана д-ра М. Комара, о. М. Блаженка з Торолд, о. Остаповича з Бобало, як диякона та церковного хору молоді під управою п. М. Гладиша. Все наше народногно створене для прославлення св. Покрови у торжественній св. Літургії в наміренні українського народу.

Приявний на Богослуженні міністер оборони Канади дост. П. Гелієр у товаристві двох своїх аташ її провінційного посла, стоять наше загаровені багатством нашого обряду. На закінчення св. Літургії щира молитва «Боже Великий єдиний, дай Україні славу і силу, волю і властив».

Вирушає святогний похід на церковну площа, де ненаге в парку квіти, дерева, а серед цієї краси природи гранітний пам'ятник тим, які своє життя віддали за свій нарід. Попереду хрест, церковні хругви, маршал походу п. Д. Бужанко, вояк канадської армії і його заступник вояк 1-ої Української Дивізії УНА, Роман Самотулка. В народній ноші три молоденькі дівчата з Пласти і МУН-у, ненаге символ соборної України на підносах, укритих вишивкою, несуть ненаге золото землю з могил світлої пам. головного отамана і голови держави УНР Симона Петлюри та командира Корпусу Сігових Стрільців — творця УВО і ОУН, полк. Євгена Коновалця. Дівчата в асисті пластунів, які несуть вінки, за поготовом прaporів байдорим кроком машерує цвіт народу — молодь, пластові гастини з Бобало, Гемілтону і Ст. Кетерінс під проводом своїх сеньйорів, осередок СУМА з Бобало. За молоддю, з повагою проходить «стара война», всі вже сивоголові, їхні військові і бойові відзнаки завішені на грудях наказують їм сьогодні іти з тіднесеним голом, за ними «нова война», канадські вояки, дивізійники і вояки УПА. Погесний комітет, генерали М. Садовський, П. Самутин, В. Герасименко, а се-

ред них міністер оборони Канади П. Гелієр, голова Ділового Комітету В. Пласконіс, полк. Силенко, маєор В. Заричкій, сотники Ю. Темник, С. Гуляк, Б. Пангук, голови й представники ветеранських організацій, К. Мигаль, д-р С. Росоха, проф. В. Верига, М. Федак, П. Козак, П. Лозовський, В. Багинський, Г. Поворозник, пані А. Пангук. Закінчує похід Всеесніше духовенство.

Всі уставляються на назнагених місцях перед пам'ятником, який вкритий горною завісою.

Лунає канадійський гимн «О, Канада!» Член Комітету п. М. Шарик відгутує декларацію Комітету комбатантських організацій в Ст. Кетерінс, про ціль побудови пам'ятника і просить генерала УНР М. Садовського довершити акту відкриття. Коротке слово Генерала і наступає відслонення гранітного пам'ятника, на якому хрест, меч, кленовий листок і тризуб — напис «Тим, які життя віддали за Батьківщину». Отець д-р М. Комар довершує посвяглення пам'ятника. Промовляє міністр П. Гелієр. Дівгата тідносять ургисто землю з Парижа й Роттердаму з могил св. п. от. С. Петлюри і св. п. полк. Є. Коновалця, яку святогно хоронить в пам'ятнику голова Головної управи на Канаду УСГ сотн. Ю. Темник. Сурмаг пластун С. Фіцик сурмить останній салют, хиляться вниз прaporи — салют Поляглим. Організації складають вінки. Щиро від серця промовляє до молоді й батьків в англомові голова СУКВ сотн. Б. Пангук.

Відбувається дефіляда прaporів, молоді в одністроїх Пласти і СУМА, ветеранів і громадянства перед пам'ятником і Погесною президією.

Святогний банкет у церковній залі відкриває голова ділового Комітету п. В. Пласконіс, а далі виголошують промови, привіти всі майже глени Погесного комітету. Голова СУКВ сотн. Б. Пангук

декорує міністра П. Гелієра відзнакою СУКВ із знаменним клигем «Борітесь — поборете», як до-смертного погесного глена СУКВ. Веде вміло бенкетом п. М. Шарик, а хор молоді співає стрілецькі пісні. На закінчення бенкету сот. Б. Пангук виголошує дуже змістовну промову, в якій з'ясував на-прямні праці для ветеранів, а зокрема для всіх українців у Канаді, признав заслуги ветеранам у Ст. Кетерінс, та закликав до активної праці всіх воєнних ветеранів у Канаді.

Кожний зокрема іде ще востаннє поглянути на пам'ятник, якого наге золотом облило промін-ня заходячого сонця.

Роз'їжджаються угасники з глибокою вірою у все могуту силу Святої Покрови, Покровительки ук-раїнського війська, та з мілим спомином пережи-того.

Роман Самотулка

Під пам'ятником кожного року на Зелені свя-та відправляються похоронні молебні за поляглих борців за волю і свободу України і Канади. Участь беруть масово українці з православної і католицької церков, а священики, — католицький о. д-р М. Комар і православний протоєрей о. Ф. Легенюк, — вітаючись, тричі схиляють голови один одному на плече. Глядачі радіють отію згодою та взаємопо-шаною і зворушуються до сліз. І не один пригадує собі, як то діялося у нас раніше, яка прірва лежала між обома Церквами, яка ненависть та ворожнеча їх ділила. Колись наші священики так повчали своїх вірних: коли виникне потреба, ідіть до англійців, ідіть до французів, ідіть навіть до поляків, але не йдіть до православної церкви. Коли ж хтось випад-ково і пішов до православної, то мусів з того спо-відатися, а священик молився Богові за прощення

такого гріха. І цей священик не хрестив дитини, коли кума була православна.

Знав я одну католицьку родину з недалекої місцевості, яка раніше жила в такій околиці, де була лише православна церква, і взяла там шлюб. Коли ж подружжя переїхало в інше місце, де вже була католицька церква, то священик їм сказав, що вони не можуть бути парохіянами, бо їхній шлюб неважний. Можуть стати ними лише тоді, коли візьмуть шлюб у католицькій церкві.

Ось у таких взаєминах ми були колись і так себе порізновали. Сьогодні оця прірва вже вирівнюється, а з часом вона зникне цілком, бо ми, чи то православні, чи то католики, чи евангелики — всі належимо до единого українського народу. Всі ми боліємо тими самими невдачами, і всі ми радіємо тими самими успіхами. Наші владики вже заявилися за злуковою Церков, і це є одним з найбільших кроків у нашому релігійному та національному житті.

Та не можна сказати, що такими були всі священики. Ні, напевно, ні! Ось, для прикладу, взявши нашого місцевого пароха о. д-ра М. Комара: він був одним з перших в нашій місцевості, що дав почин до нашої згоди та об'єднання з православною Церквою. І ми вже вісім років дивимося та втішаємося оцим великим поступом у наших громадах. Дай Боже, щоб ця подія принесла дальші добре наслідки і стала повчальним прикладом не тільки для мирян, але й для тих священиків, які пробують ще далі жити по-старому та послуговуватися давніми методами в нашому громадському житті. Під цим оглядом вони залишилися далеко позаду.

ДЕЦО ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЖИТТЯ

Безумовно, що організаційне життя у великій мірі залежить від людини, яка його очолює та ним керує. І вже в перших днях урядування тієї людини можна зорієнтуватися, чи дотримується вона правопорядку та організаційної дисципліни. І коли відбувається, що та особа не відповідає своєму призначенню і дає підстави до невдоволення, то її треба усунути.

Але це не завжди вдається, бо така людина, хоч і не гідна стояти на чолі організації, перед річними виборами всього заряду веде агітацію проти відповідних осіб, щоб не допустити їх до нової управи, а впхатися самії.

От свого часу сталися подібні події у відділі КУК в Сент Кетерінс. Один з “найбільших патріотів”, який найчастіше про свій патріотизм згадує (навіть і тоді, коли випиває повну чарку, не забуває зі звички промовити “слава Україні!”), був обраний головою КУК. В цьому часі головна канцелярія КУК приготовлялася до з’їзду, який, як звичайно, відбувався у Вінніпегу. На цей з’їзд вибрано делегата, якому платилося проїзд і всі подорожні видатки. Та в останній хвилині поїхав також і згаданий “патріот”, взявши для себе з каси відповідну суму. Членство КУКу довідалося про цю справу лише під час других місячних зборів, коли фінансовий референт відчитав касовий звіт. Усі члени були тим дуже обурені і гостро зареагували на це безправство, оцінюючи вчинок голови як злочин і крадіжку.

Однак, на тому стало. Грошай “патріот” не звернув, але на других зборах його вже оминули, бо він утратив довір’я в людей.

Як нам усім відомо, кожна організація має свій статут і мусить його придержуватися, бо лише та-ким способом вона може існувати і сповняти по-ставлені перед собою завдання.

Свого часу відбулися річні збори Українського Народного Союзу, де і я є членом. Як звичайно, був відчитаний звіт, з якого ми довідалися, що кілька членів з нашої місцевості дістали невелику допомогу через те, що хорували і були нездібні до праці. Тим часом дехто з них цілком нічого не робив і був здоровим.

Я спитав секретаря, хто з членів УНС уприві-лейований дістati таку допомогу від Головної Уп-рави УНС? Бо моя дружина була дуже важко хво-рою, переживши операцію хребта, довго була не-здібна до ніякої праці, лежала в ліжку, але ніякої допомоги не одержала.

На мій запит секретар відповів, що допомогу одержують лише бідні, які не мають ніяких за-собів до життя. І на підтвердження покликався на свого попередника, який секретарював раніше. Той попередній секретар сказав те саме. Мені стало мо-торошно, бо я не міг у це повірити: то як виглядав би статут УНС? Хто ж зможе обчислити чиесь май-но і кишеню?

Відповівши мені на мої питання, секретар пи-тає, чи я вдоволений? Я сказав, що по виясненню двох авторитетних осіб, мені не залишається нічого робити.

Та врешті голос забрав окружний провідник УНС з сусідньої місцевості Грімсбі й заявив, що кожний член УНС, який утратив через хворобу здібність до фізичної праці, має право на допомогу.

Змішані, секретарі не відповіли на це нічого, а і я змовчав, щоб не спровокувати якоїсь ворохобні. Вважав, що для секретарів вистачало вияснення окружного провідника. Бо винен був не лише сам секретар, але й опікуни (відвідувачі), спеціально покликані для того, щоб відвідувати хворих і здавати звіти секретареві.

Не дуже то складно іде й справа з виборами делегатів на конвенції УНС, які відбуваються кожних чотири роки. Про загальні збори взагалі не проголошується, а повідомляється невелику кількість осіб. З'являється десять-п'ятнадцять членів, хоч усіх у нашому відділі є понад три сотні, але і з присутніх ніколи не допускають до того, щоб делегат був выбраний законно на підставі голосування. Ідуть самі найбільше впливові, а як і призначують когось, то лишень такого, який їм найбільше відповідний. А робиться воно так через те, що делегатам платять не лишень кошти подорожі, а й винагороджують за втрачений час. От і призначають отого "найбільшого патріота", який не хоче нікому підпорядковуватися. Коли ж хтось йому ~~з~~дає про контролю, то він накидається брудними лайливими словами, і не вважає на те, що закид ставить старша віком людина, яка може бути йому батьком. Бо тому "патріотові" море по коліна.

І тут напрошуються питання: чи такі члени корисні для будь-якої організації? Чи не є вони руйниками, бож направду не творять нічого повчального, лишень руйнують, може, й більше, ніж платні ворожі агенти.

“ВІШЕХ МОЦАРСКА ПОЛЬСКА”

Свого часу в місцевому канадському часописі “Сент Кетерінс Стандард” якийсь не дуже то великий знавець польської історії помістив статтю з претенсіями щодо польських кордонів між Польщею з одного боку та Німеччиною й Україною — з другого. І в цій статті автор намагається довести, що східня частина Галичини, яку забрала Росія, належить по праву Польщі, бо там живе 90% польського населення. На цю статтю відізвався тодішній голова місцевого КУКу п. Михайло Гладиш, вияснюючи, що як Галичину, так білоруські та литовські землі забрано силою (від автора: хоч в дійсності оці окуповані землі забрано поляками обманом та підступом. Польща випросила помочі від Франції з військом та зброяєю на чолі з генералом Галлером, щоб хоронити граници Польщі. Польські вельможі з панями та паннами так гарно вітали французьких генералів, що ті заплюшили очі, коли польські війська пішли далеко поза граници Польщі на чужі землі). Ось у такий спосіб наші українські землі знайшлися під окупацією Польщі. Та Україна не мала такого щастя, щоб знайти і собі таку Францію, яка б допомогла, як не збросю та військом, то бодай медикаментами.

На статтю п. М. Гладиша відізвалося аж 6 польських патріотів й одна жінка, і кожний з них вияснює справу по-своєму. Один каже, що Західня Україна належала до Польщі від 1000 років, другий каже, що ці землі (“Галіція”) заселені на 90% поляками, а ще інші твердять, що колись у дав-

нину не було взагалі українців, а були самі "руси-ни" і що вони були мішаниною скитів, слов'ян і монголів (ця пані забула, що і їхній народ є також мішаниною). Деякі доводять, що українці та поляки жили між собою у згоді та побирались між собою (замітка автора: як оженився поляк з українкою, то вона мусіла бути доброю господинею і дружиною та виховувати йому дітей на його лад і "гадати" його мовою. Та коли та мама-українка заговорила до дитини своєю мовою, або, не дай Боже, вчила її хреститись по-своєму чи молитись, то це вже було чоловікові-полякові невсмак. Він тоді накидувався на жінку і вигукував: "Ти русіньська к...!" Ось таке було життя в мішаному подружжі).

Та на привелике диво, на цей крик, що його зняли поляки сприводу статті п. М. Гладиша, ніхто з українців не відізвався ні словом. Всі мовчали. Чому? Може тому, панове, що він вас не любить та чимсь вас образив? А, може, ви його недолюблюєте? На це всі мають право, бож ми лишень люди, і нам вільно любити чи не любити. Але, панове зі Сент Кетерінс, п. М. Гладиш у цьому випадку не став в обороні своєї особистості, але нашого українського загалу! Він боронив честь свою і вашу — всього нашого народу! Чи ви знаєте, що оцією вашою мовчанкою ви схвалюєте все те, що ваші вороги про вас говорять? Бо ви ж цього не застеречуєте, ви ж мовчите — то так, як би сказати їм: "А може то так і є". А, може, ви боїтесь іх скривити висловами свого протесту? А от, дивіться, вони не бояться, вони пишуть і підписують свої імена, за виїмком деяких, які сковалися під псевдонімами "Об'єктів Байстендер" чи "Інтерестед Рідер". Між ними міг бути і ваш пан доктор, чи їхній ксьондз-пробощ — все могло бути, тільки не в нас, хоч і в нас не бракує людей з вищою освітою. Є доктори, ще й з докторатами, є меценати, інженери,

професори, магістри, а вже не кажучи про вчених без титулів, яких є найбільше. Та всі вони мовчали, а натомість дуже вміло воюють між собою. Ця боротьба невгаває — триває у безкoneчність, ми роздроблюємося до тієї міри, що часто не знаємо, чи є де більший ворог для нас, як ми самі для себе.

Кожного року відбуваються у нас державні свята Першого Листопада або 22 січня день Злуки Українських Земель. Довгий стіл фронтом до публіки ввесь заповнений, нема порожнього місця. Там сидять священики (хоч колись такого не бувало), там сидять адвокати та інші особи з титулами. Говориться про всеукраїнський зрив нашого народу в 1918 році та про всякі інші речі, залежно від промовців, як вони собі свої промови оформили. Є багато таких, які цього не знають, та знову є такі, що знають, бо були свідомими учасниками отих всіх подій. Але на них чомусь ніхто не звертає уваги, хоч їх нема вже багато. У нашій місцевості їх стільки, що, як кажуть, можна на пальцях рук почислити. У цьому ж часі я піdstупаю до голови відділу КУК і питую: “Чому аж так обминаете?” Бо тоді у залі був присутнім голова Головної Управи УСГ. Голова КУКу мені відповів, що він радо це зробив би, але на перешкоді стоїть людина, заангажована переводити свято. Та людина спротивилася, кажучи: “Ви ж не знаєте цього, що він належить до ворожої нам організації — Української Стрілецької Громади!”

Ось так виглядає справа в нашему організаційному житті. Ми далі продовжуємо те, що діялося сотні років назад, чого тільки й було потрібно нашим ворогам. Поляки це добре розуміли й рили, щоб підкопувати наше взаємне довір'я, та керувалися засадою: “пусьціць русіна на русіна” — хай вони себе взаємно вигублюють, а наші руки будуть чисті.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЖИТТЯ В СЕНТ КЕТЕРІНС

Під сучасну пору в Сент Кетерінс нараховується кругло 13.000 українців, і наше місто під оглядом активності національного, культурного і політичного життя належить до найжвавіших у провінції Онтаріо. Маємо чотири українських домівки, де, можна сказати без перебільшення, кипить життя: домівка УНО, "Чорноморський Дім" та ще дві окремі домівки при католицькій і православній церквах. Церкви велиki й гарні та нараховують значне число практикуючих вірних, у чому легко переконатися по тих довгих шеренгах авт, що в часі богослужень заповняють площи при церквах і навіть бічні прилягаючі вулиці.

Є в нас також баптистська церква, та, по правді сказавши, не знати, чи можна її назвати українською, бо до неї належать також москалі, поляки, румуни та люди інших національностей. Коли говорити з тими баптистами (один з них навіть мій приятель і колишній сусід), якось вражає, що вони звуть себе віруючими. Отже, в їхньому розумінні віруючими в Бога є тільки вони, а з того виходить, що принадлежні до інших віровизнань люди — не віруючі. А щодо національності, то тим віруючим байдуже, бо вони, мовляв, усі — Божий народ.

Щодо організацій, то на перше місце, безумовно, треба поставити наш відділ Комітету Українців Канади (КУК), який, щоправда, постав пізніше, але репрезентує всі наші політичні, культурні, комбатантські, жіночі, молодечі й релігійні об'єднання. А тих об'єднань, організацій і навіть комітетів в Сент Кетерінс, як було зазначено, є досить багато. Крім

православної і католицької церков і громад вірних при них, маємо ще й такі організації:

1. Політичні — Українське Національне Об'єднання (УНО) і Ліга Визволення України (ЛВУ).

2. Жіночі — Об'єднання Жінок при ЛВУ (ОЖ ЛВУ), Організація Українок Канади (ОУК) при православній церкві.

3. Релігійні — Ліга Українських Католицьких Жінок (ЛУЖК) та Братство Українців-Католиків (БУК) при католицькій церкві, Сестрицтво і Братство при православній церкві.

4. Молодечі — Пласт, Спілка Української Молоді (СУМ), Молоді Українські Націоналісти (МУН), Об'єднання Демократичної Укр. Молоді (ОДУМ).

5. Комбатантські — Українська Стрілецька Громада (УСГ) та Братство Дивізійників.

6. Харитативні — три гуртки Суспільної Служби старших понад 65 років людей, об'єднаних спільними зацікавленнями.

7. Спортивні — хокейна дружина молоді, зорганізована при українській католицькій церкві, спортивний гурток при укр. православній церкві.

Крім цього, при домівці УНО існує дуже сильна танцювальна група, якою керує п. Орест Самець і якою пишаються всі українці Сент Кетерінс.

І врешті, — що дуже важливе, — працюють у нас українські школи і курси українознавства: при католицькій церкві (школа початкова), при "Чорноморському Домі" (школа і курси) і при Суспільній Службі (також курси), Рідна Школа при українській православній церкві.

Перелік не зовсім повний, але вже і по цьому видно, що при такій густій мережі різного роду організацій наше громадське і національне життя в Сент Кетерінс дуже жваве. В осінні й зимові періоди кінці тижня (суботи, неділі, а часом і вечо-

ри в п'ятницю) майже ніколи не минають без культурних імпрез, забав, відчitів чи зборів. Темп послаблюється лише на весні, коли люди починають виїжджати на лоно природи поза місто, а влітку під час вакацій завмирає майже зовсім.

Повернувшись трохи назад, слід згадати про ще одну організацію — про Український Канадський Легіон, який існував у 1945-1965 роках. До нього належало багато членів Української Стрілецької Громади, а також вояків-українців, які служили в канадській резервовій армії. Організація була досить численна і діставала різні привileї від канадського уряду, з чого користали і ми, члени УСГ.

Заощадивши трохи грошей, ми закупили старий будинок при одній з головніших вулиць міста — Веленд Стріт. Внедовзі цей будинок приведено в порядок, в ньому відділено досить простору кімнату і заведено так званий "беверидж рум", де продавалося пиво. Це давало досить добрий прибуток, але кімната була невистачальна. В ній важко було втримати чистоту й порядок, та й повітря бракувало.

Оці всі недоліки треба було пережити, а тим часом подумати над чимсь іншим. Члени схилилися до думки, що треба побудувати новий просторіший дім, який вони вже собі вплянували. Врешті заряд Легіону рішився просити в членів матеріальної допомоги, і члени зложили на ту мету по кілька соток долярів.

Вкінці приступили до будови, але лихо було в тому, що всі почали діяти по-своєму, без ніякої гармонії, взаємозрозуміння й узгодження в праці. Дім заплянували зробити двоповерховий, і контрактована будівельна фірма почала роботу. Поставляла в землю залізні стовпи ("фrimi") і поробила в'язання. Але на тому робота стала. Той за-

лізний кістяк будинку простояв кілька років (знімка з нього була вміщена в часописі "Вільне Слово") і добре намозолив усім очі. На продовження будови не вистачало грошей, і все завмерло.

Між членами будівельного комітету були й добрі та ідейні люди, але переважаюча сила була в таких, які мали на думці лишень свою власну наживу. Члени організації цілковито втратили довір'я. А внедовзі прийшли контрактори з машиною, розлучили в'язання і забрали залізо назад. На превеликий жаль, Легіон назвав себе іменем сл. п. Євгена Коновальця...

Ось такі люди спричиняють найбільше лиха в наших організаціях. Вони своєю влізливістю та впертістю поборюють усе добре та корисне і є більшими шкідниками та руїнниками в організаційному житті, ніж плачені ворожі агенти.

Сьогодні ця організація зникла цілком, і коли заговорити про неї з нашими місцевими громадянами, то вони навіть не бажають підтримувати розмови, бо всі вважають, що це дуже сумне та жалюгідне явище.

Повертаючись іще раз до нашої молоді, не можна обминути мовчанкою організованої Комітетом Оборони Валентина Мороза голодівки при місцевому Брук університеті. Голодувало 11 осіб, серед яких була одна англійка:

1. Раїса Попільник
2. Богданна Роздольська
3. Неля Бобро
4. Ірина Венгльовська
5. Богдан Височанський
6. Керен Англе (англійка)
7. Василь Березовський
8. Марійка Кебало
9. Одарка Дейнека

10. Роман Кухар
11. Оксана Криницька.

Перших шість осіб голодували 14 днів, решта від 7 до 11 днів. Голодуючими опікувався доктор Ярослав Якібчук.

Честь і слава оцим молоденським патріотам-героям! І жаль і гордість мішалася в душі, коли було дивитися на їхні зблідлі від голодівки личка. Бож чотирнадцять днів голоду — то не жарт! Треба було мати велику силу волі, щоб себе опанувати і витримати задля великого діла. Дивлячись на них, ми пригадували собі наших когнищих геройнь та героїв, як Ольга Басараб, Олена Теліга та багато-багато інших, які віддали життя за свій народ. Тут уже не можна було сказати, що ці діти пішли за намовою других, щоб відзначити якусь групу. Ні, це вже була посвята їх самих. Це вже була заслуга родичів, які освідомлювали своїх дітей, які розказували їм про знущання, наруги і тортури, що їх завдавали нашому українському народові наші відвічні вороги, як москалі, так поляки.

Честь їм і слава!

Цих молодих патріотів, які наражували себе і своє життя на небезпеку, часто відвідував православний священик з Грімсбі о. Т. Міненко та п. Мирон Спольський, щоб скріпити їх на дусі за їхню геройчу постанову.

ПРОФЕСОР ОМЕЛЯН ОМЕЦІНСЬКИЙ

Пан Омелян Омецінський, уродженець села Дичкова, належить до дуже скромних людей. Я зінав його, бувши ще малим хлопцем, та не раз забігав по науці на шкільне подвір'я, щоб з ним побавитися. Я був старший від нього на кілька років, і коли я вже ходив до школи, то він був зовсім малим дітваком. Але я чомусь його любив, та й він мав приемність зі мною бавитися, часом навіть аж до вечора. Тоді його добра мама — пані Омецінська виносила нам по великому куску булки, щоб не переривати нам забави. Був п. Омелян дуже лагідної вдачі і, коли виріс уже, ніколи не погорджував нашими селянськими хлопцями. Таким він залишився і донині.

Я не бачив п. Омеляна понад 50 років. Я лишив його студентом тернопільської гімназії. Але раптом довідався від професора В. Мацькова (також тернопільця з Гаїв Великих), що п. Омелян Омецінський живе недалеко від нас в Америці, в місті Рочестер. Тоді я вирішив за всяку ціну його відвідати.

Моєму синові Володимирові не справило багато труднощів відшукати мешкання моого доброго земляка — і ось я мав нагоду та велику приемність зустрінутися з людиною, яка, як і я, просякнута до глибини душі любов'ю до рідного села.

В домі п. Омеляна я познайомився з його дуже милою дружиною, добродушністю і щирістю цілком подібною до свого мужа. Саме тоді в Омецінських гостював і батько п-ні Омецінської — отець Чавс, віком уже старенький. Прощаючись із ним,

я просив його, щоб вони всі приїхали до нас у Канаду.

Не минуло багато часу, як п. Омелян приїхав до нас у гості. Я своєчасно повідомив про це наших земляків, які походили з Дичкова та Красівки, і в нас зійшлося тісне товариство: Оксана й Павло Ко-пачівські та Мирон Гулька — мій сусід. Павло Ко-пачівський — сестрінок моєї дружини, а пані Оксана (з роду Федоровська) з села Кип'ячка була колись в гімназії ученицею проф. Омецінського, який був також професором в Українському Педагогічному Товаристві.

Всі ми були раді стрічкою та згадували наші рідні села й околиці, де родились і виростали. Між іншим, пані Оксана згадала, як колись дівчата-студентки зробили професорові Омецінському збитка: вимостили крейдою його стілець і підсунули його під стіл так, щоб не було помітно. А професор Омецінський був великим елегантом і ходив у дуже гарному чорному убранні. Отже, нічого не підоzerіаючи, він увійшов до кляси і сів на вимощений стілець. Звичайно, крейда поприлипала до убрання і на чорному тлі дуже різко виділялася. Спочатку, поки професор сидів, збиточниці-студентки мовчали, але, коли він устав і почав проходитися по клясі, почали нишком підсміхуватися. А врешті зареготали вголос. Омецінський догадався, що з ним щось сталося, а тоді й побачив. Ale що ж він мав учинити? Не настоював, щоб довідатися, котра з учениць таке вчинила, а, може, й сам догадався. Та зате йому приємно було чути радісний дівочий сміх, дарма що дівчата раділи його коштом. Ale він ім простив.

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД

Це — народ терпіння, та не тільки одиниць, але також і загалу, щоб висловити свої скарги перед другими народами про наше поневолення ворогами-окупантами та про біль нашої душі.

Та такими ми вже живемо віками, та наших скарг вже і не дуже то слухають, та і не беруть під увагу. Мабуть такими ми вже приречені і Богом і людьми.

Свого часу моя дружина знаходилася у шпиталі Сент Майл Госпітал у Торонто. Там вона переносила операцію хребта. Ця операція була серйозною, бо зламаний хребет був дещо задавнений. Та після цього вона, обертаючись на боки сама без помочі (бо таке було завдання від доктора), відчувала великий біль та видавала з себе звуки стону: “Ой-ой!”

Коло неї були другі жінки, які вже дещо видужували та деколи старалися їй дечим помогти. Вони були англо-саксонки. Слідкували вони за кожним її рухом і деякими висловами. Та дуже зауважили вони це слово “ой-ой!” та ѹ кінець кінців спитали її, яке значення має це слово “ой-ой!”

Дружина не змогла їм як слід вияснити в англійській мові, яке значіння має “ой”, та сказала, що це є вислів її болю. Відтак вони самі старалися віднайти та почали дискутувати. Одна з них висловлює, що це є “авч！”, друга ѹ заперечує, що ні, бо цей “авч”, то є вислів в одній хвилині і короткий, як від удару, або чогось подібного іншого.

Та не знаю, чи ми всі, як українці, вглиблюючись думкою, щоб пізнати дійсну причину доцільного значення нашого болячого “ой-ой-ой!”

Та таки приходимо до цього висновку, що те наше “ой”, то не тільки є вислів болю нашого тіла, але і душевного. Воно в нас вже є так вроджене. Оце “ой” висловлюємо ми в наших піснях... Як в молодих залюблених, в яких їхні пляновані кохання не здійснилися. Висловлюємо також в наших піснях про наші невдачі в боротьбі з ворогами. І це вже є вкорінене в наших душах.

Ось наші пісні:

1. Ой у лузі червона калина похилилися.
2. Ой та й зажурились стрільці січовії.
3. Ой любив та й кохав, козак дівчину мав.
4. Ой гиля-гиля, гусоньки на став.
5. Ой на горі там женці жнутъ.
6. Ой у полі нивка.

І багато-багато інших пісень, які стосуються до цього нашого болячого “ой-ой!”. А краще б змінити на:

“Сміло ,други, не тратьте
Духа у страшную прю”...

ЗАКІНЧЕННЯ

Кінчаючи свої спогади, оглядаюся назад і пе-ремірюю у своїх думках пройдений шлях та оцінюю його строго, як на сповіді. І хоч напевне маю якісь гріхи, як має їх кожна людина, але все ж, здається мені, не зробив у житті нічого аж такого негідного, щоб сплямити і власне ім'я і національне. Трудився важко, був люблячим сином і братом, був вірним мужем й обов'язковим батьком. Виховав чесних синів, діждався внуків і правнуків. Любив свій народ і люблю безмежно, боровся за батьківщину, ризикував за неї життям, а й тепер умер би за неї радо, коли б з腋ла потреба. Ніколи не жалував ні праці ні гроша для добра громади і Церкви, ніколи не відмовлявся простягнути руку помочі потребуючому. Закиди й докори, які роблю у своїх спогадах і робив у різних прилюдних чи то письмових чи то усних виступах окремих людям чи загалові, не випливають зі злого серця, лишень з болю душі за народ, що його кров пливе у моїх жилах. Завжди був вірним сином української католицької Церкви і сповняв супроти неї свої обов'язки.

Радію тим, що люди не цураються ні мене, ні моєї родини, а ставляться до нас із великою доброзичливістю, за що я їм щиро сердечно дякую. А вже направду зворушливою була виявлена нам priязнь під час нашого Золотого ювілею подружжя, а поміщений нижче допис свідчить, що про нас люди думають.

**ЗОЛОТИЙ ЮВІЛЕЙ ПОДРУЖЖЯ
П-ВА ВАСИЛЯ Й СОФІЇ ПЛАСКОНОСІВ**
Ст. Кетеринс, Онт.

Соняшний день 10 березня 1972 р. на довго залишиться в пам'яті п-ва Василя й Софії Пласконосів у Ст. Кетеринсі. Це ж був Іхній День, у якому п-во Пласконосиуважали за відповідне подякувати Богові, що дозволив їм дожити спільно 50 років у подружжі.

У прекрасному іхньому новому домі зібрались на ознагоміть гас запрошені родина й приятелі шанованих всіми ювілятів. Всюди, куди не глянь вражає порядок та густота невисипущих господарів — характеристичне українській родині. Гості, після короткої зупинки у городі господарів, зійшли до гарно в українському стилі прибраної просторії кімнати, прикрашеної вишивками та портретами наших національних провідників — борців за едність і волю України. Справжня українська світлиця.

Господарем родинного свята був приятель і односельганин п-ва Пласконосів Мирон Гулька з Фресци, Онт. Під оплески присутніх господар привітав ювілятів, о. пароха д-ра М. Комара з дружиною, близьку й дальшу родину та присутніх приятелів п-ва Пласконосів, що прибули у поважному гислі, попросив о. пароха провести молитву та благословити страви. Після тосту за здоров'я ювілятів з грімким «Многая Літа», М. Гулька короткими словами накреслив життєвий шлях п-ва Пласконосів.

Василь П. і Софія, з дому Демидась, обое уродженці с. Дигків, пов. Тернопіль, Зах. Україна. Ще молодим хлопцем п. Василь за участь у наших визвольних змаганнях після Першої світової війни у рядах борців УНР за волю України, був переслідуваній і арештований тодішньою польською вла-

дою та відсидів кілька тижнів у тюрмі, а врешті був змушеній шукати кращої долі за морем — у Канаді, куди прибув 1925 р. Дома залишив дружину Софію з маленьким синком Омеляном. Працюючи у різних місцевостях Канади й заощадивши дещо грошей, п. Василь 1934 р. спровадив до себе дружину із сином. І хоє невідрядні були тоді життєві обставини, однаже своєю невтомною працею вони перемогли всі труднощі та за ощаджені гроши набули овогеву фарму в Ст. Кетеринсі. Тут провели вони вже більш спокійні хоє працьовиті роки свого життя, виховавши й одруживши двох синів, помогли їм улаштуватись і розвести своє родинне життя.

Останньо п-во Пласконосі відійшли на заслужений відпогинок, продавши згадану фарму. Ніде й ніколи не забували вони про українські справи, що й є їхньою питоменністю, про українську пресу та книжку.

Парох, о. д-р М. Комар у коротких словах нарекслів релігійність, глибокий патріотизм і працьовитість п-ва Пласконосів, радіючи враз із присутніми, що Господь дозволив їм дожити цього рідкісного свята — 50-річчя подружжя, свята подяки Богові за прожиті спільно 50 років, побажав їм щасливої старости, потіхи з дітей і внуків та просив присутніх про недільні молитви за здоров'я ювілятів.

Сини Омелян і Володимир зворушилими словами дякували родичам-ювілятам за дбайливе релігійне виховання, науку й піклування. Параня і Степан Саловські — родина ювілятів сказали, що на їхню думку п-во Пласконосі все однаково молоді, завжди працьовиті, активні та бажали б собі догекатися ще діямантового ювілею. П. Конагівський, свояк з Гемілтону вказав ще на інші риси

характеру п. Пласконоса, який ціле своє життя в Канаді був активним гленом і головою Української Стрілецької Громади, як заодно УНОБ'єднання і ги то в проводі цих організацій, ти як глен — своєю порадою, ділами та жертвеністю на народній церковні справи, виявляв свій патріотизм і любов до поневоленої Батьківщини-України. Між інших п. Пласконіс відвідував вже кілька разів свою рідню — брата й сестри в Аргентині, а минулого року помістив у «Вільному Слові» свої цікаві спомини-враження з поїздки до цієї країни. Там він знаходив контакт з нашим організаційним і релігійним життям аргентинських українців; м. ін. відвідав преосвященого єпископа А. Сапеляка у його палаті в Буенос Айресі. Обоє ювіляти — це глибоко релігійні та жертвенні люди на потреби своєї Церкви й організації. Також заходами п. Пласконоса основано свого гасу комітет, який провів побудову пам'ятника на церковній площі «Поляглим Героям за волю України й Канади». Під цим пам'ятником щороку відправляються молебні обох українських Церков — католицької і православної як символ єдності, під час національних святкувань. Про справи зв'язані з цим пам'ятником згадав у своїм слові І. Тищеняк. Говорили ще Й. Касюхніг з Ванкуверу й І. Червоняк, який жартом сказав таку щиру правду: «Якщо в головіка є добра жінка, якою є якраз пані Софія, то головікам не важко дожити золотого, а то й діамантового ювілею, того їй бажав шановним ювілятом.

Під кінець щирої та щедрої гостини, від себе й дружини подякував усім присутнім до глибини зворушений п. Василь Пласконіс-ювілят. Він дякував усім, родині й приятелям, які своєю присутністю вшанували їхній 50-річний ювілей подружжя, їхнє родинне свято, та жалів, що ще замало пра-

щовав для національної справи, а всі свої дотеперішні скромні досягнення, успіхи як на приватному так і організаційно-національному полі, у великий мір завдячує своїй невтомній подрузі життя Софії і їй належиться так від нього як і від їхніх дітей шире признання та вдяка.

Під час веселої гутірки, оглядання принесених ювілятам (хог ними не бажаних!) дарунків, пісень і жартів, скоро проминув цей, направду, приемний вечір у гостинному широко українському домі заслужених ювілятів. Щасти Ім Боже і на дальнє.

Присутній П. К.

Редакція «Нового Шляху» приєднується до гисленних друзів п-ва Пласконосів і з особливою сердегністю вітає Іх із щасливим родинним Ювілем та висловлює вдягність і признання зокрема п. Василеві Пласконосові — піонерові нашого гасопису — одному вже з небагатьох — за постійну підтримку й поширення нашого національного органу — виразника української національної єдності.

Щасти Вам, Боже, кріпким здоров'ям на Многий Літ!

Радію й тим, що міністерство Військових Справ Української Народної Республіки не забуло моїх скромних заслуг, вірніше, сповнення моїх прямих обов'язків супроти батьківщини в часи Визвольних Змагань, та відзначило мене вже по багатьох роках Воєнним Хрестом, а Головна Команда Війська і Фльоти — Хрестом Симона Петлюри.

ГРАМОТД

ІМЕНЕМ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ,

згідно з законом з 8 березня 1958 року, на відзначення сорокових
річниць (1917—1957) відродження Українських Збройних Сил,

Президент Української Народної Республіки
надав

ВОСНИЙ ХРЕСТ

ВІСТУНОВІ ВАСИЛЕВІ, ПЛАСКОНІСУ
учасників збройних визвольних змагань за державну незалежність
України, з правами й привілеями для його й нащадків його роду
випезгаданим законом передбаченими.

На ствердження цього видано йому цю грамоту і Восний Хрест
під ч. 953

Місце посту, дні 26 червня Року Божого 1958 ч. 953

Міністр Військових Справ

*Микола Чубановін
Секретар Хорунжий*

Начальник Кам'янецького
Міністерства Військових Справ

Василь

шевченко

ГРАМОТА

Іменем Української Народної Республіки на підставі наказу Головної Команди Війська й Фльоту від 22-V-1932 р. Головна Рада Хреста Симона Петлюри призначає

ВІСТУНОВІ ВАСИЛЮ ПЛАСКОНОСУ,

ХРЕСТ СИМОНА ПЕТЛЮРИ.
Ч: 3430. за участь у збройній боротьбі за Державність України під зверхнім проводом Головного Опіддання Симона Петлюри.

Леонід Василь
Секретар
Леонід Василь
Майор

М. Шраменко
Голова Ради
Микола Шраменко
Генерал Хорунжий

Ч: 3430. 5 квітня 19 67 р.

Списані спогади — це ніби закінчення життєвого шляху. Та я, не вважаючи на свій вік, не втратив іще ані сили, ані охоти, ані почуття обов'язку до національних справ — до долі нашого многострадального українського народу. Не можу поскаржитися на брак здоров'я, бо ціле своє життя шанував цей Божий дар і не розтринькував його на шкідливі й не гідні людської чести речі. Правда, працював тяжко і багато, але не скаржуся і не нарікаю, бо Сам Господь після першого людського гріхопадіння призначив нам добувати хліб у поті чола. І я його добував чесно, а Всешишній поблагословив мій труд, і я вже не потребую більше журитися завтрашнім днем. Натомість можу більше сили й уваги прикладти до національної ниви, яку, правда, доводиться орати не на рідній землі, але яка колись дасть плід для нашої загальної СВЯТОЇ СПРАВИ. Для тієї СПРАВИ я живу, для неї стаюся, як можу, над нею болію серцем, за неї моляуся і твердо вірю, що:

Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить
І помоляться на волі
Невольничі діти!

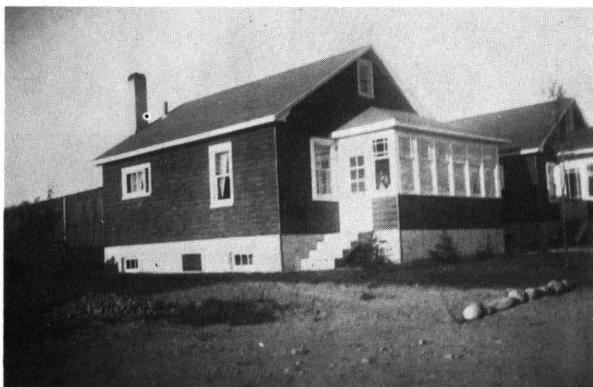
Мати автора Пелагія (з дому Яцишин) Пласконіс з доньками
Настею і Мартою.

Українська католицька церква в с. Дичкові.

Мурівана дзвіниця і статуя Матері Божої з Дитятм
в Дичкові.

Перша власна хата п-ства Софії й Василя Пласконосів у Канаді — в м. Тимінс.

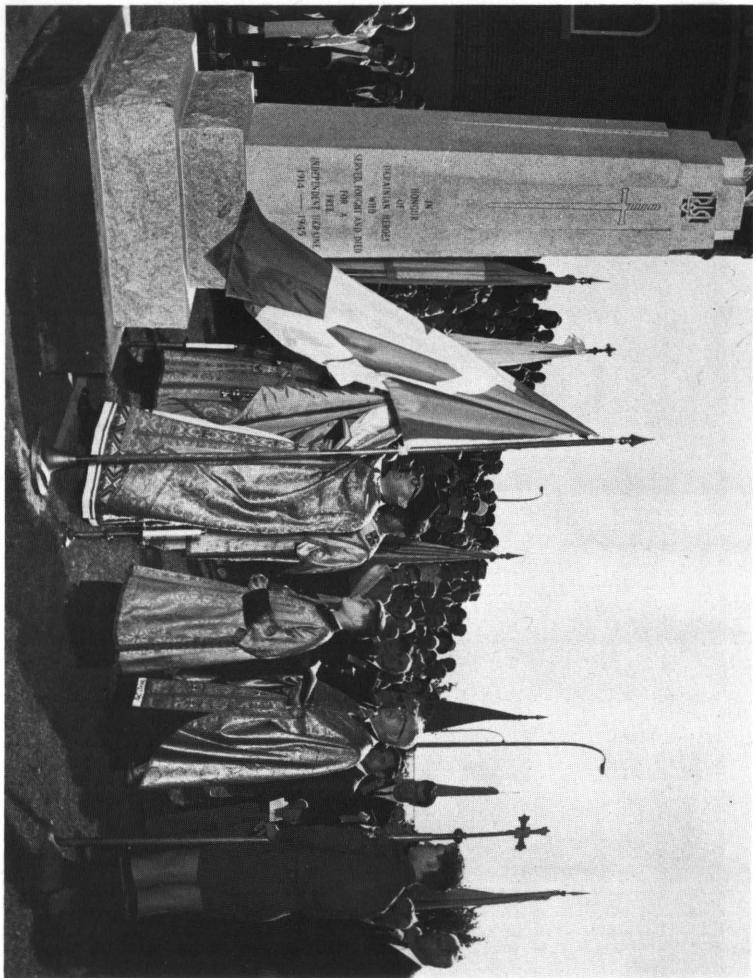
Родина Пласконосів біля власної хати в Тимінс. Стоять з ліва на право: В. Пласконосік, син Омелян (перед відходом до канадської армії), п-ні Софія Пласконіс і молодий син Володимир.

Родина В. Пласконоса в Аргентні в 1959 р. Сидять з ліва на право: Софія Пласконосіс, сестра автора Парані, братова Текла і племінниця Емілія. Стоять: В. Пласконосіс, сестра Марта, брат Стефан і сестрин зять Омар.

Перед відкриттям пам'ятника Полтавих за воєю України й Нанади.
Сент Кетерінс 17. 10. 1965 р.

Посвячення пам'ятника Поляглих за волю України і Канади. Сент Нетерінс
17. 10. 1965 р.

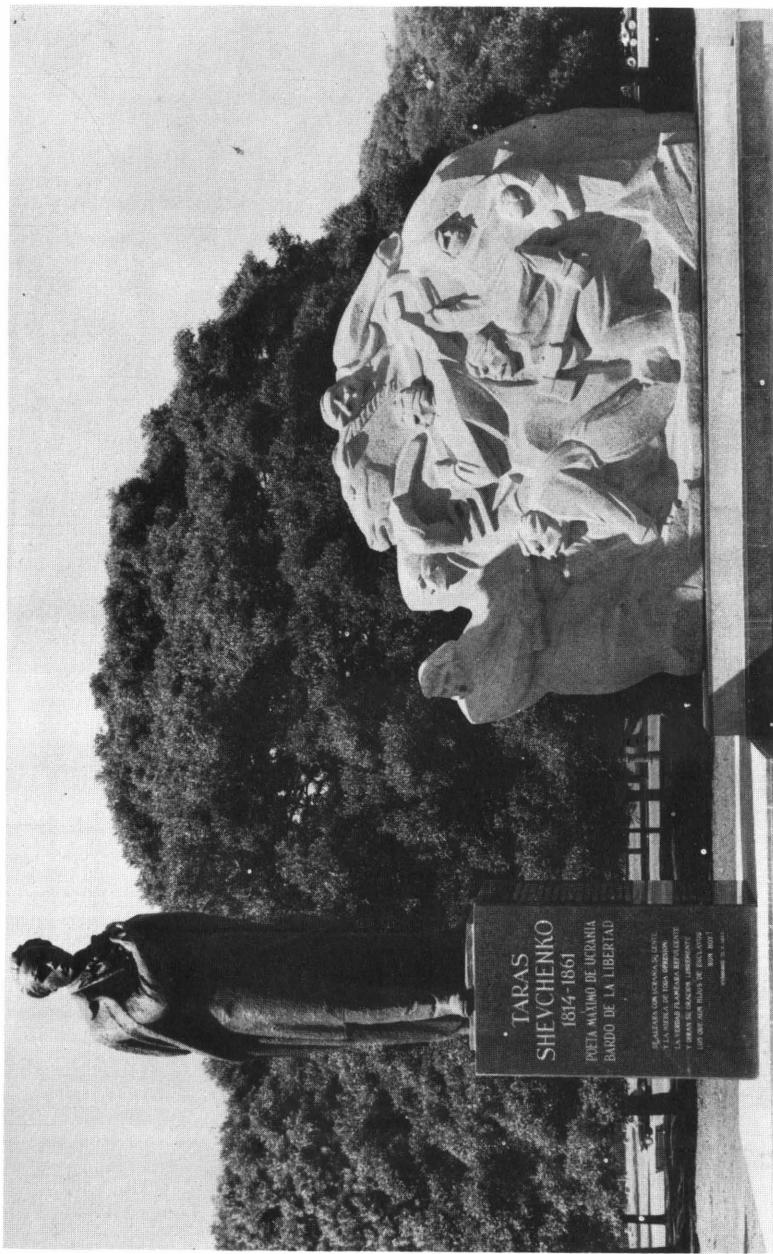
Підношення прапору в дні свята Державності 22 січня
(Сент-Нетерінс).

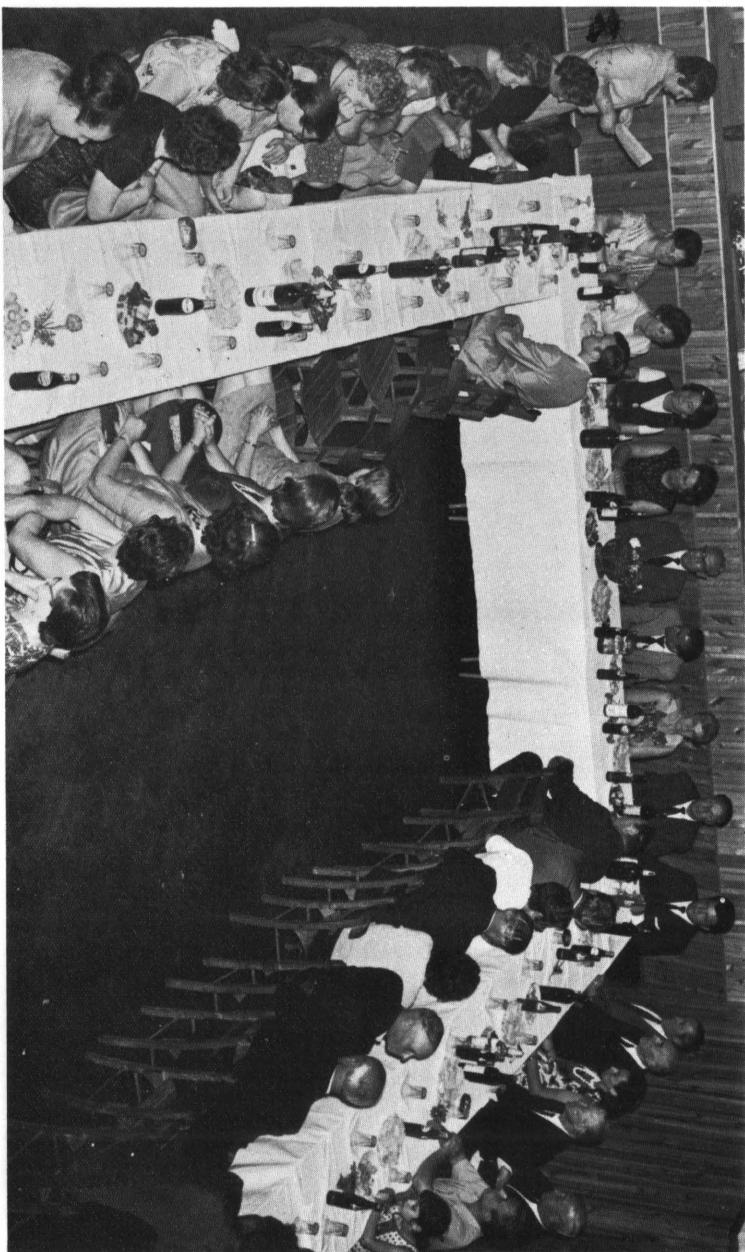
В. Пласконіс і Д. Гульна 1970 р. біля підвального каменя під будову пам'ятника Т. Шевченка в Аргентіні.

Відкриття і посвячення пам'ятника Т. Шевченка в Аргентіні в 1971 р.

Пам'ятник Т. Шевченка в Буенос Айресі в Аргентині.

На прийнятті гостей з Америки й Нанаді 1971 р. у Вільде (Аргентина). Пані Богданна Дрозд — культурно-освітня референтка "Просвіти" виголошує привіт.

Пані Слава Стецько вписується в пропам'яtnу книгу т-ва "Просвіти" у Вільде.

Василь Пласконіс вносить своє ім'я у пропам'ятну книгу т-ва "Просвіта" у Вільде.

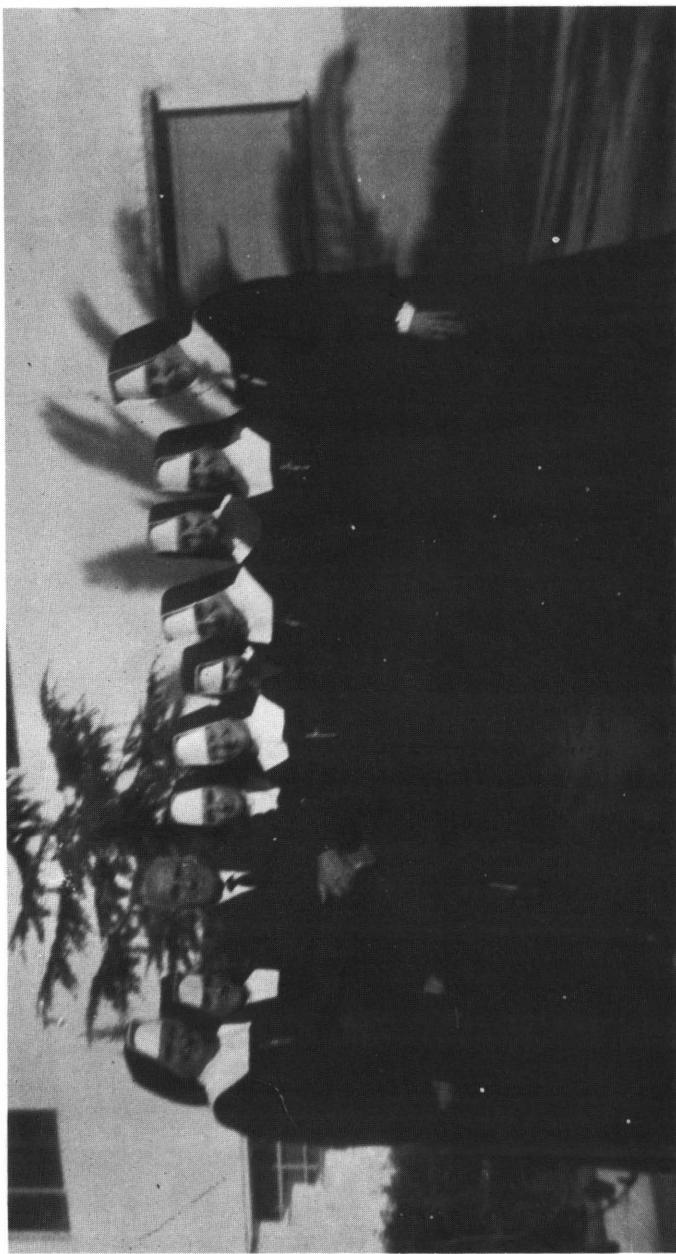
Василь Пласконіс на відвідинах аргентинського єпископа А. Сапеляка: Василь Пласконіс, єпископ А. Сапеляк і племінниця В. Пласконоса — Оля Гулька.

Професор Омелян Омецінський, п-во Оксана і
Павло Копачівські.

Автор, пані Софія Пласконіс і проф. О. Омецінський.

Василь Пласчоніс і Сестри Служебниці в Беріссо (Аргентина).

Мистини-вишивальниця пані Софія Пласконосіс била своїх робіт на виставці українського мистецтва пенсіонерів (людей віком понад 65 років) у Сент Кетерінс. Била столу стоять Михайло Шарик — громадський діяч та публіст і професор музики Павло Назарівський. Під стіною видно чудовий вишиваний портрет Т. Шевченка, мистецьки виконаний п-ною Софією.

Студенти, що голодували в обороні Валентина Мороза. Голодова маніфестація відбулася при Брук університеті в Ст. Нетерінс.

Зліва на право: Омелян Пласконіс, його дружина Ганя, Василь Пласконіс, Софія Пласконіс, невістка Твайла і Володимир Пласконіс.

Доктор медицини Джім Лес, його дружина Нерін (внучка п-ства В. і С. Пласконосів), В. Пласконіс, Софія Пласконіс, внучка Гйила і внук Дін.

Гайла, її батько Володимир Пласконіс, мати Твайла, а спереду
внук Дін.

Правнук п-ства В. і С. Пласконосів Грегорі Лі
— син д-ра Джіма і Керін Лі.

ЗМІСТ

Частина перша.

1. Передмова	5
2. Моє село	7
3. Селянська хата та її устаткування	24
4. Моя родина	28
5. Побут і звичаї села	37
6. Духовенство й інтелігенція села	50
7. Похорон у селі	64
8. Дещо про мораль селянства	67
9. Про Україну	72
10. Початок війни 1914 р.	74
11. 1918 рік. З війни на війну	90
12. Складання зброї	95
13. Під гнітом польського окупанта	97

Частина друга

1. Виїзд у Канаду	109
2. На лісорозрібках	117
3. В Онтаріо	122
4. Економічна криза й підривна робота комуністів	124
5. Знову в копальннях	131
6. На фармі	143

7.	Перший Світовий Конгрес Вільних Українців	171
8.	Друга Поїздка до Аргентіни	177
9.	Третя поїздка в Аргентину	199
10.	Другий Світовий Конгрес Вільних Українців	209
11.	Наша Українська Католицька Церква у вільному світі	211
12.	Дещо про наш український патріархат	217
13.	Пам'ятник поляглих за волю України й Канади	220
14.	Дещо про організаційне життя	233
15.	“Вшех моцарска Польска”	236
16.	Організаційне життя в Сент Кетерінс	239
17.	Професор Омелян Омецінський	244
18.	Наш український народ	246
19.	Закінчення	248

